

Eén jaar Trump: veel pretentie, veel mislukt

- Het jaar in cijfers **BUITENLAND** 16-18
- Armoë in de supermarkt **BUITENLAND** 19-21

FOTO CELAL GUNES/GETTY IMAGES

Finale Afrika Cup

Dakar ontploft van vreugde
na winst in extreem
spannende finale

SPORT 26-28

FOTO ZOHRA BENSEMRA/REUTERS

VS en EU

■ Ondertussen ligt
Oekraïne onder zwaar
Russisch vuur

IN HET NIEUWS 4

■ EU heeft haar
handelsbazooka al klaar
liggen, maar wil liever
de-escaleren

IN HET NIEUWS 5

■ 'Europa, ook Duitsland,
moet macht leren te
gebruiken'

IN HET NIEUWS 6-7

■ Heffingen VS drijven
Canada naar
vriendschap met China

IN HET NIEUWS 8

NIEUWSBRIEVEN

De hele dag op de hoogte
nrc.nl/nieuwsbrieven/actueel

REDACTIE

redactie@nrc.nl
nrc.nl/overons

ABONNEMENTSVRAGEN

ga voor meer informatie
naar nrc.nl/service

Deze uitgave komt voort uit
Algemeen Handelsblad (1828)
en Nieuwe Rotterdamse
Courant (1844)

PRIJS €4,70

Jaargang 56
no. 93
BELGIË € 5,70

IN HET LAND

PETRA DE KONING

‘Weerbaar’ door kunst? FVD vindt het ‘horror’

In een zaaltje van perscentrum Nieuwspoor, woensdagochtend om half negen, zitten bijna tachtig mensen: wethouders, gedeputeerden, leden van de belangenorganisatie Kunsten '92, een museumdirecteur, een componist. Op hun borden liggen croissantjes, broodjes met roerei, tomaat, kaas, gebakken spek. Het is het ‘cultuurontbijt’, een lobby-evenement met als doel: de Tweede Kamer ervan overtuigen dat er meer geld moet naar kunst en cultuur. Deze maandag is daar een debat over.

Het kost zo'n 9.000 euro: het eten, de zaal, de techniek, de man die alles aan elkaar praat. En het draait om de Kamerleden. Daarvan zijn er vijf gekomen. Laurens Dassen van Volt wordt op het podium ‘Laurens’ genoemd, bijna iedereen kent hem. Dat geldt ook voor VVD'er Eric van der Burg, ‘Eric’. Vooraan zit Mohammed Mohandis van GroenLinks-PvdA die net als CDA'er Eveline Tijmstra anderhalf uur geconcentreerd luistert. Hij kijkt, heel anders dan Heera Dijk van D66, bijna niet op zijn telefoon.

De eerste presentatie gaat over de bijdrage van cultuur aan de economie (3,3 procent van het bbp in 2022), de arbeidsmarkt (4,1 procent van de werkgelegenheid) en de ‘consumptieve bestedingen (16,9 miljard euro). Lokale bestuurders vertellen over kunst en cultuur bij woningbouw, in buurtcentra, op scholen - eentje zegt dat je daardoor geld bespaart op jeugdzorg. Het gaat ook over „de onzekere wereld waarin we leven“, hoe cultuur „de hoeksteen“ is van de democratie en mensen „weerbaar“ maakt.

Tegen half tien komt FVD'er Peppijn van Houwelingen binnen. Hij moest, zegt hij later tegen mij, eerst nog zijn dochter naar school brengen en in de haast was hij vergeten om het licht van zijn fiets aan te doen. „Ik doe dat anders altijd netjes en juist nu stonden om de hoek twee boas.“ Hij kreeg een boete van 75 euro.

Hoe nuttig zo'n ontbijt is, niemand weet het. VVD'er Van der

Burg vraagt in de zaal of hij de cijfers over de economie opgestuurd kan krijgen. Dat lijkt hem „handig“. Maar met die feiten, zegt hij, moeten ze in het zaaltje hun verhaal niet „verkoppen“. „Dat doe je met je hart, met passie.“

Van der Burg vindt dat het ook over „ontspanning“ moet gaan. Mohammed Mohandis zegt dat we af moeten van het „frame“ dat cultuur voor de „happy few“ is. Volgens Laurens Dassen is kunst „de spiegel van de macht“, je kunt eraan zien hoe het ervoor staat met de democratie. „De kanarie in de kolomijn: als er geen creativiteit en verbeelding meer is, is een samenleving monddood.“

‘Kunst’, zegt Laurens Dassen van Volt, ‘is de spiegel van de macht’

Van CDA'er Tijmstra hoor ik later dat ze, door de verhalen over cultuur op school, had moeten denken aan haar eigen optreden als twaalfjarige: samen met andere kinderen had ze gezongen bij een concert van Michael Jackson, naast hem op het podium. FVD'er Van Houwelingen had het ontbijt helemaal anders beleefd. Net toen hij binnenkwam ging het over „weerbaarheid“ en met dat woord, zegt hij, „maak je de geesten rijp voor een grote oorlog met Rusland“. Volgens hem was bij de NAVO en de EU eerst gezegd dat mensen „sneuevelbereid“ moesten zijn, en was dat ingewisseld voor „weerbaar“.

Aan zijn tafeltje hadden mensen gezegd: „Het is maar een woordje.“ En heel even denkt Van Houwelingen daar hardop over na. „Misschien is dat zo, misschien blaas ik er te veel in.“ Maar dan: nee. „Het geeft me een naar gevoel, het was net een horrorfilm.“

BRIEF TRUMP AAN SCHOOF

Den Haag uitgenodigd voor de omstreden ‘Vredesraad’

Nederland houdt de Amerikaanse uitnodiging in beraad om toe te treden tot de op te richten Board of Peace, orgaan voor beslechting van conflicten.

Pim van den Dool en Steven Derix

DEN HAAG

Demissionair premier **Dick Schoof** in Den Haag. FOTO LAURENS VAN PUTTEN / ANP

President Donald Trump heeft ook Nederland uitgenodigd voor zijn ‘Vredesraad’ die internationale conflicten moet gaan beslechten, los van de Verenigde Naties. Het ministerie van Algemene Zaken bevestigt dat de Amerikaanse president vorige week een brief hierover heeft gestuurd aan demissionair premier Dick Schoof. Nederland behoort tot een groep van circa zestig landen die door Trump zijn uitgenodigd. In de brief vraagt Trump Nederland een van de grondleggers („founding member state“) te worden van zijn *Board of Peace*, waarvan hij zichzelf tot voorzitter heeft benoemd. Volgens Trump heeft hij een „onderscheidende groep landen“ benaderd die bereid zijn zich in te zetten voor „DUURZAME VREDE“ [sic] om „op een schitterende manier te investeren in een veilige en welvarende toekomst“. Het eerste concrete project van de raad moet Gaza worden, waar een Palestijns bestuur onder internationaal toezicht voor de wederopbouw van het verwoeste gebied moet gaan zorgen.

Uit berichtgeving van internationale media blijkt dat Trump Europese landen als Duitsland, Frankrijk, het VK en Hongarije heeft gevraagd, maar ook India, Pakistan, Turkije en Egypte. Het Kremlin meldde maandag dat ook de Russische president Vladimir Poetin een uitnodiging kreeg en dat het Kremlin deze in beraad heeft.

Het bonte gezelschap van uitgenodigde landen en de voorwaarden die Trump stelt, leiden tot ongemak bij Amerika's bondgenoten. Zo is het lidmaatschap tijdelijk voor drie jaar, waarna Trump als voorzitter beslist over eventuele verlenging. Het driejarige lidmaatschap geldt niet voor landen die meer dan circa 1 miljard dollar betalen aan de Vre-

desraad. Wat er met dit geld gaat gebeuren, is nog onduidelijk. Nederland heeft de uitnodiging van Trump in beraad, zegt een woordvoerder van premier Schoof. „Het kabinet is bekend met het initiatief, maar heeft nog geen standpunt ingenomen. Er zijn nog veel vragen over wat het precies inhoudt.“

Spanningen rond Groenland

Trump's uitnodiging komt daarbij op het moment dat de spanningen rond Groenland hoog oplopen. Vorige week stuurde Denemarken en andere Europese landen, waaronder ook Nederland, enkele militairen naar de hoofdstad Nuuk als signaal aan Washington dat Groenland niet mag worden geannexeerd. Daarop kondigde Trump een importheffing van 10 procent aan tegen deze landen, die kan oplopen tot 25 procent als Europa de Amerikaanse territoriale eisen niet inwilligt. De EU werkt aan een pakket tegenmaatregelen, komende donderdagavond is er in Brussel een extra EU-top vanwege de crisis. Het initiatief om een vredesraad voor Gaza in te stellen kreeg in september goedkeuring via een resolutie in de VN-Veiligheidsraad, Rusland en China onthielden zich.

STERRENKUNDE

Eindelijk zijn de ‘Little Red Dots’ ontmaskerd: het zijn zwarte gaten

De kleine rode stippen die de ruimtetelescoop James Webb ontdekte, zijn zwarte gaten die bijna net zo oud zijn als het heelal.

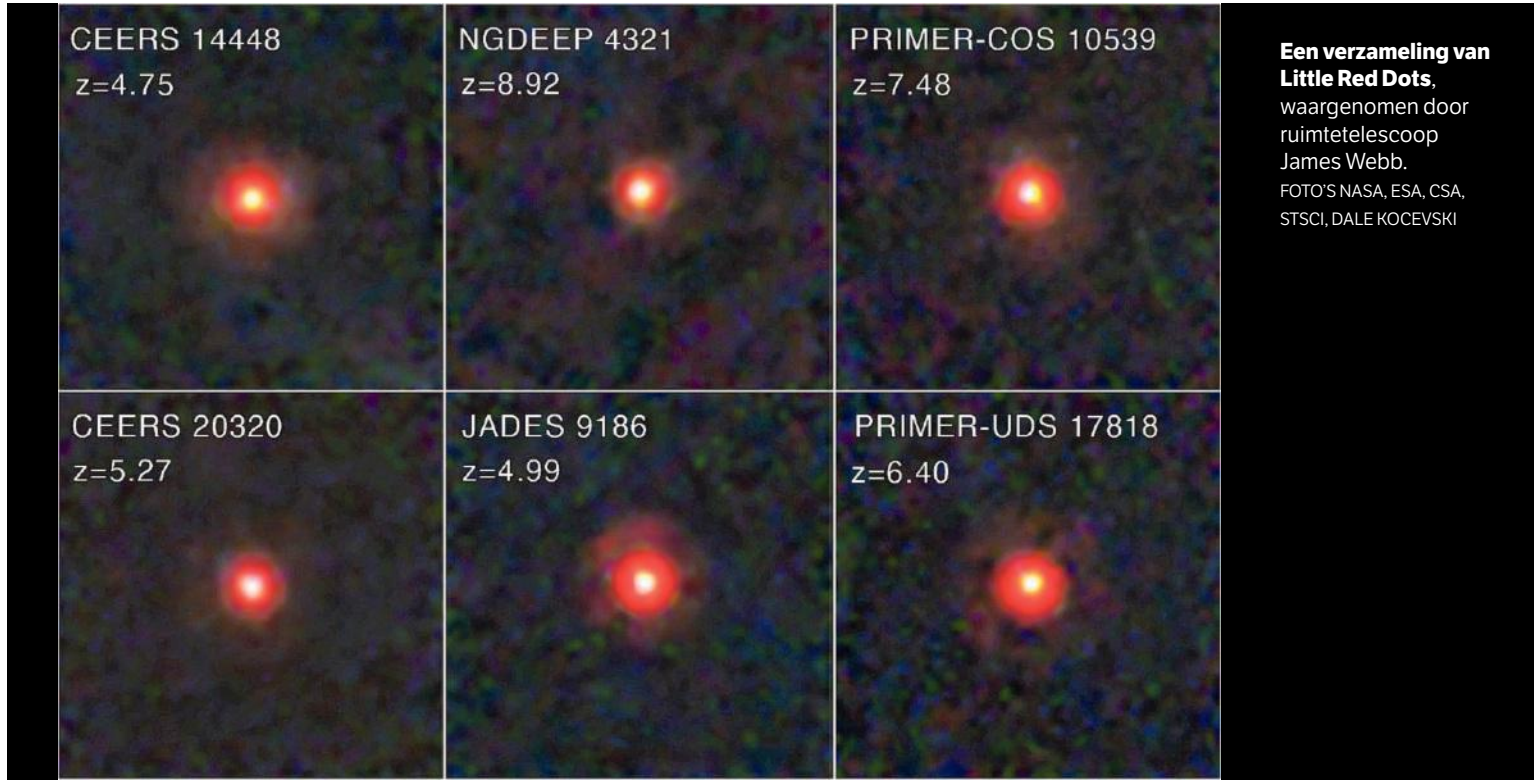
Berend Nieuwhof

AMSTERDAM

Wat zijn toch die kleine rode puntjes die ruimtetelescoop *James Webb* in 2024 ontdekte? Al bijna twee jaar houdt die vraag sterrenkundigen bezig. Te midden van de indrukwekkende kosmische schouwspelen die de telescoop in beeld bracht zijn lichtzwakke rode spikkels te onderscheiden, waarvan de aard tot voor kort een raadsel was. Nu schrijven Deense onderzoekers in *Nature* dat ze het mysterie van de zogenaamde *Little Red Dots* (LRDs) ontrafeld hebben: het zijn zwarte gaten - even zwaar als de joekel in het centrum van de Melkweg - omhuld door roodgloeiende cocons.

De piepkleine rode stipjes zijn zelfs met een topklassetelescoop als *Webb* moeilijk te onderscheiden van ruis. Het licht heeft namelijk een behoorlijke reis achter de rug: zo'n twaalf tot dertien miljard jaar. LRDs zijn daarmee objecten die aan het begin van het universum zijn ontstaan. Zo'n blik terug in de tijd is van groot belang in de sterrenkunde: wie het universum van nu wil begrijpen, moet weten wat er aan vooraf ging.

Sinds de ontdekking van de LRDs lopen de theorieën over hun aard uiteen. Loodzware sterrenstelsels uit het vroege universum waren tot nu toe de meest geschikte kandidaten. Die zouden de kenmerkende gloed en bepaalde eigenschappen van het rode licht verklaren. Maar die theorie heeft een zwakke plek, zegt tweede auteur van de nieuwe studie Darach Watson (Universiteit van Copenhagen) over de telefoon. „Zware sterrenstelsels ontstaan te langzaam. In de periode dat we LRDs waarne- men was het universum simpelweg

Een verzameling van **Little Red Dots**, waargenomen door ruimtetelescoop *James Webb*. FOTO'S NASA, ESA, CSA, STSCI, DALE KOCEVSKI

nog niet oud genoeg om ze te vormen.“

Watsons onderzoeksgroep heeft nu een verklaring gevonden die wél past binnen huidige theorieën. LRDs als verholde zwarte gaten: kosmische alleseters ingekapseld in een cocon van waterstofgas. Het zwarte gat doet zich tegoed aan de binnenste gaslaag, waarbij door wrijving flink veel warmte vrijkomt. De buitenste gaslagen vander die warmte op, en gloeien vervolgens na in een karakteristiek rood licht.

Allesbepalende piekjes

„Een heel interessant en belangrijk resultaat“, vertelt Huub Rottgering, hoogleraar Sterrenkunde aan de universiteit Leiden. „Als sterren-

kundigen hadden we een groot probleem door deze objecten: we konden hun bestaan niet verklaren. Dankzij het werk van de Deense onderzoekers klopt alles weer netjes met onze verwachtingen.“

De Denen hebben uitvoerig gekeken naar spectra van LRDs: een soort ‘vingerafdrukken’ van licht. Aan de hand van piekjes in zo'n spectrum kunnen astronomen onder andere de snelheid van gas in het object bepalen. Voor zo'n piekje geldt: hoe breder, hoe sneller het gas beweegt toen het licht werd uitgezonden. Met de snelheid van het gas is weer de massa van het object te bepalen.

De breedte van die piekjes is dus allesbepalend voor het begrip van

LRDs. Maar: de piekjes zijn zo breed, dat sterrenkundigen tot nu toe dachten dat het gas razendsnel bewogen moet hebben. Watson legt uit: „Als je heel naïef die verbreding doorrekent, krijg je ontzettend zware zwarte gaten. Miljarden keren zo zwaar als de zon. En dat is een groot probleem: in het jonge universum hadden die helemaal nog niet kunnen bestaan.“

Watsons groep ontdekte dat er meer aan de hand is: in LRDs vindt nóg een proces plaats waarbij piekjes verbreed worden. Vóór het rode licht de kosmos in reist, stuiter het op elektronen in de LRD-gaslaag. Dankzij deze vondst lukte het de onderzoekers het effect van snelheidsverbreding te isoleren en zo de ware snelheid binnen LRDs te bepalen. „Als we voor dat proces van stuiteren corrigeren, komen de massa's precies uit met wat we verwachten“, vertelt Watson. „We hoeven onze theorieën niet weg te gooien!“

Volgens Watson zijn deze zwartgat-cocons een voorstadium van de loodzware zwarte gaten die zich in de kernen van zware sterrenstelsels bevinden. „We zoeken al lang naar een proces wat verklaart hoe zwarte gaten in het centrum van sterrenstelsels zo snel zo zwaar kunnen worden. Via een dikke gaslaag, stellen we nu voor, kunnen ze vliegensvlug heel veel massa opslokken. We hebben jonge zwarte gaten als het ware tijdens hun groeispurt waargenomen.“

romedheden. Denk aan Elizabeth Taylor, Audrey Hepburn, Jackie Kennedy en Sophia Loren. Ook menig prinses droeg Valentino - onder wie Máxima -, bij haar huwelijk met (toen nog) kroonprins Willem-Alexander in 2002. Zij toog destijds samen met toenmalig koningin Beatrix naar het atelier van Valentino in Rome om inspiratie op te doen, schrijft *La Repubblica*. De keuze viel op een model van mikadozijde met een kapmouw en kanten inzetstukken. De jurk, naar schatting 100.000 euro waard, werd in 2024 tentoongesteld in het Fries Museum, bij een expositie over 250 jaar Nederlandse bruidsjurken.

Valentino Garavani in 2016 in Venetië. FOTO TIZIANA FABI/AFP

NECROLOGIE VALENTINO GARAVANI (1932-2026) MODEONTWERPER

De ‘sjeik van de chic’ die Máxima kleeedde

Hij was de oprichter van modehuis Valentino en kleeedde vele vedettes en royals onder wie Máxima.

Freyan Bosma

AMSTERDAM

De Italiaanse modeontwerper Valentino Garavani is maandag op 93-jarige leeftijd gestorven. Dat meldt het modehuis Valentino op Instagram, zijn doodsoorzaak wordt niet genoemd. „Onze oprichter [...] is vandaag overleden in zijn residen-

tie in Rome, omringd door zijn geliefden.“ Garavani, in 1932 geboren in het Noord-Italiaanse Voghera, richtte in 1959 zijn eigen modelabel op. Hij verliet Valentino pas bij zijn pensionering in 2007, al bleef hij betrokken.

Opening voor Armani en Versace

Het lukte de Italiaan om de Parijse modewereld van midden twintigste eeuw voor zich te winnen. Daarmee effende Garavani het pad voor merken als Armani en Versace, stelt *The New York Times*. Vanwege die Parijse ervaring omschrijft dagblad *La Repubblica* Garavani als „de meest Franse van de Italiaanse ont-

werpers“. Om zijn kijk op mode te vatten, haalt de Italiaanse krant een citaat van Garavani zelf aan: „Wat verlangen vrouwen? Mooi zijn“. Vrouwen goed kleden, zonder hun garderobe op zijn kop te zetten, bleef volgens het Franse *Le Monde* de levenslange ambitie van Garavani. Daarbij gebruikte hij graag een tint die als ‘Valentino rosso’ bekend kwam te staan. Bij zijn pensionering schreef NRC dat Garavani nooit de invloedrijkste ontwerper is geweest - wel de beste en de allerduurste in maatwerk. De krant omschreef hem als ‘sjeik van de chic’. De vrouwen die door Valentino werden gekleed, waren veelal be-

Noodopvang in Kyiv waar bewoners zich kunnen opwarmen en water en voedsel kunnen krijgen. FOTO THOMAS PETER/REUTERS

OORLOG IN OEKRAÏNE

Trump's ramkoers leidt de aandacht af van Russische ‘energieterreur’

Terwijl de EU vooral met Groenland bezig is, ondergaat Oekraïne de grootste beproeving sinds de oorlog begon.

Rob Schoof
AMSTERDAM

Terwijl de Amerikaanse president Trump waarschuwt voor Russische dreiging in de arctische wateren rond Groenland, worden miljoenen Oekraïners geteisterd door een extreme koudegolf, waarvan de consequenties drastisch worden verergerd door aanhoudende Russische aanvallen op de belangrijkste onderdelen van infrastructuur.

Eerdere Amerikaanse dreigementen om zeer zware economische sancties in te stellen tegen het Kremlin zijn de afgelopen weken weer verstomd, terwijl Moskou de koudste winter in jaren aangrijpt om de Oekraïense bevolking maximaal leed te berokkenen. Op tal van plaatsen in Oekraïne is er nauwelijks nog elektriciteit of verwarming, bij temperaturen van ver onder het vriespunt. Daarmee houdt de bevolking ernstig rekening met een verdere ver-

slechtering van de omstandigheden, omdat Moskou zijn ‘winteroffensief’ naar verwachting nog verder zal opvoeren.

Daarmee lijkt Oekraïne een van de grootste slachtoffers te worden in het geopolitieke spoor van vernieling dat Trump de afgelopen weken trok, van Venezuela tot Iran en Groenland. De oorlog die Trump pochte binnen een etmaal te zullen beëindigen, wordt voor de Oekraïense bevolking alleen maar heviger deze winter.

Geen succes verwacht in Davos

Veelzeggend voor de houding van de regering-Trump is dat het afgelopen weekeinde vanuit het Amerikaanse kamp niets naar buiten kwam over de ‘vredesbesprekingen’ die in Florida werden gehouden met vertegenwoordigers van de Oekraïense regering.

Volgens de Oekraïense onderhandelaar Roestem Oemjerov, oud-minister van Defensie, werd in Miami onder anderen met Trumps gezant Steve Witkoff

gesproken over Amerikaanse en Europese veiligheidsgaranties voor Oekraïne na de oorlog - op een moment dat Europa zich acute zorgen maakt over een Amerikaanse militaire actie tegen de territoriale integriteit van Europees grondgebied, Groenland.

Het is dan ook niet waarschijnlijk dat de Oekraïne-besprekingen met de Amerikanen op het World Economic Forum in Davos deze week een vruchtbaar vervolg zullen hebben, zoals Oemjerov hoopte. De vertegenwoordigers van de EU bereiden zich vooral voor op gesprekken met de Amerikanen over Groenland, niet over Oekraïne, aldus de *Financial Times* maandag.

„Elke Russische aanval op de energiesector tijdens zo’n zware winter verzwakt en ondermijnt de pogingen van sleutellanden - vooral de VS - om deze oorlog te beëindigen”, zei de Oekraïense president Volodymyr Zelensky zaterdag. „Oekraïne stelt zich diplomatiek zo constructief als mogelijk op terwijl Rusland zich alleen richt op aanvallen en het

Moskou voert de aanvallen op het stroomnetwerk op terwijl Oekraïne de koudste winter in jaren beleeft

martelen van onze bevolking.”

Alleen al afgelopen week werd de Oekraïense energie-infrastructuur volgens Zelensky aangevallen met 1.300 kamikazedrones, ruim duizend geleide vliegtuigbommen en 29 raketten en kruisvluchtwapens. Volgens de Oekraïense president zijn dagelijks bijna 58.000 technici bezig reparatiewerkzaamheden uit te voeren aan elektriciteitsvoorzieningen en verwarmingsinstallaties, om te proberen de schade zoveel mogelijk te herstellen.

Geen stroomcentrale is niet geraakt

Sinds de grootschalige invasie in februari 2022 heeft Moskou zeker 612 aanvallen uitgevoerd op de Oekraïense energie-infrastructuur, zei energieminister Denys Sjmyal afgelopen vrijdag in het parlement. Daarbij is er volgens hem geen enkele elektriciteitscentrale meer in het land die niet is geraakt door Russische kruisvluchtwapens, drones of ballistische raketten. „Rusland rekent erop dat het ons kan breken met

energieterreur”, zei Sjmyal.

Alle scholen in Kyiv zijn voor de rest van de maand gesloten. De agglomeratie Kyiv, met naar schatting ruim drie miljoen inwoners, beschikt volgens burgemeester Vitaly Klitsjko nog maar over de helft van de benodigde energiecapaciteit. Hij riep onlangs inwoners op de hoofdstad tijdelijk te verlaten als zij daartoe in staat waren.

Op verschillende plaatsen in de stad, aan weerszijden van de stijf bevroren Dnipro, zijn ‘onoverwinnelijkheidscentra’ ingericht waar bewoners terecht kunnen om zich op te warmen, drinkwater te krijgen, een maaltijd te verorberen en hun mobiele telefoons op te laden. Oekrzaliznytsja, het Oekraïense spoorwegbedrijf, heeft voor vergelijkbare voorzieningen honderd rijtuigen beschikbaar gesteld.

Volgens Klitsjko vormt de huidige winterse energiecrisis - met temperaturen tot ruim 20 graden Celsius onder nul - de zwaarste beproeving voor de hoofdstedelijke bevolking sinds de Russische invasie van vier jaar geleden. De stad heeft niet alleen een ernstig tekort aan stroom en verwarming, maar ook aan drinkwater en sanitaire voorzieningen.

De Oekraïense Militaire Inlichtingendienst (HUR) waarschuwde afgelopen weekeinde dat de situatie in het land nog drastisch kan verslechteren. Moskou zou van plan zijn aanvallen uit te voeren op de onderstations van de drie nog werkende Oekraïense kerncentrales, en zo grote delen van het land volledig af te snijden van zijn belangrijkste energiebronnen. „De Russische strategie is Oekraïne te dwingen akkoord te gaan met onacceptabele capitulatievoorwaarden om de oorlog te beëindigen”, aldus de inlichtingendienst.

Gevaarlijk voor heel Europa

Nu de meeste elektriciteitscentrales buiten werking zijn gesteld is de bevolking voor een groot deel afhankelijk van stroom opgewekt door kerncentrales. Volgens de ceo van het elektriciteitsbedrijf Oekrenergo, Vitaly Zajtsjenko, leiden Russische pogingen de kerncentrales stil te leggen tot grote veiligheidsrisico’s, „niet alleen voor Oekraïne maar voor heel Europa”.

Intussen gaan de Oekraïense strijdkrachten het vijfde jaar na de grootschalige invasie van 2022 in met plannen om langs de frontlines nieuwe offensieven uit te voeren tegen de Russische bezetter. „Wij begrijpen dat je een oorlog niet kan winnen door alleen maar te verdedigen”, zei commandant der strijdkrachten generaal Oleksandr Syrsky zondag in een interview met de Oekraïense internetkrant *L.B.ua*. Syrsky zei te verwachten dat Rusland in het nieuwe jaar ruim 400.000 nieuwe militairen zal mobiliseren voor de oorlog in Oekraïne.

Langs de twaalfhonderd kilometer lange frontlijn wordt ook deze winter hevig gevochten, vooral rond de frontsteden Pokrovsk en Myrnohrad in de regio Donetsk. Daar vinden volgens Syrsky dagelijks zo’n vijftig confrontaties tussen Oekraïense verdedigers en Russische aanvallers plaats.

Rusland heeft de afgelopen maanden in de regio Donetsk wat terreinwinst geboekt, maar de personeel en materiële prijs die Moskou daarvoor betaalt, blijft volgens de Oekraïense autoriteiten onverminderd hoog. Dagelijks worden volgens Kyiv zo’n duizend Russische militairen gedood of verwond. Ondanks een beleg van anderhalf jaar is Pokrovsk nog altijd niet volledig in Russische handen.

HEFFINGEN TRUMP

Europese Commissie bepleit zelfbeheersing

De-escalatie, daar wil de Europese Commissie op inzetten. Een andere optie is het antidwanginstrument. Duitsland en Frankrijk zien het zitten.

Rik Rutten
BRUSSEL

Het is niet voor het eerst dat het idee in Brussel de ronde doet. En het is ook niet voor het eerst dat de oproep afkomstig is van de Franse president Emmanuel Macron. Maar als de Europese Unie daadwerkelijk zijn antidwanginstrument inzet tegen de VS, zou dat wél een unicum zijn.

Het is dan ook nog maar de vraag of het echt zover komt. Een significant deel van de landen wil überhaupt liever afwachten. De Europese Commissie wil juist inzetten op de-escalatie, en wijst er maandag op dat ‘zelfbeheersing’ soms „de meest verantwoordelijke vorm van leiderschap is”, bij monde van woordvoerder Olof Gill.

De EU heeft bovendien alternatieven op zak die als minder stevig gelden. Vorig jaar bereidde de EU al een pakket van importheffingen op Amerikaanse goederen ter waarde van 93 miljard euro voor. Dat werd opgeschort toen in de zomer een handelsdeal werd gesloten, maar die opschorting verloopt begin februari, tenzij de EU-landen anders besluiten. Een ander dreigement is om die handelsdeal zelf, waarvan vooral het Amerikaanse bedrijfsleven profiteert, af te blazen. Ook die deal is formeel namelijk nog niet geheel beklonken.

De aanleiding voor de nieuwste discussie is, uiteraard, Donald Trump. Nadat de Amerikaanse president het vuurtje rond Groenland in het weekend verder oppoekte en met importheffingen dreigde tegen landen die de voorbije dagen militairen naar het Arctische eiland hadden gezonden, was de maat volgens Macron vol. Europa moest maar eens hard terugslaan.

Nieuw middel nog nooit ingezet

Macron leek maandag bijval te krijgen van de Duitse minister van Financiën, Lars Klingbeil. Volgens Klingbeil moest de EU aan Washington duidelijk maken dat „de grens is bereikt”. Daarbij verwees hij naar de „wettige gereedschapskist die is bedoeld om economische chantage aan te pakken, en die we nu moeten overwegen te gebruiken”.

Het antidwanginstrument dus. Deze ‘handelsbazooka’ is slechts enkele jaren oud en werd nooit eerder ingezet. Het is opgetuigd zodat de EU zich kan verweren als een of meerdere lidstaten economisch onder druk gezet worden. Dankzij het instrument zijn er legio maatregelen die de EU in zo’n geval in snel tempo kan nemen om de economie van de agressor te tref-

fen. Een greep uit de menukaart: Bedrijven kan de toegang tot de Europese markt worden ontzegd. De deelname aan publieke aanbestedingen kan worden geblokkeerd.

Containers in de Rotterdamse haven. FOTO GOED FOLK

Brussel kan zijn schouders ophalen over de bescherming van intellectueel eigendom uit het land. En anders kan de EU quota of vergunningsplichten invoeren om de handel met regeltjes en papierwerk af te knijpen.

Snelle vergelding

Geheel nieuw zijn deze maatregelen niet, maar normaliter zou de EU ze pas kunnen toepassen na een slepende procedure bij de Wereldhandelsorganisatie. Dankzij het antidwanginstrument is dat niet nodig. Een voorstel van de Europese Commissie en de steun van 15 van de 27 EU-landen volstaat. Dat maakt het - in theorie - aantrekkelijk als snelle vorm van vergelding.

Het idee dateert uit 2021, toen de Europese Commissie een antwoord wilde formuleren op geopolitieke en economische druk van buitenaf.

Het antidwanginstrument is slechts enkele jaren oud en werd nooit eerder ingezet

Het concrete voorbeeld was China, dat een economische campagne tegen Litouwen was begonnen nadat het Baltische land Taiwan toestemming had gegeven om een diplomatieke vertegenwoordiging in hoofdstad Vilnius te openen. De EU had toen ook al de ervaringen met de eerste regering-Trump achter de rug.

Het machtigste wapen van de EU is de toegang tot zijn markt, zeggen diplomaten in Brussel graag. Bedrijven passen hun productieprocessen aan om aan Europese regels te voldoen. Landen hebben er veel voor over om handelsakkoorden met de EU te sluiten. Door te dreigen die toegang te blokkeren, kan de EU die machtige markt als breekijzer inzetten.

Dat geldt ook voor de Verenigde Staten. Trump mag zich dan voortdurend beklagen over het handelsoverschot van de Europeanen met de VS, Amerikaanse bedrijven exporteerden in 2024 347 miljard

euro goederen naar de Europese Unie, en nog eens 427 miljard euro aan diensten - meer dan naar elke andere handelspartner.

Maar ook de Europese economie zou eronder lijden als die handel schade oploopt. Dat wordt versterkt door de wetenschap dat Trump vermoedelijk met verdere escalatie zal terugslaan. Om dat te voorkomen, zijn de Europeanen tot nu toe terughoudend geweest in confrontatie met Trump, óók om de steun aan Oekraïne niet in gevaar te brengen. In feite is het antidwanginstrument daarmee de atoombomb van het Europese handelsbeleid: de dreiging op zich moet voldoende zijn om een agressor af te schrikken of tot inkeer te brengen.

„Dit instrument was eigenlijk ontworpen als een pistool dat je uit je broekzak haalt en tijdens onderhandelingen op tafel legt”, zei analist Arthur Leichthammer van het Jacques Delors Centre vorig jaar tegen *NRC*. „Niet om het daadwerkelijk af te vuren.”

Afspraak in Davos afwachten

Destijds, tijdens het handelsconflict met Trump, bleef het pistool in de broekzak. Het is dan ook de vraag of de Europese leiders die met het wapen zwaaien er nu wél gebruik van willen maken. En of ze, als ze dat willen, de steun van de Commissie en voldoende andere lidstaten krijgen.

Moeten ze wel terugslaan, vraagt een aanzienlijk deel van de Europese landen zich af. Wat als het Hooggerechtshof binnenkort een streep zet door de wetgeving waar veel van Trumps tarieven op rusten? En zouden Trumps adviseurs en het Amerikaanse bedrijfsleven er voor het zover is niet in slagen hem op andere ideeën te brengen?

Eerst maar eens zien of een afspraak bij het World Economic Forum in Davos iets oplevert, is voorsnog de overheersende gedachte. Zolang 1 februari, de dag dat Trump de eerste nieuwe heffingen van 10 procent wil laten ingaan, nog niet is aangebroken, overheerst de aarzeling.

INTERVIEW **NORBERT RÖTTGEN** CDU-BONDSdaglid

‘Europeanen moeten wil tot macht laten zien, niet alleen met woorden’

Europa, ook Duitsland, moet leren macht te gebruiken , zegt CDU’er Norbert Röttgen. „Een nieuwe geopolitieke realiteit.”

Nynke van Verschuer

BERLIN

N et voor het weekend zei het vooraanstaande Bondsdaglid Norbert Röttgen in een gesprek met NRC dat de EU bereid moet zijn om een „wil tot macht” te tonen. Een paar dagen later was er direct een nieuwe aanleiding voor: het dreigement van de Amerikaanse president Trump van extra heffingen voor de Europese landen die militairen naar Groenland stuurden.

„Amerikaanse importheffingen in reactie op Europese solidariteit met Groenland en Denemarken zouden volstrekt onacceptabel zijn. Ons doel is om een handelsconflict met de VS te vermijden,” aldus Röttgen (60), een van de invloedrijkste buitenlandpolitici van de CDU van bondskanselier Friedrich Merz. „Juist daarom mag er geen twijfel over bestaan dat de EU zo nodig bereid is om tegenmaatregelen te nemen die voor de Amerikaanse president Donald Trump economisch en politiek voelbare gevolgen hebben. De EU moet haar wil tot macht laten zien, niet alleen door woorden, maar ook door daden,” stelt Röttgen maandag.

Röttgen, die sinds begin jaren negentig in de Bondsdag zit, verwoordt een sentiment dat in Berlijn deze dagen breed wordt gedeeld door politici van regering en oppositie, namelijk dat Duitsland en Europa zich meer bewust moeten zijn van de eigen kracht en die ook duidelijk moeten laten blijken. Kanselier Merz zei maandag dat de Amerikaanse regering „zeer offensief voor haar belangen opkomt - maar dat zullen wij ook doen.”

Over het belang dat president Trump heeft om Groenland bij de VS in te lijven zegt Röttgen tijdens een gesprek in zijn kantoor, met uitzicht over de Spree: „Volgens mij wil Trump de geschiedenis in gaan als de president die het land niet zozeer ‘weer groot’ maakte, maar als de president die de VS ‘groter dan ooit tevoren’ maakte. Hij wil zijn historische prestige vergroten door het grondgebied van de VS uit te breiden.”

Dat het president Trump om de veiligheid van het arctische noorden gaat, noemt Röttgen een „voorwendsel”. Röttgen: „Toch moet Europa laten zien dat de VS zien dat de VS alle ruimte krijgen om de veiligheid van Groenland te garanderen, en alle ruimte om grondstoffen te delven. Zodat duidelijk wordt dat Trump geen echte reden heeft voor annexatie.

„Ik denk dat onze belangrijkste bondgenoot het Amerikaanse Congres is. Trump heeft openlijk gezegd dat deze kwestie uiteindelijk een keus zou kunnen betekenen tussen ‘Groenland’ en ‘NAVO’. En ik ben ervan overtuigd, na al die jaren met veel contact met mensen in de Senaat en het Huis van Afgevaardigden, dat een meerderheid van het Congres voor ‘NAVO’ kiest.”

U heeft de Amerikaanse buitenland-politiek onder de regering-Trump een tweede Zeitenwende genoemd. [Voor-

Norbert Röttgen: „Ik denk dat onze belangrijkste bondgenoot het Amerikaanse Congres is.” FOTO SUEDEUTSCHE ZEITUNG/ANP

”

Trump wil zijn historische prestige vergroten door het grondgebied van de VS uit te breiden, veiligheid is voorwendsel

malig kanselier Olaf Scholz (SDP) noemde de inval van Rusland in Oekraïne een eerste Zeitenwende]. Wat bedoelt u daarmee?

„We maken een historische breuk mee. In de laatste tachtig jaar, sinds de VS in 1941 besloten zich in de Tweede Wereldoorlog te mengen, zagen de VS veiligheid, vrede en vrijheid in Europa als een wezenlijk Amerikaans belang. De VS stonden tachtig jaar aan de zijde van de Europeanen en waren dé beschermende macht. Onder Donald Trump bestaat deze zienswijze niet meer. In de nationale veiligheidsstrategie staat dat Europa niet meer van belang is voor de VS en dat zelfs de vijanden van de liberale democratie versterkt moeten worden.”

De VS speelden met name voor Duitsland een soort mentorrol in de afgelopen tachtig jaar. Betekent dat nu een identiteitscrisis voor Duitsland?

„Toen de oorlog eindigde, werd Duits-

land geconfronteerd met morele zelf-destructie. De toekomst van het land lag volledig open. Maar die toekomst kreeg richting toen de VS erkenden dat een welvarend, democratisch Duitsland nodig was om communistische invloeden in Europa terug te dringen. Daarom moest Duitsland volgens de Amerikanen worden geïntegreerd in de internationale gemeenschap, daarom kwam er economische hulp. Zo werd de Bondsrepubliek Duitsland de eerste succesvolle Duitse democratie, er was het *Wirtschaftswunder* en veiligheid, allemaal dankzij de Amerikaanse Europa-strategie.

„Die culmineerde in 1989 en 1990 met de hereniging, die erg sceptisch werd bezien door Margaret Thatcher in Londen en François Mitterrand in Parijs, maar doorslaggevende steun kreeg van de Amerikaanse president. Dus de trans-Atlantische betrekkingen waren altijd onderdeel van de Duitse politieke en culturele identiteit. En nu zien

we dat wat tachtig jaar bescherming was, plotsklaps afhankelijkheid is geworden. Het is een nieuwe geopolitieke realiteit.”

In de afgelopen jaren werden de Duits-Amerikaanse betrekkingen door voormalig kanselier Scholz juist geïntensiveerd. Duitse steun voor Oekraïne werd eerst met toenmalig president Joe Biden besproken, niet met andere Europese regeringsleiders.

„Ja, Biden gaf Scholz de mogelijkheid zich achter hem te verstoppen. Dat zag je vaker in de afgelopen decennia: als het een Duitse kanselier aan moed ontbrak, kon die zich achter de Amerikanen verschuilen.”

Hoe wordt er in uw partij gereageerd op de nieuwe politieke realiteit?

„Ik zou zeggen dat Duitsland sinds februari 2022, sinds de Russische invasie in Oekraïne, enorm is veranderd. In

Wat kan Europa volgens u doen om meer ‘wil tot macht’ te laten zien? Want, als we alleen naar Duitsland kijken: de economie stagneert terwijl de defensie wordt versterkt.

„De gelegenheden waarbij je die wil tot macht kunt laten zien zijn dun gezaaid. Daarom is het bijzonder spijtig dat de Europese Raad in december niet heeft besloten de Russische tegoeeden te gebruiken. Dat had Moskou en Washington laten zien: ‘De Europeanen durven iets’. Nu bleek: de Europeanen durven helemaal niet.

„Maar inderdaad, de wil tot macht heeft ook machtsinstrumenten nodig, dat zijn economische en militaire kracht, en wat dat betreft staat Europa er niet goed voor. In Duitsland gebeurt er op defensiegebied veel, op economisch gebied heel weinig.”

De kanselier is van uw partij, dus daar zou toch relatief makkelijk iets aan gedaan kunnen worden?

„Het vlottrekken van de economie is niet zo makkelijk in Duitsland omdat we veel structurele problemen hebben. Een probleem is demografie; net als elders in Europa zijn we een vergrijzende samenleving. Er ontbreekt in Europa een goed functionerende kapitaalmarkt. Energie en arbeid zijn erg duur. Afgezien daarvan is het natuurlijk moeilijk om naar buiten toe de wil tot macht te laten zien, als veel landen in Europa worden geregeerd door fragiele meerderheden die onder druk staan door binnenlandse crises.”

Ligt het aan coalitiepartner SPD? Vinden de sociaal-democraten ook dat er een wil tot macht moet zijn?

„Ik denk dat Duitsland onder de regering-Merz wel inziet dat die wil of de ambitie er moet zijn. Merz nam ook het initiatief in Brussel om de bevroren Russische tegoeeden te gebruiken.”

Hoe werd dat initiatief van Merz ontvangen in Brussel?

„Nou ja, hij had geen succes. Het geld van de agressor blijft ongenoeid, en dat vind ik een Europese mislukking. In plaats daarvan worden 90 miljard euro schulden opgenomen ten koste van de volgende generatie. Voor de Oekraïense defensie is 90 miljard euro vrijgekomen - dat is natuurlijk positief.”

Zou Duitsland niet ook met de levering van de Taurus-kruisraket aan Oekraïne een belangrijk signaal kunnen afgeven?

„Ik zet me al geruime tijd in voor de levering van de Taurus en blijf vasthouden aan dat standpunt. Levering is gerechtvaardigd, omdat een wapen als de Taurus de Russische aanvalscapaciteiten kan verzwakken en zo de verdediging van Oekraïne versterkt.”

Hoe dan ook is het nieuw dat er in Berlijn zo nadrukkelijk wordt gesproken over de ‘wil tot macht’.

„Ja, Europa moet die ambitie hebben. Maar ja, Duitsland is daar onderdeel van. Dat laat zien hoe enorm de politieke verandering is in Duitsland.”

■ **BRIEF TRUMP AAN NOORSE PREMIER**

Bedreigen Groenland ‘niet los van missen Nobelprijs’

AMSTERDAM

In een brief aan de Noorse premier Jonas Gahr Støre verbindt president Donald Trump het niet krijgen van de Nobelprijs voor de Vrede aan zijn dreigementen rond Groenland. „Gezien uw land heeft besloten mij de Nobelprijs voor de Vrede niet te geven voor het beëindigen van 8 oorlogen PLUS, voel ik me niet langer verplicht om puur aan vrede te denken”, schrijft Trump volgens Bloomberg, Trump stelt in de brief dat hij „nu kan denken aan wat goed en juist is voor de Verenigde Staten van Amerika”. Hij herhaalt dat „de wereld niet veilig is” als de VS niet de „complete en totale controle over Groenland” hebben. (NRC)

De Noorse premier **Jonas Gahr Støre**, op 6 januari in Parijs. FOTO EPA

■ **KANSIELIER MERZ**

‘Offensief voor belang opkomen’

AMSTERDAM

„De verkennende missie [van de vijftien Duitse soldaten in Groenland, red.] is volgens plan afgesloten”, zei de Duitse kanselier Friedrich Merz (CDU) in Berlijn. „Denemarken en de bevolking van Groenland kunnen op onze solidariteit rekenen”, zei Merz. Volgens Merz komt de regering in Washington „offensief op voor Amerikaanse belangen - maar wij Europeanen zullen óók offensief voor onze belangen opkomen”. Hij verzekerde dat Frankrijk en Duitsland een gezamenlijk antwoord zullen vinden, ook al wordt Duitsland harder door heffingen VS getroffen. (NRC)

■ **WEF**

Deense regering niet naar Davos

AMSTERDAM

De Deense regering is deze week niet bij het World Economic Forum (WEF) in Davos. Dat bevestigt het WEF maandag aan Bloomberg. Een concrete reden maakt de Deense regering niet bekend, maar het ligt voor de hand dat de toenemende spanningen met de VS over Groenland een rol spelen.

President Trump herhaalde de afgelopen dagen meermaals dat de VS de volledige controle over Groenland, dat onderdeel is van het Deense koninkrijk, willen en militaire actie niet uitsluiten. In de marges van de WEF-bijeenkomst in Davos zullen wereldleiders naar verwachting ook veel over de kwestie spreken. Trump zal er woensdag een speech geven - afgelopen week zei hij al dat hij in Davos onder meer zal benadrukken „hoe geweldig onze economie is”.

■ **GROENLAND**

Nederlandse militairen terug

AMSTERDAM

De twee Nederlandse militairen die dagen voor verkenning in Groenland waren, hebben hun werk afgerond en keren terug, aldus Defensie maandag. De officieren hebben „zowel operationele als logistieke expertise ingebracht”. De missie werd vorige week aangekondigd, in reactie op dreigementen van president Trump. NAVO-bondgenoten stuurden militairen naar Groenland om „de opties voor een gezamenlijke oefening (Arctic Endurance) in kaart te brengen”. Het kabinet staat „positief” tegenover „grotere inzet binnen NAVO-verband” als volgende stap. (NRC)

De nieuwe
Q5
e-hybrid

De nieuwe Audi Q5 e-hybrid quattro
Rijd tot 100 km
elektrisch (WLTP)*

Ontdek meer

HANDELSAKKOORD

Canada haalt banden met China aan: ‘meer voorspelbaar’ dan Trump

Dat de heffingen van de Amerikaanse president de verhoudingen in de wereld doet schuiven, toont een handelsakkoord van Canada met China. Een jaar geleden zag premier Carney China nog als de grootste bedreiging voor de veiligheid van het land.

Frank Kuin
MONTREAL

Het was een ontvullerende con- statering van de Canadese premier Mark Carney, vrijdag in Beijing. Ge- vraagd of China een meer bereken- bare partner is voor zijn land dan de VS, stelde hij voorop dat de Cana- dese betrekkingen met het buur- land „veel gelaagder, veel dieper, veel breder zijn”. Maar over ge- sprekken met China in recente maanden zei hij: „China is voor- spelbaarder, en daar zie je de resul- taten van”. Carney doelde op het handelsakkoord dat hij tijdens een tweedaags bezoek sloot met China: Canada laat komende jaren 49.000 elektrische voertuigen uit China toe, met een importheffing van 6,1 procent in plaats van de huidige 100 procent. China gaat weer Cana- dese landbouw- en visserijproduc- ten kopen, met name koolzaad, een belangrijk Canadees exportpro- duct. Importheffingen daarop wor- den teruggebracht tot 15 procent.

Het akkoord toont hoezeer de Amerikaanse heffingenpolitiek handelrelaties doet verschuiven. Alsof hij zijn onvoorspelbaarheid nog eens wilde onderstrepen, kon- digde de Amerikaanse president Donald Trump zaterdag nieuwe im- portheffingen aan op goederen uit acht Europese landen aan, vanwege hun betrokkenheid bij de Deense verdediging van Groenland. Euro- pese leiders reageerden fel.

De Canadese stap werd door meerdere Amerikaanse media om- schreven als „een breuk met de VS”. Met name de toelating van Chinese stekkerauto's is pikant: Cana- nada hield die sinds 2024 juist te- gen, in samenwerking met de VS. Beide landen wilden ze weren van de Noord-Amerikaanse markt om de autosector op het continent te beschermen tegen gesubsidieerde autoproducenten in China.

Topprioriteit

Hoewel het gaat om een relatief be- perkte handelsovereenkomst, is de toenadering tussen de twee landen significant. Voor Canada betekent het dat de regering van Carney ernst maakt met hoognodige diver- sificering van de handel, om econo- mische afhankelijkheid van de VS te verminderen. Dat is een topprio- riteit sinds zijn aantreden, vorig voorjaar, omdat Trump de decen- nialange economische integratie tussen de twee buurlanden onver- wachts wil terugdraaien.

De VS zijn veruit de grootste handelspartner van Canada: ruim driekwart van Canadese export gaat naar de zuiderburen, in 2024 ter waarde van ruim 412 miljard dollar. Tot woede van veel Canade- zen heeft Trump vorig jaar invoer- heffingen ingesteld op Canadese producten, waaronder forse tarie- ven op aluminium en staal. Hoewel

De Canadese premier **Mark Carney** vrijdag bij zijn bezoek aan Beijing, het eerste van een Canadese premier aan China sinds 2017. FOTO CARLOS OSORIO / REUTERS

heffingen niet gelden voor veel an- dere importen die vallen onder het Noord-Amerikaanse vrijhandels- verdrag USMCA, zijn onderhande- lingen tussen Canada en VS over de toekomst van hun handelsrelatie nog op niets uitgelopen.

Canada maakt zich zorgen over de toekomst van vrijhandel met de VS, een hoeksteen van de Canadese economie sinds 1989. Het USMCA- verdrag, gesloten tijdens Trumps eerste termijn als opvolger van het NAFTA-vrijhandelsakkoord tussen de VS, Canada en Mexico uit 1994, moet dit jaar worden heronderhan- deld. Hoewel de beide buurlanden de twee grootste handelspartners van Amerika zijn, toont Trump weinig interesse en stelt met enige regelmaat dat de VS geen import uit Canada nodig hebben. Vorige week herhaalde hij dat met betrekking tot de omvangrijke Canadese auto- industrie, bij een bezoek aan een assemblagefabriek van Ford.

“We nemen de wereld zoals hij is, niet zoals we zouden willen dat hij was

Mark Carney premier Canada

Bittere noodzaak

Toenadering tot China, de op één na grootste handelspartner van Cana- da, is dan ook bittere noodzaak. En een forse draai: nog geen jaar te- rug omschreef Carney China als „de grootste bedreiging voor de veiligheid” van het land.

terug – maar in de veranderde con- text in de wereld acht Carney de tijd rijp om de economische betrekkin- gen toch aan te halen. „We nemen de wereld zoals hij is, niet zoals we zouden willen dat hij was”, zei hij. Ook nam hij afstand van de aanpak van voorganger Justin Trudeau om meningsverschillen publiekelijk aan te kaarten – wat Carney betreft is ‘megafoondiplomatie’ uit.

Critici plaatsen vraagtekens bij de draai van Carney en waarschu- wen dat een détente met China de Canadese relatie met de VS nog ver- der kan verstoren. Canadezen hiel- den hun adem in: zou Trump in re- actie op de deal hard uithalen naar hun land? Tot veler verbazing rea- geerde de president laconiek. „Dat is wat hij zou moeten doen”, zei Trump vrijdag over Carney tegen journalisten. „Het is goed voor hem om een handelsakkoord te sluiten. Als je een deal met China kunt slui- ten, moet je dat doen.”

Of Trump Canada alsnog straft, moet blijken. Binnen Canada wa- ren de reacties gemengd. De weste- lijke prairieprovincies, die lijden onder de hoge Chinese heffingen op koolzaad, reageerden verheugd. Maar Doug Ford, premier van de provincie Ontario, waar de Cana- dese auto-industrie is gevestigd,

was vernietigend. „China heeft nu voet aan de grond op de Canadese markt en zal dat in zijn eigen voor- deel gebruiken, ten koste van Cana- dedese werknemers.”

Aan de rechterflank van het poli- tieke spectrum ontstond boven- dien consternatie over een uit- spraak van Carney over een „nieuwe wereldorde” tijdens een betoog in Beijing over het belang van bilaterale economische betrek- kingen tussen landen, nu internati- onale regels onder druk staan. Complotdenkers zagen daar een aanwijzing in van schimmige be- doelingen van de voormalige cen- trale bankier en beschuldigden de premier ervan Canada „uit te leve- ren” aan de Chinezen.

Voor China biedt de toenadering een kans om een historische bond- genoot van de VS meer los te weken van Amerika. Al verwacht Beijing daar, aldus waarnemers, geen won- deren van. „Canada is een belang- rijke bondgenoot van de VS en diep verankerd in de Amerikaanse vei- ligheids- en inlichtingsyste- men”, zei Sun Chenghao, onder- zoeker bij de Tsinghua Universiteit, tegen Reuters. „Het is daarom zeer onwaarschijnlijk dat het land zich strategisch van Washington zal af- keren.”

Familieleden van slachtoffers komen informatie zoeken over de treinontsporing op het station van Huelva, waar de Renfe-trein naar onderweg was. FOTO ALBERTO DIAZ/EPA

Leden van de Spaanse Guardia Civil zijn aan het werk op de plek van het treinongeluk. FOTO SUSANA VERA/REUTERS

TREINONGELUK SPANJE

Ontsporing van Spaanse trein op recht stuk spoor roept veel vragen op

Zondagavond ontspoorde het achterste deel van een hogesnelheidstrein die onderweg was naar Madrid. Een andere trein botste op de wagons, zeker 39 mensen kwamen om het leven. Het spoor was nieuw en de trein was recent geïnspecteerd.

Veerie Schyns

AMSTERDAM

„Vreemd”, noemt de Spaanse transportminister Óscar Puente het treinongeluk dat zondagavond plaatsvond in het zuiden van Spanje en waarbij zeker 39 doden zijn gevallen. „Buitengewoon vreemd en op dit moment erg moeilijk te verklaren”, zei hij even na middernacht tijdens een pers- conferentie op het Atocha-station in Madrid. „Het gebeurde op een recht stuk spoor. Alle experts die we hebben geraadpleegd, zijn to- taal verbijsterd.”

Zondagavond om 18.40 uur ver- trok Iryo 6189, een hogesnelheids- trein van de Italiaanse private ver- voerder Iryo, vanuit Málaga rich- ting Madrid. Over de afstand van ruim vijfhonderd kilometer doet de trein zo’n twee uur en drie kwar- tier. Maar enkele minuten na een stop in Córdoba ging het mis. Veer- tig kilometer verderop, in de buurt van de plaats Adamuz, ontspoor- den wagon 6, 7 en 8 van de hoge- snelheidstrein, die 289 passagiers, vier bemanningsleden en een ma- chinist aan boord had. De drie ach- terste wagons kwamen daardoor op het naastgelegen spoor terecht.

Rond 19.45 uur botste de Alvia 2384 op de ontspoorde Iryo-wa- gons. Deze trein van de nationale Spaanse spoorwegmaatschappij Renfe maakt zowel gebruik van het hogesnelheidsnetwerk als van het reguliere spoornet en was onder- weg van Madrid naar de Zuid- Spaanse plaats Huelva. Hoeveel mensen er precies aan boord waren is onduidelijk, de Spaanse krant *El País* spreekt van 184 inzittenden,

maar in andere Spaanse media cir- culeren aantallen van 100 tot 200 passagiers.

Duidelijk is wel dat 53 passagiers zich bevonden in de voorste twee wagons, die door de botsing ont- spoorden en van het enkele meters hoge talud afvielen. De meeste slachtoffers, onder wie de 27-jarige machinist van de Alvia-trein, be- vonden zich in deze wagons. De reddings- en bergingsactie van de hulpdiensten werd bemoeilijkt doordat het metaal van de wagons vervormd is door de botsing.

Tijdens zijn nachtelijke perscon- ferentie op het station in Madrid kondigde transportminister Pu- ente, die maandag naar de plek van de ramp is gereisd, aan dat een on- afhankelijk onderzoekssommis- sie onderzoek zal doen naar de toe- dracht van de ramp. Ook zei hij dat

Alle experts die we hebben geraadpleegd, zijn totaal verbijsterd

Óscar Puente Transportminister

de slachtoffers zijn overgebracht naar zes ziekenhuizen in de provin- cie Andalusië. Adif, de Spaanse spoorbeheerder, heeft het treinver- keer tussen Madrid en Andalusië maandag stilgelegd, mogelijk rij- den er ook de komende dagen geen treinen.

De hulpdiensten in Andalusië meldden maandagochtend dat in totaal 73 mensen zijn opgenomen in het ziekenhuis. 24 van hen ver- keren in ernstige toestand, onder wie vier kinderen, twaalf mensen

Zondagavond rond 19.45u vond de botsing plaats

liggen nog op de intensive care. Na de eerste melding om 19.50 uur kreeg de alarmcentrale meer dan honderd telefoontjes.

Lagere snelheid dan toegestaan

Hoe de Iryo-hogesnelheidstrein kon ontsporen op een recht stuk rails, is de grote vraag die boven deze ramp hangt. Volgens een ver- klaring van het Spaanse spoorbe- drijf is de trein gebouwd in 2022 en werd op 15 januari de laatste in- spectie uitgevoerd. Transportmi- nister Puente zei in de nacht van zondag op maandag dat het stuk spoor waar het ongeluk gebeurde in mei nog is gerenoveerd, waarbij on- der meer de wissels zijn vervangen, en dus in goede staat verkeerde.

Toch lijkt daar twijfel over te be- staan: persbureau Reuters meldt maandagmiddag een brief te heb- ben ingezien van afgelopen augus- tus, waarin machinistenvakbond SEMAF de spoorbeheerder waar- schuwde voor slijtage aan het spoor rond Adamuz en verstoringen in de bovenleiding.

Álvaro Fernández Heredia, de directeur van het Spaanse spoor- wegbedrijf Renfe, zei maandagoch- tend dat „uit de snelheidsregistra- ties blijkt dat de treinen met een la- gere snelheid reden dan de toege- stane snelheid voor dit traject”. De snelheidslimiet op dit deel van het traject is 250 kilometer per uur, volgens Heredia reden de treinen 205 en 210 kilometer per uur.

Een menselijke fout sluit hij ook uit, omdat het spoor volgens hem „is uitgerust met een LZB-veilig- heidssysteem dat menselijke fout- ten voorkomt”. Dat LZB-veilig- heidssysteem wordt gebruikt op hogesnelheidstrajecten en zorgt voor continue communicatie tus- sen de trein en de centrale spoorbe- veiliging, zodat de machinist niet op de fysieke seinen langs het spoor hoeft te letten. Dit systeem kan de trein ook laten afremmen, bijvoorbeeld bij een te hoge snel- heid of een rood sein, of als de ma- chinist niet reageert.

Heredia vindt een storing in de infrastructuur of „het rollend ma- terieel” daarom aannemelijker, al is het volgens hem „te vroeg” om de oorzaken te achterhalen. De spoorwegdirecteur roept ook op om speculatie te vermijden.

Op het Spaanse hogesnelheids- netwerk, met bijna vierduizend ki- lometer het langste hogesnelheids- netwerk ter wereld na China, vond in de zomer 2013 ook een ernstig ongeluk plaats. In een bocht vlak voor het station van Santiago de Compostela liep een Alvia-trein met hoge snelheid uit de rails, waarna wagons omvielen en vlam vatten. Daarbij kwamen tachtig mensen om het leven.

Later bleek dat de machinist veel te hard reed: 195 kilometer per uur, terwijl de snelheid in de bocht was gelimiteerd op 80 kilometer per uur. De machinist van de trein werd in 2024 veroordeeld tot tweeënhalf jaar cel. Ook het toenmalig hoofd van de verkeersveiligheid bij spoorbeheerder Adif kreeg een cel- straf opgelegd, vanwege het falen van het spoorwegveiligheidssys- teem.

Holmen stoel

Tijdloos Scandinavisch design

Adviesprijs
vanaf 259,-
189,-

- › Elegante combinatie van strakke lijnen en zachte rondingen
- › Gemaakt van eikenhoutfineer
- › Met of zonder armleuningen

Breng rust, stijl en comfort in je huis met de Holmen stoel, ontworpen door Jakob Thau. Deze elegante stoel is geïnspireerd op de Deense eilanden, waar natuur, water en eenvoud centraal staan. Holmen betekent letterlijk "eilandje" en dat gevoel van vrijheid en harmonie ervaar je in elk detail van het ontwerp.

De Holmen stoel combineert moderne, strakke lijnen met zachte rondingen voor een verfijnde en uitnodigende uitstraling. De subtiele maritieme invloeden geven de stoel een tijdloos karakter, waardoor hij moeiteloos past in zowel moderne als klassieke interieurs. Perfect voor de eetkamer, werkkamer of als blikvanger in de woonkamer.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/fdbmobler

MISBRUIK

Spijt tijdens proces Barendrechter: 'Hoe kon ik me zo in hem vergissen?'

De zittingen in een rechtszaak tegen een 46-jarige man uit Barendrecht zijn afgerond. Hij wordt verdacht van geraffineerd misbruik van verschillende jonge meisjes. Tijdens de laatste zitting vertelden ouders en een van de meisjes hun verhaal.

Arjen Schreuder

ROTTERDAM

Welk vonnis de rechters ook zullen wijzen, feit is dat het misbruik van enkele tientallen jonge meisjes door een 46-jarige ict'er uit Barendrecht, een gescheiden vader van twee kinderen, een ronduit ontwrichtende uitwerking heeft gehad op de meisjes én op hun families. Maandag was de laatste van een reeks zittingen in de Rotterdamse rechtbank waarin niet alleen veel stuitends over het jarenlange misbruik uitgebreid en gedetailleerd naar voren werd gebracht, maar waarin ook de ouders en een enkel meisje zelf hun verhaal deden.

Veel ouders, die uitdrukkelijk niet hun namen bekend willen maken, voelen spijt en schuld. Een moeder van een meisje van tien: „Toen de recherche aan de deur stond, werd de grond mij onder de voeten weggeslagen. Ik had gefaald. Het was me niet gelukt. Ik had haar niet kunnen beschermen. Ik had haar niet veilig weten te houden.” Een andere moeder van een meisje van tien: „Ik weet dat hij mij heeft gemanipuleerd om bij mijn dochter in de buurt te komen en dat ik het mezelf niet kwalijk mag nemen. Maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan. Het schuldgevoel zal ik de rest van mijn leven bij me moeten dragen.” Een vader tegen de verdachte: „Ik kon mijn kleine meid niet beschermen tegen zo'n monster als jij.” Ze zijn regelrecht boos, over de „walgelijke dingen die je met onze dochter hebt uitgehaald”, aldus de vader, maar ook om het bedrog van iemand die zij veelal beschouwden als vriend, of in elk geval als een vriendelijke kennis. „Hoe heb ik me zo enorm kunnen vergissen in een persoon”, verzucht een moeder.

Gevolgen voor de gezinnen

Na het misbruik op de camping van een achtjarig meisje deed de „berekende” verdachte alsof hij niets te verbergen had, vertelt een moeder. „Hij dronk zelfs nog een kop koffie met haar vader en nodigde mijn dochter uit om nog eens te komen logeren.” Een moeder deed anderhalf jaar geleden aangifte nadat haar dochter tijdens het misbruik wakker was geworden en zich „vies” en „raar” had gevoeld, en kreeg vervolgens nog appjes van de verdachte waarin hij haar feliciteerde met de verjaardag van haar dochter. „Alsof er niets was gebeurd.” Ook kwam de verdachte naar haar toe, op de tribune van de sportvereniging in Barendrecht, om te informeren hoe haar wedstrijd was verlopen. „Ik kan niet uitleggen hoe je je als moeder dan voelt. Het woord 'ongemakkelijk' is een understatement.”

De gevolgen voor de gezinnen zijn veelal enorm geweest: angst,

spanningen in relaties, twijfel over wie van het misbruik op de hoogte is en wie het moet worden verteld, niet meer kunnen werken en verzwakte gezondheid zoals zware stress en slapeloosheid. „Ik ben bijna vijftien kilo afgevallen”, vertelde een moeder. Een andere moeder: „Het overleven van deze crisis voelde als een tweede baan. Ons leven stond stil.”

Het schuldgevoel zal ik de rest van mijn leven bij me moeten dragen

Moeder van een tienjarig slachtoffer

Deskundigen van het Pieter Baan Centrum hebben diverse stoornissen vastgesteld bij de man, zoals ernstige vormen van autisme, borderline, pedofilie en hypersexualiteit. De Barendrechter zelf houdt zijn slachtoffers voor dat hij zich „verantwoordelijk” voelt voor wat hij heeft gedaan. Vorige week

zei hij: „Wil ik de gemakkelijke weg nemen en mij verschuilen achter diverse stoornissen, dwanggedachten en andere smoesjes? Wil ik echt zeggen dat ik er niets aan kon doen? Dat het me gewoon is overkomen? Het antwoord is nee.”

Maandag voegde hij daar aan toe dat hij nu eenmaal „geboren is” met de geaardheid dat „ik word aangetrokken tot meisjes van ongeveer zeven tot veertien jaar” maar „dat ik dat niet goedkeur”. Seks met minderjarigen „keur ik af”. Hij heeft „spijt” dat hij „verkeerde keuzes” heeft gemaakt. „Ik had sterker moeten zijn, en hulp zoeken.”

Strafeis

Het Openbaar Ministerie eiste vrijdag veertien jaar gevangenisstraf en tbs met dwangverpleging, niet alleen wegens het misbruiken en, met soms zeer hoge doses slaapmiddelen, drogeren van de jonge meisjes, maar ook voor het vervaardigen van beelden van het misbruik, en het in bezit hebben van een gigantische hoeveelheid kindporno.

De advocaat van de verdachte, Mirjam Levy, vroeg de rechters om een lagere straf, acht jaar, zodat eerder kan worden begonnen met een behandeling in een tbs-kliniek. Dat die behandeling in dit geval heel moeilijk is en wellicht levenslang zal duren, accepteert de verdachte. „Ik zal overal aan meewerken.”

Of de strafeis van veertien jaar cel tegemoet komt aan de gevoelens van de slachtoffertjes en hun families, is twijfelachtig. Ze hebben een „loodzware” week achter de rug, verklaarde maandag een moeder. „Geef deze man levenslang”, liet eerder een vader weten. „Net zoals de slachtoffers ook hebben gekregen.” Dat de verdachte in de gevangenis niet veilig is voor zijn medegevangenen, zij volgens hem dan maar zo. „Waarom geld besteden aan zijn veiligheid als door hem al deze kinderen ook niet veilig waren? Hij is dat alles niet waard.”

Een moeder las de verklaring van haar dochter voor: „Ik hoop dat je voor altijd in de cel blijft en niet ge-

noeg eten en drinken krijgt, zodat je dit nooit meer kunt doen.” De moeder: „Ik hoop dat je wegrot in de gevangenis. Zonder nog een ogenblik rust. Zonder uitweg. Opgesloten voor altijd.” Andere slachtoffers zijn milder, op het opmerkelijke af. De moeder van een van de meisjes, inmiddels twaalf jaar oud, liet een verklaring van haar horen. „De meeste mensen zouden hem waarschijnlijk een leven toewensen dat niemand wil. Een afschuwelijk leven. Eerlijk gezegd is dat niet wat ik voor hem hoop. Ik hoop dat hij de goede hulp krijgt en zich realiseert wat hij werkelijk heeft gedaan. Ik hoop dat hij het goed heeft in de gevangenis en snel in de tbs-kliniek wordt toegelaten.”

De pijn blijft, zoals van een nu tienjarig meisje dat volgens haar moeder „de woorden niet kan vinden” voor het gevoel na het misbruik, maar die wel vindt in het liedje 'Dat heb jij gedaan' van zangeres Meau: 'Want dat klote gevoel dat toen is ontstaan, dat gaat nooit meer weg en dat heb jij gedaan'. Uitspraak is op 3 maart.

Rechtbanktekening die gemaakt werd tijdens een inhoudelijke zitting van de zaak in de Rotterdamse rechtbank. TEKENING NICOLE VAN DEN HOUT/ANP

Collectezakken in de Nederlands Hervormde Kerk aan het kerkplein in Bloemendaal. FOTO KOEN SUYK / ANP

ACTIE KERKBALANS

Collecte gericht op jongeren: ‘Gods liefde is gratis, de kerk is dat niet’

De grootste inzamelingsactie van vier kerkgenootschappen in Nederland - Actie Kerkbalans - richt zich dit jaar voornamelijk op jongeren. Daarmee dichtten de kerken hun begroting wellicht niet, maar de stap is wel belangrijk voor de toekomst.

Majda Ouhaji
AMSTERDAM

Met de slogan ‘de kerk van morgen begint vandaag bij jou’, is afgelopen weekend officieel de Actie Kerkbalans van start gegaan. Dat is de jaarlijkse inzamelingsactie van kerken, waarbij miljoenen euro’s worden opgehaald. De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) haalde in 2024 173,9 miljoen euro op, de Rooms-Katholieke Kerk 35,5 miljoen.

Kerkbalans is „nog altijd de levenslijn van heel veel gemeenten en parochies”, zegt Joost Schelling van VKB Kerkrentmeesters, die onderdeel is van het campagne team van de actie. Alle ingeschreven leden bij vier kerkgenootschappen - naast de PKN en de Katholieke Kerk zijn dat de Oud-Katholieke Kerk en de Evangelische Broedergemeente - worden benaderd. De opbrengst gaat naar onder meer kerkgebouwen, personeel, activiteiten en onderhoud.

Dit jaar is er extra aandacht voor jongeren. „Dat zijn geen mensen die net als donoren van het Rijksmuseum ineens een enorm bedrag kunnen schenken”, zegt hij verwijzend naar de schenking

„Liever jongeren écht erbij betrekken, en niet enkel om de begroting te dichtten

Joost Schelling
VKB
Kerkrentmeesters

van 60 miljoen euro die het museum deze week ontving. Maar het is wel belangrijk om deze groep te betrekken bij de campagne. „Liever écht erbij betrekken, en niet enkel om de begroting te dichtten”, zegt Schelling.

Voorbeelden hiervan heeft hij al gezien. Zo betreft een gemeente via een ganzenbordachtig spel zelfs kinderen (en dus hun ouders) bij het gesprek over waarom geld belangrijk is voor de kerk. En weer een andere kerk nodigt jongeren juist één op één uit om te praten over hun bijdrage. Elke kerk kan zelf invullen wat lokaal het beste werkt. De benaderde jongeren zijn meestal ingeschreven leden van de kerk.

Vanwege het winterweer digitaal

Corina Nagel, godsdienstpedagoog van expertisecentrum Kiemplaats, gaf dit weekend een lezing bij de aftrap van de actie. Die zou oorspronkelijk plaatsvinden bij de Christelijke Hogeschool Ede om jongeren erbij te betrekken, maar vond vanwege het winterse weer online plaats.

Nagel lacht aan de telefoon: „Je kunt makkelijk denken: de kerk heeft een geldprobleem en dus zoeken ze nieuwe doelgroepen. En er zijn vast ook kerken die denken: interessant, want de ge-

middelste leeftijd bij onze kerk wordt steeds ouder.” Maar dat is wat haar betreft niet het doel van de actie. „Het is ook niet realistisch te denken dat je met jongeren en jongvolwassenen je begroting kunt dichtten. Ze hebben niet zoveel geld.”

Jongeren via deze actie betrekken heeft twee kanten, wat betreft Nagel. Toch wel financieel, want hoewel jongeren nu nog niet over veel geld beschikken, verandert dat waarschijnlijk als ze gaan werken. „Het belangrijkste vind ik dat we in de kerk jongeren leren om mens te worden, zoals God het bedoeld heeft. Daarbij hoort ook je verantwoordelijkheid nemen en daarin groeien. Dat is niet anders dan in de samenleving. Maar de kerk is een belangrijk onderdeel van je.”

Op deze manier leren jongeren nadenken over de vraag wat ze met hun geld willen doen. Ze kunnen het gebruiken voor hun studie, vakantie of uitgaan. Maar een deel kunnen ze ook aan anderen geven. „Dat kan het Rode Kruis zijn, of de kerk in dit geval. Het is ook goed om te leren dat Gods liefde gratis is, maar de kerk niet.”

Uiteindelijk gaat het volgens Nagel om de vraag: hoe kunnen jong en oud samen verantwoordelijkheid dragen

voor de kerk? Dat zouden lokale kerken zich niet alleen tijdens de inzamelingsactie moeten afvragen, maar wat haar betreft veel vaker. „De financiële vraag mag daarbij ook spelen. Dus niet alleen: wie wil [als vrijwilliger] helpen bij deze activiteiten? Maar ook: we gaan deze activiteiten organiseren en dat kost zoveel. Zodat jongeren zich daar meer bewust van worden.”

‘Kerkzoeker’ voor niet-gelovigen

De kerken besteden dit jaar ook aandacht aan niet-gelovigen. Sinds een aantal jaar zijn er radiospotjes over de Actie Kerkbalans, vertelt Schelling. Ook mensen die niet bij een kerk staan ingeschreven, reageren daar op. Ze zijn dan misschien niet gelovig, maar vinden het volgens Schelling wel belangrijk dat de kerk tegenover hen in de straat blijft voortbestaan.

Daarvoor is op de website van Kerkbalans dit jaar een ‘kerkzoeker’ geplaatst, waarmee je in contact kunt komen met de lokale kerk.

Het is nog te vroeg om te zeggen of de dit jaar gekozen aanpak effectief is, zegt Schelling. „Maar de positieve reacties die we ontvangen, stemmen ons hoopvol.” De actie loopt nog tot en met 24 januari.

SOCIALE VEILIGHEID

Maatschappelijk signaal van rechter: contactverbod voor pestend tienermeisje

„Er wordt geaccepteerd dat online de vreselijkste dingen worden gezegd. Dat moeten we niet accepteren”, zei de rechter.

Camil Driessen
AMSTERDAM

„Ze wordt [op Snapchat] bitch genoemd, kankerhoer en er wordt gedreigd dat ze vermoord zal worden”, zo leest de uitspraak. „Tijdens een ruzie zegt iedereen wel dingen waar we spijt van hebben, maar dit gaat alle grenzen te buiten. Dit is ook geen ‘straattaal’ die normaal is. En als jongeren dat wel zo ervaren, weet dan dat het recht die taal en die bedreigingen niet accepteert.”

In een opvallend helder geschreven vonnis van deze week, legt de rechtbank Noord-Nederland een veertienjarig meisje een contactverbod op wegens online pestgedrag richting een leeftijdsgenote. De uitspraak kreeg de nodige aandacht omdat het waarschijnlijk de eerste keer is dat een civiele rechter een minderjarige zo’n maatregel oplegt vanwege - onder meer - digitale bedreigingen.

Opgroeien

Minstens zo bijzonder is de manier waarop rechter Sander van Baalen zijn oordeel motiveert. Hij plaatst de zaak in een maatschappelijke

context en beschrijft uitvoerig wat opgroeien betekent in een wereld die zich deels online afspeelt. En waar de grenzen liggen.

Jongeren moeten volgens de rechter kunnen opgroeien in een veilige omgeving. Hij wijst erop dat onderdeel van volwassen worden is dat jongeren leren om te gaan met anderen - binnen een gezin, op school en in de buurt. Vanzelfsprekend komen daar ruzies en botsingen bij kijken.

„De wereld is virtueel geworden. Je kunt online elkaars reactie niet goed inschatten op dingen die je zegt of schrijft

Sander van Baalen rechter

En daar wringt de schoen, volgens de rechter. Want een conflict in de fysieke wereld is anders dan online. „Door met elkaar om te gaan in elkaars fysieke aanwezigheid kun je ervaren hoe anderen reageren op jouw gedrag en op het gedrag van anderen: wat accepteren we wel en wat niet?”

„Het punt is dat voor jongeren de wereld virtueel is geworden”, schrijft Van Baalen. „Je kunt online elkaars reactie niet zo goed inschatten. Dat maakt het makkelijker om dingen te zeggen die je normaal

niet zou zeggen.” Ruzies die normaal niet uit de hand lopen, doen dat online wel, „met steeds heftigere reacties op elkaar”.

In die online wereld van „boosheid, groepsdruk, het beledigen en bedreigen van elkaar” trekt de rechtbank Noord-Nederland een lijn. „Het (civiele) recht moet jonge mensen beschermen tegen (online) haat, dreigementen en geweld.”

En dus legt de rechtbank een contactverbod van twee jaar op, met een dwangsom van 250 euro per overtreding en een maximum van 5.000 euro. Ook moet de moeder van het veertienjarige meisje de proceskosten van ruim 1.400 euro betalen.

Met de uitspraak beslist de rechtbank niet alleen in de ‘online pestzaak’ van de twee meisjes, maar geeft ook een breder maatschappelijk signaal af, bevestigt persrechter Jeff Biesma. Hij was niet bij de uitspraak betrokken, maar voert namens de rechtbank het woord.

De rechter, vertelt Biesma, is er ook om met uitspraken aandacht te vestigen op normen. Zeker als die normen „versloft zijn geraakt” zoals in de digitale wereld, waar steeds meer mensen slachtoffer zijn van beledigingen, bedreigingen en haatzaaien. „Er wordt over het algemeen geaccepteerd dat online de meest vreselijke dingen gezegd worden. Dat is niet normaal en dat moeten we niet accepteren.”

Aanpak via de civiele rechter

Bij online bedreigingen wordt vaak aangifte gedaan, waardoor zaken in de strafrechtelijke sfeer blijven. De zaak van de twee veertienjarige meisjes - waarbij de pestkop haar slachtoffer overigens ook fysiek belaagde - laat zien dat ook de weg naar de civiele rechter (die conflicten tussen burgers onderling behandelt) een oplossing kan bieden. Die route is bijvoorbeeld bij stalking en escalerende burenruzies al gebruikelijk.

Advocaat Richard Korver, bestuurslid van de vereniging voor slachtofferadvocaten NVSSA, wijst op een bijkomend voordeel: een civiele maatregel levert geen strafblad op. Mensen stappen tegenwoordig snel naar de politie, zegt Korver, terwijl die zwaar overbelast is. „Als een aangifte al iets oplevert, duurt dat vaak lang. Nog los van de vraag of je een jonge dader wel een justitiële aantekening wilt bezorgen.” Jongeren maken nu eenmaal fouten, zegt Korver. „Dat hoort bij jong zijn. Dat staat ook met zoveel woorden in deze uitspraak.”

Korver vertelt dat hij regelmatig wordt benaderd door directeuren van middelbare scholen waar online bedreigingen „schering en inslag” zijn. „Vaak wordt het opgelost doordat de school ingrijpt of ouders de dader tot de orde roepen. Maar bij sommige kinderen werkt dat niet. Dan kan zo’n civiele maatregel uitkomst bieden.”

nrcwebwinkel

Advisering
219,00-
179,-

STADLERFORM Efficiënte luchtbevochtiger met laag stroomverbruik

- › Voor ruimtes tot wel 100m²
- › Eenvoudig bij te vullen
- › Laag energieverbruik - 1.4 – 30 Watt
- › Winnaar van de Red Dot Design Award 2023
- › Zeer stil met dimbaar licht
- › Ingebouwde hygrostaat

Geen droge ogen en geïrriteerde luchtwegen meer wanneer de verwarming aanstaat of bij langdurig warm en droog weer. De Stadler Form Karl luchtbevochtiger zorgt voor een aangename luchtvochtigheid binnenshuis en heeft, ondanks zijn lage energieverbruik en klein formaat, een enorme capaciteit. Binnen een mum van tijd bevochtigt Karl ruimtes tot wel 100m².

Ook voor uw houten vloeren en meubelen kan een lage luchtvochtigheid problemen opleveren, zoals kieren en barsten. Karl beschikt over intelligente functies, zoals een ingebouwde hygrostaat waarmee hij ruimtes via een automatische modus op vrijwel iedere gewenste luchtvochtigheid brengt. Daarnaast is Karl eenvoudig te bedienen, ook via een app. Het ontwerp is bekroond met een Red Dot Design Award in 2023.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/karl

De Russische president **Vladimir Poetin** en de Indiase premier **Narendra Modi** op 5 december vorig jaar in New Delhi. FOTO ADNAN ABIDI/REUTERS

OLIEHANDEL

VS willen Russen aanpakken via India, dat niet meewerkt

India kampt al een half jaar met Amerikaanse heffingen, maar doet niet wat de VS willen: de olie-import uit Rusland staken.

Merel Thie

NEW DELHI

„We moeten Rusland verpletteren – niet militair maar economisch. En India kan hier een doorslaggevende rol in spelen.” Dit zei het Republikeinse Congreslid Rich McCormick onlangs in een debat bij de Amerikaanse denktank CSIS.

Het is niet voor het eerst dat een beroep wordt gedaan op India om de banden met Rusland te verbreken. Het land met 1,4 miljard inwoners importeert al decennia Russische ruwe olie. Dat is na de grootschalige invasie van Rusland in Oekraïne in februari 2022 alleen maar toegenomen, omdat Rusland sindsdien grote kortingen biedt. Een deel van de olie wordt in India geraffineerd en doorverkocht aan andere, ook Europese, landen.

In augustus legde Trump een strafheffing op van 25 procent aan India vanwege de aankoop van Russische olie, omdat het daarmee volgens hem ‘indirect de oorlog in Oekraïne financiert’. Die heffing kwam bovenop een al eerder opgelegde heffing van 25 procent. Maar India wijkt niet, in elk geval niet openlijk.

Licht triomfantelijk vertelde Trump in oktober 2025 aan verslaggevers dat de Indiase premier Modi hem in een telefoongesprek had be-

zwoeren „niet veel” olie meer te zullen kopen van Rusland. Want ook hij zou volgens Trump willen dat de oorlog in Oekraïne stopt. India bevestigde die toezegging niet. Modi meldde op X alleen dat Trump hem had gebeld om hem een mooi Diwali (lichtjesfeest) te wensen.

Het onafhankelijke onderzoeksbureau voor internationale handel Kpler zag in zijn cijfers geen significante afname van Russische olie-import door India. Deschommelde tot eind afgelopen jaar tussen de 30 en 35 procent van de totale olie-import door India. De rest haalt het onder meer uit Irak, Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten.

Uit Rusland werden in oktober 1,8 miljoen vaten per dag geïmporteerd, zelfs 250 duizend vaten per dag méér dan in september. Welgingen staatsbedrijven minder olie importeren, maar een aantal private bedrijven juist meer. Een serieuzere daling kwam er in december nadat het private Indiase bedrijf Reliance had laten weten zich aan de sancties te zullen onderwerpen en geen Russische olie meer af te nemen. Daardoor daalde India van tweede naar derde importeur – China en Turkije importeren nu meer.

Er zijn sinds augustus „pieken en dalen” geweest in de aankoop van Russische olie door India, zegt olie-expert Sergej Vakoelenko telefo-

nisch vanuit Bonn, onderzoeker bij de Carnegie Russia Eurasia-denktank. Maar India heeft de olie-import uit Rusland „niet drastisch verminderd zoals Trump wil”. Hij benadrukt dat India voor de energie-behoefte van de eigen bevolking best zonder Russische olie kan. „Het zou wel ten koste gaan van een deel van de onlangs gebouwde, op export gerichte raffinagecapaciteit en de bijbehorende inkomsten.”

India dóet alleen alsof het de olie-aankoop beperkt

Ritanjan Das universitair docent hedendaagse politiek in Zuid-Azië

Intussen heeft Modi de Russische president Poetin op 5 december warm ontvangen in New Delhi. Hij ging zelf naar de luchthaven om hem voor het oog van de camera's te omhelzen. Hoewel nieuwe deals tussen beide landen uitbleven, benadrukte Poetin na afloop dat hij India „ongehinderde brandstofleveringen” had gegarandeerd.

Sergej Vakoelenko verwacht dat Rusland nieuwe manieren zal vinden om olie te blijven leveren, ondanks de sancties van de VS en de EU tegen bedrijven als Lukoil en

Rosneft. „We hebben eerder gezien dat zolang specifieke bedrijven gesanctioneerd worden en er geen toelating verbod komt op import van Russische olie, nieuwe wegen worden gevonden om de olie af te leveren.” India stelt zich publiekelijk op als sfynx als het over Russische olie gaat. In officiële verklaringen stelt het stevast dat het „diversificatie” van het energie-aanbod nastreeft. De minister van Buitenlandse Zaken, Subrahmanyam Jaishankar, betoogde al in maart dat India als één van de vijf grote economieën ter wereld, zijn toekomstige brandstofbehoefte veilig moet stellen door diversiteit in aanbieders en brandstoffen te zoeken. India blijft benadrukken dat het een Aziatisch alternatief kan zijn voor China.

„India is aan het koorddanseren”, ziet Ritanjan Das, universitair docent hedendaagse politiek in Zuid-Azië aan de Universiteit Leiden. „Het probeert de indruk te wekken dat het bereid is olie-aankoop te verminderen, maar dat wil het liever niet. Daarvoor zijn de economische belangen te groot. En India is India „ongehinderde brandstofleveringen” had gegarandeerd.

Sergej Vakoelenko verwacht dat Rusland nieuwe manieren zal vinden om olie te blijven leveren, ondanks de sancties van de VS en de EU tegen bedrijven als Lukoil en

Los van de economische en militaire belangen zou het volgens Das

in eigen land „niet goed vallen als de indruk ontstaat dat een groot en belangrijk land als India zich door de VS laat dicteren”. Modi heeft zich in zijn campagnes geprofileerd als sterke leider, aldus Das. „In de twaalf jaar dat hij aan de macht is, heeft hij voor zijn Indiase achterban geprobeerd het land neer te zetten als sterk en onbevreesd. Als hij zwicht voor de VS, kan dat electorale gevolgen hebben.”

Nieuwe dreigementen VS

Maar Trump voert de druk op India steeds verder op. Zo dreigde hij met wat de *Russia law* wordt genoemd: heffingen tot 500 procent voor landen die nog Russische olie importeren. Die maatregel bestaat nog niet, maar vorige week maakte Trump wel bekend dat handelspartners van Iran nog eens 25 procent heffingen opgelegd krijgen. Dat treft ook India, één van Iran's vijf belangrijkste handelspartners.

Daarnaast heeft India belangen in de Iraanse Chabahar-haven die van grote strategische waarde is, alleen al omdat die India een handelsroute biedt die Pakistan omzeilt. Het nieuwe dreigement van de VS leidde ertoe dat een commentator van India Today verzuchtte: „Of het nou gaat over Oekraïne of Iran: Het lijkt wel of Trump altijd een reden zoekt om India te straffen.”

TRANSPORT

Acht EU-megaprojecten voor vervoer miljarden duurder en jaren vertraagd

De Europese Rekenkamer onderzocht acht megaprojecten voor vervoer in Europa. Die zijn 82 procent duurder dan begroot en worden zeventien jaar later opgeleverd dan gepland.

Jan Benjamin

AMSTERDAM

Acht grote, grensoverschrijdende vervoersprojecten die cruciaal zijn om de connectiviteit in Europa te verbeteren, kosten nog meer miljarden dan verwacht en zijn nog vele jaren later klaar dan al werd gevreesd. Dat stelt de Europese Rekenkamer maandag in een nieuw verslag over acht zogeheten megavervoersprojecten.

Het gaat onder meer om de Fehmarnbelttunnel tussen Noord-Duitsland en Zuid-Denemarken, het kanaal Seine-Noord-Europa

(tussen Frankrijk naar België), de hogesnelheidslijn Rail Baltica (in Estland, Letland en Litouwen) en de spoorwegverbinding door de Alpen tussen Lyon en Turijn. De Rekenkamer onderzocht geen projecten in Nederland. Elk megavervoersproject kost miljarden euro's en is van groot belang voor de Europese economie, de mobiliteit van Europese burgers en in toenemende mate ook de militaire weerbaarheid in Europa.

Volgens Annemie Turtelboom, de Belgische oud-minister die het onderzoek leidde, laat het rapport

zien dat in Europa de ambities weliswaar hoog zijn en de strategie en de bedoelingen goed, maar dat de planning vaak onvolledig is, de verwachtingen van het gebruik te hoog – waardoor inkomsten uit tol of treinkaartjes lager uitvallen – en de juridische procedures te traag. „Infrastructuur is hierin niet uniek. Dit zie je ook op andere terreinen.” De Europese Rekenkamer trok vergelijkbare conclusies in onderzoeken naar het gebruik van waterstof in Europa, de productie van batterijen en mobiele communicatie (5G).

Sinds 2020 werden de acht projecten in totaal een kwart duurder, aldus de rekenkamer

De Rekenkamer schrijft dat sinds een controle in 2020 de totale geraamde kosten voor de acht onderzochte projecten bijna een kwart zijn gestegen, na correctie voor inflatie.

Vergeleken met de vroegste ramingen zijn de kosten gemiddeld met zelfs 82 procent gestegen. De toename is grotendeels toe te schrijven aan twee specifieke projecten: Rail Baltica (stijging van 160 procent in de afgelopen zes jaar) en de spoorwegverbinding Lyon-Turijn (23 procent stijging in alleen de laatste zes jaar, en sinds de oorspronkelijke raming meer dan verdubbeld).

Ook de opleveringen lopen meer en meer achter op de planning. Waar de Rekenkamer in 2020 nog een gemiddelde vertraging van elf

jaar vaststelde, is dit in 2025 opgelopen tot gemiddeld 17 jaar ten opzichte van de oorspronkelijke plannen. Volgens Turtelboom is het nu definitief zeker dat de doelstelling om het zogeheten trans-Europese vervoersnetwerk (TEN-T) in 2030 te voltooien niet wordt gehaald.

Brennertunnel in 2032 open

Het Seine-Schelddekanaal, belangrijk voor de Europese binnenvaart en de zeehavens van Rotterdam en Antwerpen, wordt mogelijk pas in 2032 in gebruik genomen in plaats van 2010. De Brenner-basistunnel wordt op zijn vroegst geopend in 2032, terwijl 2016 het oorspronkelijke doel was. En vorige week melden Duitsland en Denemarken dat de Fehmarnbelttunnel – de grootste tunnel ter wereld – pas in 2031 klaar zal zijn. Dat is twee jaar later dan gepland. De Nederlandse aannemers BAM, Van Oord en Boskalis zijn betrokken bij de aanleg.

De Europese Rekenkamer noemt verschillende oorzaken voor de hogere kosten en de vertragingen: de coronapandemie, de oorlog in Oekraïne, onverwachte technische problemen zoals geologische beperkingen bij het graven van tunnels, en nieuwe wettelijke vereisten.

De Europese Unie heeft inmiddels 15,3 miljard euro aan subsidies toegewezen aan deze acht projecten. Desondanks, stelt de Rekenkamer, heeft de Europese Commissie slechts beperkt gebruik gemaakt van haar juridische instrumenten om lidstaten aan te sporen tot snellere uitvoering.

De **cementfabriek in aanbouw voor de Fehmarnbelttunnel** tussen Noord-Duitsland en Zuid-Denemarken. De tunnel wordt zeker twee jaar later opgeleverd dan was gepland. FOTO CLAUS BECH/EPA

nrcwebwinkel

Adviesprijs van ~~119,95~~
89,95

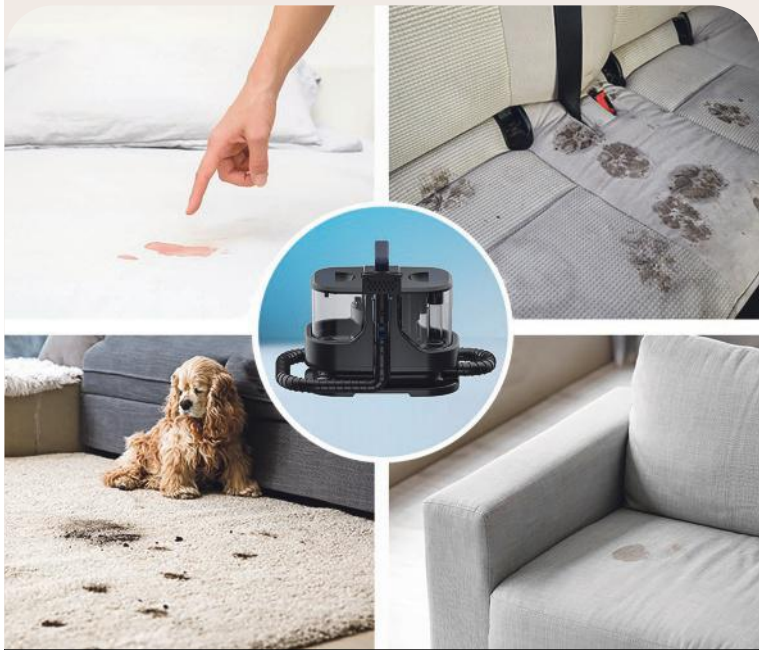

BLUMILL

Vlekkenreiniger

- » Krachtige vlekkenreiniger voor elk oppervlak
- » Dieptereiniging zonder agressieve schoonmaakmiddelen
- » Compact en licht van gewicht – ideaal voor dagelijks gebruik

Een vlek op je tapijt of bank? Geen zorgen, deze vlekkenreiniger is dé slimme oplossing voor hardnekkig vuil in huis. In tegenstelling tot traditionele reinigingsmethoden biedt dit compacte apparaat kracht, snelheid én gebruiksgemak in één. Dankzij de combinatie van het krachtige zuigvermogen en gescheiden watertanks zorgt de vlekkenreiniger voor een diepe, hygiënische reiniging zonder gebruik van chemicaliën.

Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/vlekkenreiniger

ÉÉN JAAR TRUMP

Minder immigratie, inflatie blijft hoog en bommen op drie continenten

„Een golf van verandering spoelt over het land”, zei president Trump bij zijn inauguratie. Zelf is hij van mening dat hij die belofte na één jaar al heeft waargemaakt, maar cijfers tonen een minder gunstig beeld voor de president.

ILLUSTRATIE PEIJN BARNARD

Merijn de Waal

MIAMI

De gouden eeuw van Amerika begint nu meteen.” Met die belofte trapte Donald Trump precies een jaar geleden zijn nieuwe ambtstermijn af. In zijn inauguratietoespraak op 20 januari 2025 zei hij „terug te keren naar het presidentschap met het vertrouwen en optimisme dat we aan het begin staan van een opwindend nieuw tijdperk van nationaal succes. Een golf van verandering spoelt over het land, zonlicht verspreidt zich over de hele wereld en Amerika heeft de kans om deze gelegenheid als nooit eerder aan te grijpen.”

Ongecontroleerde immigratie aan de zuidgrens en onvrede over hoge inflatie vormden voor kiezers de twee belangrijkste redenen om Trump najaar 2024 terug het Witte Huis in te stemmen. Ook beloofde de Republiek in het aanzien van de VS in de wereld te herstellen en overal vrede te stichten, na de chaotische Amerikaanse terugtrekking uit Afghanistan en het uitbreken van de oorlogen in Oekraïne en Gaza onder zijn Democratische voorganger Joe Biden.

Precies een jaar na zijn aantreden meent Trump dat hij deze campagnebeloftes reeds heeft ingelost. „We waren een dood land en nu zijn we *the hottest country anywhere in the world*”, stelde Trump vrijdag tijdens een ceremonie in zijn privéresort Mar-a-Lago. Dat laatste compliment werd hem vorig jaar uitgedeeld door de Saoedische koning en is hij sindsdien zelf blijven herhalen.

Zijn redenen voor al dit optimisme? „We harken meer geld binnen dan enig ander land. De aandelenmarkt doet het beter dan we ooit zagen. Pensioenfondsen presteren beter dan ooit. En vanaf dag één hebben we de zuidgrens veilig gemaakt (...) en de invasie van ons land gestopt.” En: „In minder dan een jaar hebben we acht vredesdeals gesloten en de oorlog in Gaza beëindigd.”

Enkele cijfers over Trumps eerste jaar terug in het Witte Huis tonen een minder gunstig beeld voor de president.

Zuidgrens dicht, ICE-razzia's impopulair

„Een land zonder grenzen is geen land”, stelde Trump tijdens de campagne van 2024. Na de pandemie brak aan de zuidgrens een ernstige asielcrisis uit. Immigranten uit allerlei delen van de wereld liepen vanuit Mexico tamelijk ongehinderd de VS binnen voor een aanvraag. Pas in de tweede helft van verkiezingsjaar 2024 wist de regering-Biden de grens beter af te grendelen. In de beeldvorming hadden zijn Democraten bij veel kiezers toen al afgedaan.

Trump beloofde een einde te maken aan wat hij een ‘invasie’ noemde. En hij heeft woord gehouden: er melden zich amper nog immigranten nu de kans op asiel nihil is geworden. Het aantal onderscheppingen dat de grenswacht registreert is in jaren niet zo laag geweest. Daarnaast maakt de regering-Trump met

In 2025 vielen Amerikaanse bommen op Syrië, Irak, Iran, Jemen, Somalië, Nigeria, in de Cariben en op de Stille Oceaan

groot federaal machtsvertoon jacht op migranten zonder verblijfspapieren. Vreemdelingenpolitie ICE kreeg tientallen miljarden dollars extra om hen te arresteren, te detineren en uit te zetten. Vooral in Democratisch bestuurd staten en steden stuit dit op verzet van bestuurders en inwoners. Begin deze maand viel daarbij de eerste Amerikaanse dode, in Minneapolis.

Deze escalerende razzia's vallen veel minder goed bij Amerikanen, wijzen peilingen uit. Trump zei vooral jacht te maken op illegalen met criminele antecedenten, maar ICE valt inmiddels ook werkplekken en woningen binnen om mensen zonder strafblad aan te houden. Democraten waren al vanaf het begin kritisch op Trumps immigratiebeleid, maar inmiddels begint ook onder Republikeinse kiezers de steun ervoor af te brokkelen. Deze trend is nog sterker onder latino's, die in 2024 in groten getale overstapten naar de Republikeinen.

Economie werkt niet voor iedereen

Als het om de economie gaat, praat Trump liever niet meer in miljarden maar in biljoenen. Regelmatig ronkt hij over ‘trillions’ aan buitenlandse investeringen en zakendeals die hij eigenhandig zou binnenhengelen voor de VS. Die zouden vooral uit zijn favoriete deel van de wereld komen: de olierijke en autocratisch geregeerde Golfregio, maar ook voortvloeiende uit zijn aanhoudende dreig met importheffingen en zijn warme banden met tech-oligarchen, die volop investeren in Amerikaanse datacentra voor AI en crypto.

Die techinvesteringen zijn de voornaamste oorzaken dat de Amerikaanse economie momenteel groeit. En dat de door Trump vaak aangehaalde aandelenbeurzen (en de daar belegde 401k-pensioenfondsen) zo goed presteren. Maar Amerikanen die (nog) niet oud of rijk genoeg zijn om te rentenieren, zijn veel minder optimistisch over de economie, wijst het maandelijks gemeten consumentenvertrouwen uit.

Voorjaar 2025 kelderde dit al kortstondig, toen Trump beurskoersen liet instorten met

zijn importheffingen voor de rest van de wereld. Nadat hij die introk, leefde het even op, maar inmiddels nadert het consumentenvertrouwen zijn laagste punt sinds zomer 2022. Het economische sentiment verslechterde dat jaar razendsnel, toen na het aflopen van de coronapandemie de prijzen snel opliepen.

Ook onder Trump blijven Amerikanen klagen over de hoge kosten van levensonderhoud. De Republiek in voerde campagne met de belofte inflatie niet alleen te beteugelen maar prijzen zelfs te verlagen. De prijs van eieren en benzine is onder hem weliswaar gedaald, maar het algemene inflatiepeil (bijna 3 procent) maakt dat veel Amerikanen menen dat Trumps trillions voor hen niets verbeteren.

Fragiele vredesdeals, bombardementen

In zijn inauguratietoespraak beloofde Trump de wereld meer Amerikaans isolationisme. Als hij zich al met het buitenland zou bemoeien, dan als vredesduif - niet als oorlogshitser. Trump: „We zullen ons succes niet alleen afmeten aan de slagen die we winnen, maar ook aan de oorlogen die we beëindigen - en misschien nog wel belangrijker, de oorlogen waar we nimmer in verzeild raken.”

Trump wist al snel na zijn aantreden inderdaad een gevechtspauze te bedingen in de Israëlische strafcampagne tegen Hamas in de Gazastrook. Maar dit staakt-het-vuren oogt bij het ingaan van de zogenoemde tweede fase fragiel. En dat laatste geldt ook voor veel van de andere acht conflicten en brandhaardjes die Trump claimt te hebben beëindigd met vredesdeals. Vooral rond de bekendmaking van de Nobelvredeprijs, in oktober, pochte hij hier onophoudelijk over - om door de Noren toch overgeslagen te worden.

Bovendien heeft Trump opdracht gegeven tot militair ingrijpen op drie continenten: in 2025 vielen Amerikaanse bommen op Syrië, Irak, Iran, Jemen, Somalië, Nigeria en op vermeende drugsbootjes in de Cariben en op de Stille Oceaan. Op 3 januari 2026 volgde een speciale operatie in Venezuela om president Nicolás Maduro gevangen te nemen.

En dit lijkt hem naar meer te smaken. Aan het begin van 2026 dreigt hij met het desnoods militair inlijven van Groenland en ook op land in te grijpen tegen ‘narcoterroristen’ in Colombia en Mexico.

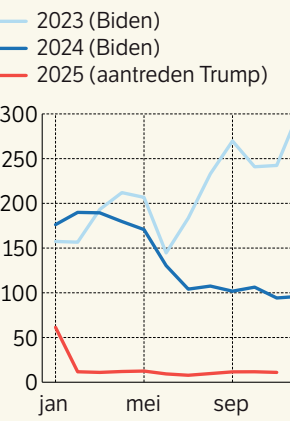
Congres negeren en per decreet regeren

Hoewel de Republikeinen bij de verkiezingen van november 2024 naast het Witte Huis ook zowel het Huis van Afgevaardigden als de Senaat veroverden, spelen Trump en zijn partij op wetgevend gebied weinig

» Lees verder op pagina 18

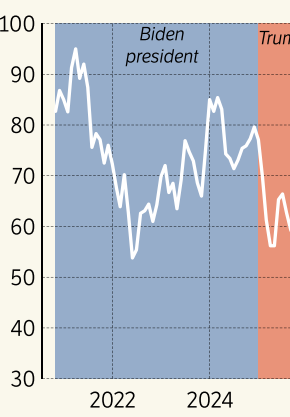
Meeste scores van Trump zijn slechter

Aantal personen dat via de grens met Mexico de VS binnen wil komen (x 1.000), sinds 2023

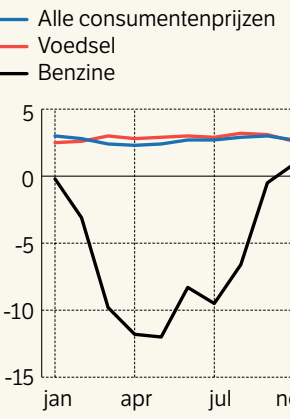
NRC 190126 / YD / Bron: US Border Protection

Consumentenvertrouwen in de VS, naar president. Hoe lager de score, hoe lager het vertrouwen (vert. as afgebroken)

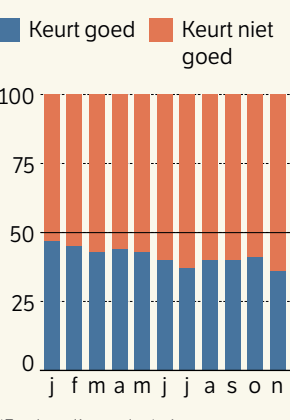
NRC 190126 / YD / Bron: FRED

Prijzontwikkeling eten en benzine en algehele inflatie, in procenten t.o.v. jaar eerder, in 2025*

NRC 190126 / YD / Bron: US Bureau of Labor Statistics / *Cijfers over oktober ontbreken

Percentage Amerikanen dat manier waarop Trump zijn taken als president uitvoert wel of niet goedkeurt*, in 2025

*Zogeheten 'Approval rating' NRC 190126 / YD / Bron: Gallup

In **luxesupermarkt Erewhon in Californië** zet een medewerker waterflessen in het schap. Volgens Moody's Analytics neemt de rijkste 10 procent van de Amerikanen inmiddels bijna de helft van alle consumentenbestedingen voor zijn rekening. FOTO GETTY IMAGES

Een Aldi-filiaal in Minnesota. De supermarktketen heeft aangekondigd dit jaar 180 nieuwe filialen te willen openen in de VS. FOTO ANTHONY SOUFFLE/ANP

» **Vervolg van** pagina 19

vier jaar, rond de 4,5 procent, en de inflatie blijft met 2,7 procent op jaarbasis (in december) hardnekkig boven het doel van 2 procent. Ook het aantal wanbetalingen op creditcards schommelt rond een relatief hoge 3 procent.

Tegelijkertijd blijft de bbp-groei van de VS indrukwekkend (een stevige 4,3 procent in het derde kwartaal van 2025) en lijkt het effect van importheffingen nog altijd klein.

De K-trend voedt het ongemak over de ietwat raadselachtige Amerikaanse economie. „Dat is ook waarom het er zoveel over gaat”, zegt Taylor Bowley, econoom bij Bank of America en mede-auteur van de consumentenanalyses. „Het geldt over het algemeen als onhoudbaar.” Een economie waarin groei niet breed gedragen wordt, is kwetsbaar, vertelt ze. „Hogere inkomens mogen dan een groot deel van de uitgaven doen, de rest van de mensen zijn ook nodig om een economie draaiende te houden.”

Nu groeien ook de uitgaves van de midden- en onderklasse nog, zegt Bowley, hoewel bescheiden. „Maar als dat de andere kant op gaat, is dat reden tot zorg voor de hele economie.” Hetzelfde geldt voor de bovenlaag: als grootverdienende Amerikanen minder gaan uitgeven, kan de economie snel afkoelen.

En dat is niet ondenkbaar, want hun uitgavenpatroon lijkt deels gebouwd op winsten op de altijd onvoorspelbare beurs. „We zien in onze data dat de uitgavenstijging van de bovenste 5 procent van de huishoudens aardig correleert met de stijging van de S&P500-index”, zegt Bowley.

Tegelijkertijd heeft de bovenklasse een sterkere loongroei gekend dan andere inkomensgroepen. Hoogwaardige banen in bijvoorbeeld (bio)tech en AI zijn lastig in te vullen door bedrijven. En daar profiteren hoogopgeleide Amerikanen van.

20 dollar per aardbei

Deze trends voeden winkels als Erewhon. Eigenaarsstel Tony en Josephine Antoci heeft nu tien supermarkten in de regio Los Angeles, van Santa Monica tot Pasadena, en er staan er nog drie op de planning. De keten hint regelmatig op vestigingen in New York en Boston.

Een deel van Erewhon is hype. De in Japan gekweekte Tochiaika-aardbei van bijna 20 dollar per stuk lijkt bijvoorbeeld duidelijk bedoeld om aandacht te trekken. De keten is net zo goed populair bij niet-steenrijke mensen die een luxe levensstijl aspireren. Rondlopen met een Erewhon-smoothie (gemiddelde prijs rond de 20 dollar) is in Los Angeles een statussymbool.

In de vestiging in Silver Lake is deze vrijdagochtend de smoothiebar verreweg de drukste plek. Mensen bestellen er de felblauwe ‘kokosnootwolk’-smoothie, of de roze Hailey Bieber-smoothie (biologische aardbeien, avocado, dadels en ‘zeemosgel’). Die is een product van de samenwerkingen die Erewhon regelmatig aangaat met beroemdheden.

Maar wie voorbij de hype en in de schappen kijkt, ziet een keten die daadwerkelijk voor de rijken bedoeld is. Bij de locatie in Silver Lake bezweert een werknemer dat het supplement ‘Essential Longevity’ (*anti-oxidant, anti-*

ti-inflammatory, prebiotic, senolytic, 108 dollar – in de sale) soms uitverkocht raakt. Tussen de perfect gevulde schappen vind je mediaschuwe mensen met zonnebrillen en dure merkkleding alsof ze op een catwalk zijn (maar dan met een plastic supermarktmandje).

Groeïende kloof

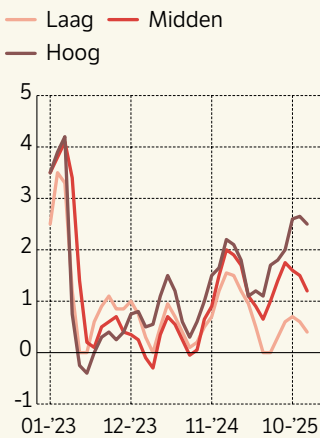
Heel anders gaat het in de dalende lijn van de K. Lagere inkomensgroepen beklagen zich al maanden over de prijsstijgingen van de afgelopen jaren. In de VS stegen prijzen sinds 2020 met ongeveer een kwart. Bij de publicatie van het inflatiecijfer viel half januari op dat specifiek boodschappen nog altijd snel duurder worden: in december waren deze 0,7 procent duurder dan in november, de grootste maandelijkse toename sinds oktober 2022.

Het grote probleem voor de lagere inkomensgroepen is dat dit samengaat met achterblijvende lonen. „We zien sinds de zomer echt een groot gat tussen de inkomensgroei van hogere en lagere inkomens”, zegt Bowley van Bank of America. In december stegen de lonen van hogere inkomensgroepen met 3 procent op jaarbasis. Voor middeninkomens was dat 1,5 procent en voor lage inkomens slechts ietsje meer dan 1 procent.

Een logisch gevolg van dit soort ontwikkelingen is dat mensen goedkopere winkels en producten zoeken – zoals de Aldi. „We zien dat mensen meer en meer op hun portemonnee letten”, zei Atty McGrath, topvrouw van de keten in de VS, afgelopen week tegen CNBC. „Iedereen probeert wat geld te besparen hier en daar”, zegt Joel Cheky (62), die op de parkeerplaats van de Al-

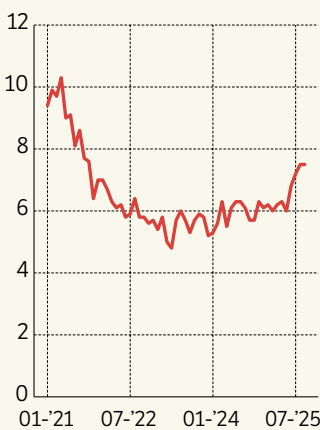
Uitgaven van lagere inkomens stagneren

Procentuele verandering totale bankkaart-uitgaven t.o.v. jaar eerder, naar inkomen per huishouden

NRC 200126 / Studio/ Bron: Bank of America

Werkloosheidspercentage onder zwarte bevolking VS

NRC 0126 / Studio/ Bron: St. Louis Fed

di zijn boodschappen in de auto zet. Hij ontdekte de Aldi pas recent en is er nu niet weg te slaan. „Dit soort plekken maakt omgaan met inflatie iets makkelijker.”

Hij laat op verzoek zijn bon zien. Cheky heeft voor een paar dagen geschopt voor 42,33 dollar. „Bij andere winkels was dit zeker minimaal 60 dollar geweest.”

Groot mysterie

Het grote mysterie van de K-economie is: waar komt dit ongewoon grote verschil in loongroei tussen de verschillende inkomensgroepen vandaan? Daar hebben sommige economen wel een idee over.

Op zijn populaire economisch blog publiceerde Nobelprijswinnaar (en fanatiek Trump-criticus) Paul Krugman eind december een soort economische *whodunnit*. Hij ziet de huidige situatie als een overval op de economie – met een Trump-vormig gat in de muur.

Volgens Krugman heeft een jaar lang wispelturig economisch beleid (dan weer hoge heffingen, dan weer niet, inmenging bij de centrale bank) de arbeidsmarkt (en dus lonen) voor lagere inkomensgroepen „bevoren”. Bedrijven zijn voorzichtig: je neemt niet snel mensen aan als je geen enkel idee hebt hoe de economie er over een jaar voor staat (het Hooggerechts-hof kan elk moment uitspraak doen over de legaliteit van Trumps heffingen).

Veel Amerikanen zijn uiterst pessimistisch over de arbeidsmarkt, beschreef Krugman. En de werkloosheid onder minderheidsgroepen, zoals zwarte Amerikanen, is sinds de zomer het hardst toegenomen. Juist deze

Volgens Paul Krugman heeft een jaar lang wispelturig economisch beleid de arbeidsmarkt voor lagere inkomensgroepen „bevoren”

groep krijgt het snel zwaarder op de arbeidsmarkt als de economie begint te wiebelen. 7,5 procent zit nu zonder baan, tegenover minder dan 6 procent eind 2024.

Krugman vermoedt dat de president „grotendeels, hoewel indirect” de K-economie heeft veroorzaakt. En daarmee ook zijn eigen probleem heeft gecreëerd: een midden- en onderklasse die achterblijft, is een enorm risico voor elke president. Over minder dan een jaar zijn er tussentijdse verkiezingen, en de economie – specifiek het thema ‘betaalbaarheid’ – gaat vrijwel zeker een grote rol spelen in de campagne.

‘Arbeidsmarkt is cruciaal’

Op 13 januari beloofde Trump in een speech voor de Detroit Economic Club – niet voor het eerst – gigantische deflatie en een economische *boom*. Hoger dan verwachte belastingteruggaves voor Amerikanen in het voorjaar van 2026 zouden in zijn voordeel kunnen werken. Maar zoals de Bank of America in haar meest recente analyse schrijft: dat zou slechts „tijdelijk” de K-vorm beperken. „Op de langere termijn is vooral de arbeidsmarkt cruciaal.”

Verandert daar niks, dan wordt het gat tussen de armen van de K niet gedicht – of wordt deze zelfs groter. En blijft de Aldi populair. Joel Cheky ontdekte laatst dat er weer een nieuwe komt in de regio Phoenix, vlakbij zijn huis. Hij rijdt nu nog bijna 20 kilometer door de schier eindeloze suburbs om de keten te bereiken, maar straks kan hij misschien iets doen wat helemaal niemand in Phoenix doet. „Ik kan lopen naar de supermarkt.”

nrcwebwinkel

Adviesprijs van 159,-
149,-

Nieuwe boeketten

BLOOMING GOOD

Topkwaliteit kunstbloemen die jarenlang meegaan

- » Ontdek de nieuwe boeketten
- » Geniet van luxe zijden bloemen
- » Duurzaam en onderhoudsvrij
- » 45% korting op bijbehorende vaas

Haal iets bijzonders in huis met de luxe kunstbloemen van Blooming Good. De zijden boeketten, samengesteld door topstylisten, staan garant voor de hoogste kwaliteit en een elegant design. Of het nu voor je woonkamer of kantoor is, de kunstbloemen passen bij elk interieur. Geen gedoe met onderhoud, wel de hele dag door genieten van perfect gestylde bloemen.

Adviesprijs van 179,-
139,-

Bestel nu » nrcwebwinkel.nl/bloemen

Weekdeals

ONZE FAVORIETEN

Bekijk
alles

QLT

Geluidsbox met
vogelgeluiden

- Met een ingebouwde bewegingssensor
- Het natuurlijke geluid bevordert ontspanning, vermindert stress en geeft energie
- Compact ontwerp dat overal goed staat

ADVIESPRIJS
39,95
19,95ADVIESPRIJS
39,95
19,95

BEKIJK ALLES VAN QLT ONLINE

50%
korting

MCGREGOR

Dames- en herenlaarzen

ADVIESPRIJS
199,95
99,95

COMFORTABELE LAARZEN GEMAAKT VAN LEER

- Heerlijk warme voering waardoor ze ideaal zijn voor de winter
- Rubberen profielzool voor grip en uitneembare binnenzool
- Bekijk alle laarzen van McGregor online

50%
korting

FLINQ

Tafellamp Lume

ADVIESPRIJS
99,99
29,99

LEDLAMPEN VOOR BINNEN EN BUITEN

- 3 lichtstanden (warm wit, neutraal en koud wit) met dimfunctie en geheugenstand
- Oplaadbaar via USB-C en volledig draadloos te gebruiken
- Energiezuinig en duurzaam – levensduur van 40.000 uur

70%
korting

EZEESPINNER

Elektrische droogmolen

ADVIESPRIJS
199,95
99,95

ROTTERENDE DROOGMOLEN DIE JE WAS BINNEN KORTE TIJD DROOGT

- Een energiezuinigere en goedkopere alternatief dan een wasdroger
- Kleding blijft langer mooi en hoeft minder vaak gestreken te worden
- Met een handige timerfunctie en afstandsbediening

50%
korting

TEN CATE

Donzen 4-seizoenen dekbed

ADVIESPRIJS VANAF
439,95
169,99

GEVULD MET EENDEN- OF GANZENDEONS

- Warm dekbed met 2 losse delen voor de zomer en winter die samen te combineren zijn
- Dons geeft goede warmte-isolatie en vochtregulatie
- Met luchtige tijd van extra sterk en zacht katoen

Tot
61%
korting

KAUKASUS

Instabiliteit in Tsjetsjenië door ziekte
en auto-ongeluk in Kadyrov-familie

De gezondheidstoestand van de Tsjetseense leider Kadyrov en nieuws over een ongeluk van zijn zoon versterken de speculaties over zijn opvolging. Wordt het een van zijn zonen of toch een van de kandidaten van Moskou?

Eva Cukier

AMSTERDAM

Wiekrijgt de macht in Tsjetsjenië als zijn wrede leider Ramzan Kadyrov sterft? Die vraag houdt de Russische binnenlandse politiek al jaren bezig, maar werd sinds eind vorig jaar urgenter na een stortvloed van mediaberichten over de snel verslechterende gezondheidstoestand van de chronisch zieke Kadyrov (49).

Afgelopen weekend kwam daar het nieuws bij dat Kadyrovs 18-jarige zoon Adam een auto-ongeluk zou hebben gehad, toen zijn hardrijdende presidentiële colonne in een kettingbotsing belandde. Dat melden verschillende Tsjetseense bronnen, waaronder oppositiekanalen NIYSO en de Kaukasische tak van Radio Free Europe. De berichten zijn niet officieel bevestigd door de Tsjetseense autoriteiten.

Adam Kadyrov zou in kritieke toestand naar het privé-ziekenhuis van zijn vader in de Tsjetseense hoofdstad Grozny zijn gebracht, waarna hij zaterdag op een medische vlucht naar Moskou is gezet. Als gebruikelijk hield Kadyrovs entourage zich stil over het vermeende incident, uit angst voor onrust binnen de regering en onder de bevolking. In plaats daarvan publiceerde Kadyrov zaterdag een video waarin te zien is hoe Adam een bijeenkomst voorziet. Uit onafhankelijke analyse, onder andere door NIYSO, blijkt dat de video een dag voor het ongeluk is opgenomen.

Eén keer gezien sinds december

Het ongeluk vestigt de aandacht op de opvolgingskwestie binnen de kleine Russische deelrepubliek in de Noordelijke Kaukasus. Na een reeks incidenten rond zijn gezondheid vorig jaar werd Ramzan Kadyrov eind december met spoed opgenomen tijdens een werkbezoek aan Moskou. Hoewel hij snel terugkeerde naar Grozny, zou hij daar in zijn eigen privé-ziekenhuis zijn opgenomen vanwege nierfalen en werd hij sindsdien nog maar één keer gezien – met een wandelstok.

Naast de vraag wie hem zal opvolgen, zijn er zorgen over de impact die een machtswisseling zal hebben op de stabiliteit van de regio, die Kadyrov al bijna twintig jaar regeert als zijn persoonlijk eigendom. Hij erfde de macht van zijn vader die na twee Tsjetseense oorlogen door de Russische president Vladimir Poetin als leider van de regio werd aangesteld.

Om na zijn overlijden de macht binnen zijn eigen clan (teip in het

Tsjetseens) te houden, plaatst de chronisch zieke Kadyrov al jaren familieleden op hoge posten. Volgens een telling van de BBC vorig jaar bekleden inmiddels zo'n tachtig leden van zijn clan hoge posities binnen de Tsjetseense regering.

Dit wordt bevestigd door kenners van de republiek, die zich vanwege het risico op represailles vaak niet openlijk uit durven te spreken.

Hoewel hij nogmaars een tiener is, wordt Adam beschouwd als mogelijke troonopvolger, mogelijk omdat hij qua karakter veel wegheeft van zijn tirannieke vader. Adam is evenals zijn vader de jongste zoon, en houdt van snelle auto's, wapens en geweld. In 2023 deelde zijn vader trots een filmpje, waarop te zien was hoe Adam een gevangene af-ranselde. Daarna ging het snel.

Hij werd lid van zijn vaders beveiligingsteam, vierde op 17-jarige leeftijd een peperduur huwelijksfeest en werd vorig jaar benoemd tot voorzitter van de Tsjetseense veiligheidsraad. Daarnaast bekleedt hij nog zeker zeven andere

regeringsposten en introduceerde zijn vader hem vorig jaar bij president Poetin, de man die de onvoorspelbare en brute Kadyrov al die jaren in het zadel houdt.

Vergeleken bij zijn broertje steekt Kadyrovs oudste zoon Achmat (20) wat bleekjes af. Toch beschikt ook hij over goede kaarten, zeker sinds hij begin januari door zijn vader werd gepromoveerd tot vicepremier. Achmat nam als kind deel aan

Er zijn zorgen over de impact die een machtswisseling zal hebben op de stabiliteit van de regio

MMA-wedstrijden, een vechtsport die in Tsjetsjenië in hoog aanzien staat, en hield zich vanaf zijn zestiende bezig met jeugdpolitiek. Sinds 2024 is hij minister van Sport en voorzitter van de lokale voetbalclub Achmat. Ook zijn huwelijk in 2023 werd groots gevierd; hij werd

bij die gelegenheid door zijn vader geïntroduceerd bij Poetin.

Kandidaten van Moskou

Ramzan Kadyrov mag voor zijn telgen het bed hebben gespreid, het is de centrale regering in Moskou die over zijn opvolging beslist. En er is een groot bezwaar tegen de opvolging door een van de zonen: volgens de Russische grondwet is dertig jaar de minimumleeftijd voor het ambt. Hoewel de grondwet in Rusland en Tsjetsjenië doorgaans niet als doorslaggevende factor wordt ervaren, is het waarschijnlijk dat een ervaren kandidaat wordt gezocht in geval van Ramzans overlijden.

Poetin zou voorkeur hebben voor de Tsjetseense leger- en politiecommandant Apti Alaedinov, meldde onderzoeks-site iStories begin dit jaar. De 52-jarige Alaedinov, eerder viceminister voor Binnenlandse Zaken, werd na de Russische invasie van Oekraïne bekend als commandant van de Tsjetseense troepen daar. Hoewel hij in verband wordt gebracht met mar-

telpraktijken en op internationale sanctielijsten staat, zou de wel-sprekende Alaedinov volgens *Novaya Gazeta* door het Kremlin worden gezien als een „beschaafde” kandidaat tegenover de rouwdouwers die nu Tsjetsjenië beheersen.

De binnenlandse veiligheidsdienst FSB ziet volgens ingevoerde media liever Kadyrovs vertrouweling Adam Delimchanov als toekomstig leider van de republiek. De 56-jarige politicus is een ver familielid van Kadyrov. Hij is sinds 2007 lid van het Russische parlement en leidt de Tsjetseense tak van de elite-eenheid Russische Garde. Ook Delimchanov wordt in verband gebracht met misdaden, waaronder de moord op oppositiepoliticus Boris Nemtsov in Moskou in 2015.

Wie de nieuwe gouverneur van Tsjetsjenië wordt, zal waarschijnlijk pas bekend worden na het overlijden van Ramzan Kadyrov. Voorlopig is alles er in Moskou en Grozny op gericht om de mythe van Tsjetseense stabiliteit niet te ondermijnen.

Adam Kadyrov, tijdens een schietwedstrijd bij de Russische Universiteit voor elite-eenheden in Goedermes, Rusland in april 2024.
FOTO REUTERS/CHINGIS KONAROV

ALS HET MAAR VERANDERT

Wiens manier van leven gaat Anduril beschermen?

Met autonome drones wil het Amerikaanse defensiebedrijf Anduril Industries, „onze manier van leven” beschermen. De EU heeft er belangstelling voor, maar stuit ook op het dilemma: wie is bondgenoot en wie tegenstander?

ILLUSTRATIE MART VELDHUIS

Hanneke Chin-A-Fo
schrijft elke maand over
grondstoffen, duurzaam-
heid en technologie.

Anduril. Bij het horen van die bedrijfsnaam vermoed je al snel betrokkenheid van Peter Thiel, de Amerikaanse libertaire techmiljardair die met zijn investeringen graag ten strijde trekt tegen het kwaad en tegelijkertijd vindt dat democratie de mensheid maar afremt.

Thiels investeringen worden vaak vernoemd naar elementen uit *The Lord of the Rings*, Tolkiens epos waarin het goede ternaauwernood overwint. Anduril is daarin het zwaard van de held Aragorn. In het Quenya, de elfentaal die Tolkien voor zijn boeken bedacht, betekent het ‘Vlam van het Westen’.

Dat is precies wat het huidige Anduril Industries, in 2017 in Californië opgericht door de toen 24-jarige wonderboy Palmer Luckey, wil zijn. Luckey was destijds zelf ook al miljardair, met dank aan de verkoop van een door hem ontwikkelde virtual-realitybril aan Facebook. Luckey is fervent Trump-aanhanger, noemt zichzelf een „radicale zionist” en vindt dat de Verenigde Staten „de wapenwinkel van de wereld” moeten worden.

Met Anduril ontwikkelt hij autonome wapens voor „de bescherming van onze manier van leven”, aldus de website. Het bedrijf levert zowel de hardware – drones, onderwaterdrones, grensbewakingsystemen, raketmotoren – als de AI waarmee die worden aangestuurd.

Chinese sanctielijst

En daar is haast bij. De Amerikaanse krijgsmacht is op technologiegebied hopeloos achterop geraakt, vindt Anduril. „Er zit meer AI in een Tesla dan in welk Amerikaans legervoertuig dan ook.” En in *wargames* waarin Amerikaanse systemen getest worden tegen Chinese, wint China bijna altijd, aldus Anduril.

Deze beweringen zijn moeilijk te verifiëren, maar ze sluiten goed aan bij de ronkende startuptaal waarmee Luckey zijn koopwaar aanprijst: geen levertijd van jaren, maar van maanden, en dat tegen een fractie van de kosten die traditionele defensiebedrijven berekenen. In Ohio bouwt Anduril een fabriekshal ter grootte van 66 Eredivisie-voetbalvelden. Dit gebeurt met privaat geld, waaronder dat van Thiel, zodat het tenminste snel gaat.

Hoe slecht is dan het nieuws van Tweede Kerstdag, toen bekend werd dat Palmer Luckey als persoon op een Chinese sanctielijst is geplaatst? Met negen andere Amerikanen en twintig defensiebedrijven wordt hij gestraft voor de recente verkoop van 11 miljard dollar aan wapens aan Taiwan, het grootste pakket dat de VS ooit aan het eiland leverden. Luckey mag China niet meer in en Chinese bedrijven mogen geen zaken meer met hem doen.

In theorie stokt er dan ergens een aanvoerketen van Chinese componenten voor Andurils wapenarsenaal. Batterijen en magneten bestaan immers meestal uit grondstoffen waarvan China de markt domineert. Maar in dit geval kon er weinig meer stokken, aangezien het bedrijf Anduril al sinds 2024 op een Chinese sanctielijst staat. Bovendien wil Anduril zelf graag volledig onafhankelijk zijn van China en werkt het daar hard aan, zei Luckey afgelopen zomer.

De meeste van onze spellen ontwerpen we om achter China aan te gaan

Palmer Luckey

mede-oprichter Anduril Industries

De nieuwe sancties waren dus niet zo bijzonder. Luckeys reactie was dat wel. „Ik ben heel trots dat ik eindelijk persoonlijk gesanctioneerd ben”, zei hij grijnzend tegen Fox Business. „Je moet weten dat we de meeste van onze spellen ontwerpen om achter China aan te gaan.”

Het is niet de discretie die je verwacht van een wapenproducent die klanten over de hele wereld heeft. Sinds vorige zomer is Anduril bijvoorbeeld betrokken bij de versterking van Europa’s defensie. Toen besloot het om met Rheinmetall, Duitslands grootste wapenproducent, autonome drones en raketmotoren te ontwikkelen voor Europese legers.

Ook Rheinmetall wil graag onafhankelijk zijn van Chinese leveranciers, maar is dat nog niet, zei directeur Armin Papperger in het najaar tegen *Politico*. Sterker, zei Papperger, Europa zal voorlopig afhankelijk blijven van China én de Verenigde Staten. Zo kan Europa niet zonder het gevechtsvliegtuig F-35 van Lockheed Martin.

Klem zitten tussen twee grootmachten is al ongemakkelijk genoeg, vooral als die elkaar onnodig provoceren. Op X noemde Luckey de Chinese sancties „een kerstcadeau” en „een beloning”. Hij plaatste er een afbeelding bij van Win-

nie de Poeh, de internetpesterij tegen Xi Jinping – die op de beer zou lijken – en die in China tot arrestatie kan leiden. Xi kan Anduril en Luckey niet meer sanctioneren, maar Rheinmetall of andere partners nog wel.

Nog ingewikkelder wordt het nu een van die grootmachten zich tegen Europa lijkt te keren. Trumps dreigementen over Groenland sterken de door Frankrijk aangevoerde roep in Europa om geen Amerikaanse wapens meer te kopen, of in elk geval veel minder.

Hoewel die roep al een tijdje klinkt, besloot demissionair staatssecretaris van Defensie Gijs Tuinman (BBB) in oktober om juist nauwer te gaan samenwerken met de VS. Nederland sloot zich aan bij een programma van de Amerikaanse luchtmacht voor de ontwikkeling van drones die kunnen meevliegen met een F-35.

Drones als wingmen

Het Pentagon wil deze ‘onbemande F-35’s’ in 2030 kunnen inzetten. Een F-35-piloot krijgt dan als hij opstijgt twee van deze toestellen mee, als zogeheten *wingmen* die hij vanuit zijn cockpit kan aansturen. Hij kan de drones vooruitsturen om een gebied te verkennen, de vijand af te leiden of een doelwit aan te vallen. Het maakt oorlogvoering minder riskant en veel goedkoper, waardoor er makkelijker overwicht te bereiken is op de tegenstander.

Twee Amerikaanse bedrijven mogen de eerste lichting testdrones ontwikkelen: Anduril en General Atomics, dat ook samen met Nederland werkt aan de bouw van kleinere drones in de VDL-fabriek in Eindhoven. Het gaat nog om een testfase, hierna selecteert het Pentagon een tweede lichting fabrikanten die ook modellen mogen testen.

Nederland doet als eerste Europese land mee met het programma. „Hier trekken we echt wel een grote broek aan”, zei Tuinman in een interview met *BNR*. „Dit zijn de meest complexe en hoogwaardige onbemande systemen die überhaupt bestaan.”

Op de vraag of dit Nederland wel onafhankelijk maakt van de VS, gaf de staatssecretaris een verrassend antwoord: „Jazeker, daarom zijn we juist hier.” Nederland wordt hierdoor minder afhankelijk, zei hij, omdat het op deze manier zelf de technologie kan leren kennen, eigen tests kan uitvoeren en eigen software ontwikkelen.

Het valt te bezien hoe dit uitpakt en dat tekent de dilemma’s van deze tijd: wie is een bondgenoot en wie een tegenstander? Waaruit bestaat onafhankelijkheid echt? Wiens manier van leven gaat Anduril beschermen? Europa heeft weinig tijd om deze vragen te beantwoorden.

Een kantoor van bouwbedrijf VolkerWessels in Vianen. FOTO REMKO DE WAAL/ANP

RECHTSZAAK OMKOPING

OM eist geldboetes van dochterbedrijven bouwconcern VolkerWessels

Dochterondernemingen van het Nederlandse bouwconcern VolkerWessels zouden zich schuldig hebben gemaakt aan omkoping.

Tan Tunali

ZWOLLE

Het Openbaar Ministerie heeft een geldboete van 525.000 euro geëist van twee dochterondernemingen van het bouwconcern VolkerWessels. Volgens het OM hebben Volker Construction International (VCI) en Volker Stevin Caribbean (VSC) via een tussenpersoon steekpenningen betaald aan de voormalig minister en vicepremier Theo Heyliger, om zo de opdracht tot de bouw van de Causewaybrug in 2013 op het eiland binnen te halen.

Tegen een toenmalig bestuurder van VCI, Hans V., eiste het OM een geldboete van 17.500 euro. Inmiddels werkt hij voor een ander bouwbedrijf. Twee andere directeurs die destijds bij het project betrokken waren, accepteerden eerder al een geldboete van 20.000 euro. V. was op de zitting aanwezig, de nog altijd bestaande maar inactieve vennootschappen VCI en VSC lieten zich vertegenwoordigen door de raadvrouw die ook V. bijstaat.

Belangrijke schakel in de zaak speelt tussenpersoon Ronald M., een consultant met goede contacten op Sint-Maarten. Hij trof een kroongetuigeregeling met het OM en verklaarde uitgebreid over hoe hij Heyliger steekpenningen toestopte. Heyliger stond op Sint-Maarten bekend als ‘Mister 10 percent’, omdat hij zich vaker onderhands liet betalen. De politicus kreeg in 2020 op Sint-Maarten vijf

jaar cel voor omkoping en witwassen. M. werd veroordeeld tot een celstraf van drie jaar voor zijn rol als tussenpersoon bij de omkoping.

‘Red flags’

Tussenpersoon M., die voor de aanbestedingsprocedure bij de Causewaybrug werd ingehuurd door VCI, bracht de Volker-vennootschappen bij Heyliger. Die wendde zijn invloed aan om de opdracht bij de Volker-dochters te krijgen en vervolgens zelf geld van de opdracht te kunnen opstrijken. Bestuurder Heyliger was op Sint-Maarten een persoon die geplezierd moest worden om de brug te kunnen bouwen, zo schetste het OM in zijn requisitoir. Al in de aanloopfase dacht hij mee over het ontwerp, dat een prestigeproject moest worden, met kleurrijke lichtjes.

De dochterbedrijven zouden steekpenningen betaald hebben om een opdracht binnen te halen

M. liet zich via een in Panama gestationeerd *offshore* consultancybedrijf een percentage van de aanneemsom van ruim 43 miljoen dollar betalen. In contanten betaalde hij vervolgens een overeengekomen deel aan Heyliger, dat hij verstopt in bouwtekeningen of kranten bij hem afleverde. Nadat beiden ruzie kregen over de betalingen, zou Ronald M. aan Heyliger uiteindelijk 83.000 Amerikaanse dollar hebben betaald, veel minder dan de aan hem beloofde 860.000 dollar.

Het OM verwijt voormalig directeur Hans V. dat hij ondanks de vele „red flags” – zoals „het politieke klimaat en de context om zaken te doen op Sint Maarten”, ze-

ker met Heyliger – niet heeft opgetreden tegen de gerede risico’s op corruptie. Bestuurder V., die bekend was met de invloed van Heyliger op Sint-Maarten, tekende contracten zoals de consultancyovereenkomst met M., maar deed geen onderzoek naar de betrouwbaarheid van de ingehuurde tussenpersoon. Hoewel hij met Ronald M. een ‘anti-bribery-clausule’ in de consultancyovereenkomst afsprak, heeft hij onvoldoende gecontroleerd of zo’n anti-corruptieafpraak ook werd nagekomen.

Parallele werkelijkheden

M. heeft verklaard dat men binnen de VolkerWessels-dochterondernemingen op de hoogte was van hoe hij opereerde. Hij verzekerde bestuurder V. en andere bestuurders bijvoorbeeld „politieke dekking” te hebben. Op de zitting zei V. dat niet als een probleem te hebben geïnterpreteerd, maar als een consultant die zijn werk goed doet. „Ik wist absoluut niet dat Heyliger betaald werd”, stelde V. Het OM benadrukte dat V. de context op Sint-Maarten en de invloed van Heyliger kende. Daaruit zou volgen dat hij alerter had moeten zijn op de risico’s die de overeenkomst met M. met zich meebracht.

Volgens de officieren van justitie, die zich naast de verklaringen van V. baseren op jarenlang onderzoek van de FIOD en verschillende andere getuigen, bestaan op Sint-Maarten „parallele werkelijkheden”: een formele, papieren werkelijkheid, en een informele werkelijkheid, waarin Theo Heyliger degene was die knopen doorhakke bij belangrijke infrastructurele projecten zoals de Causewaybrug, ondanks dat hij officieel geen zeggenschap had.

Donderdag volgt de inhoudelijke behandeling in de zaak bij de rechtbank in Zwolle en komt de verdediging aan het woord.

nrcwebwinkel

Adviesprijs van 299,-
239,-

CORTAZU

Ultieme ski-jas

Warm, waterdicht & duurzaam

- Ervaar ultieme bescherming in elk weer: 25.000 mm waterdicht
- Lichtgewicht warmte met 80g Sorona® isolatie
- Meer dan 17 handige features

De geïsoleerde ski-jas is gemaakt van een hoogwaardige 3-laags stof en biedt ultieme bescherming op de piste. Met een waterdichtheid van 25.000 mm, volledige winddichtheid en een ademend ontwerp blijf je droog en comfortabel onder alle omstandigheden. De jas is uitgerust met Recco®-technologie, een afneembare sneeuwvanger, vijf praktische zakken, een helm-compatibele verstelbare capuchon en ventilatieitsen onder de armen. De 80g Sorona® featherless isolatie, bestaande uit 37% plantaardig en hernieuwbaar materiaal, zorgt voor lichte maar effectieve warmte. Zo kun jij de hele dag warm, droog en gefocust blijven op elke afdaling.

In de kleuren en kleurcombinaties:

Bestel nu ➤ nrcwebwinkel.nl/cortazu

Nicolas Jackson van Senegal in actie tegen **Nayef Aguerd** en **Achraf Hakimi** van Marokko. FOTO SIPHIWE SIBEKO / REUTERS

REPORTAGE **FINALE AFRIKA CUP**

Marokko bezwijkt onder kolossale druk, penalty in slotminuut gemist

De mislukte panenka van Brahim Diaz op het allesbeslissende moment in de Afrika Cup-finale kwam gastland Marokko duur te staan. Na verlenging kroonde Senegal zich zondagavond voor de tweede keer tot beste voetballand van Afrika.

Sam van Raalte

RABAT

Alles zat in de penalty van Brahim Diaz, diep in de blessuretijd van de finale van de Afrika Cup, zondagavond. De ster-speler van Marokko eiste de bal op van Youssef En-Nesyri, eigenlijk de aange-
wezen man voor de strafschop. Diaz had de penalty zelf versierd en was dit toernooi de man in vorm voor Marokko. Hij vond dat hij het recht had dit klusje te klaren in de finale tegen Senegal. Met de druk van de natie op zijn schouders ging Diaz achter de bal staan. Hij had de ultieme kans om Marokko voor het eerst in vijftig jaar naar de winst van het belangrijkste voetbal-toernooi van Afrika te schieten.

Het Prins Moulay Abdellah-stadion was tot de nok gevuld met bijna 67.000 supporters, grotendeels uit gastland Marokko. De paar duizend supporters van Senegal hielden het niet meer. Even daarvoor hadden enkelen van hen geprobeerd het veld te betreden uit woede over de toekenning van de strafschop na een ingreep van de VAR. Zij werden met harde hand terug de tribune op geslagen door de politie. Die voerde twee Senegalese supporters af.

Een deel van de Senegalese spelers had het veld demonstratief verlaten na de toekenning van de penalty, om erna door Sadio Mané teruggehaald te worden naar het veld. Zij hielden hun adem in terwijl Diaz zijn aanloop nam. Wat volgde was een van de slechtste penalty's in de voetbalgeschiedenis. Diaz nam het overmoedige besluit om de bal te stiftten, een panenka. Als het was gelukt, was Diaz de geschiedenisboeken ingegaan als een ijskonijn. Maar de Senegalese keeper Édouard Mendy bleef staan en ving de bal eenvoudig op.

De droom van Marokko spatte uiteen, Diaz was in tranen. In de verlenging knalde de Senegalese middenvelder Pape Gueye al snel snoeihard de 1-0 tegen de touwen. Marokko verloor zo de finale in Rabat, als gedoodverfde favoriet in eigen huis.

Bijzondere bloeiperiode

De winst van de Afrika Cup had de kroon moeten worden op een bijzondere bloeiperiode van het Marokkaanse elftal. Marokko was goed begonnen aan het toernooi, met juist Diaz als talisman. De in Spanje geboren buitenspeler scoorde zowel in de eerste drie groepswedstrijden als in de achtste- en kwartfinale. Het grootste deel van de

basis van de Atlas Leeuwen, zoals de bijnaam van het Marokkaanse elftal luidt, kwam net als Diaz uit de diaspora. Aanvoerder Achraf Hakimi en Ismael Saïbari werden ook geboren in Spanje, terwijl de wiegen van Bilal El Khannouss, Noussair Mazraoui en Neil El Aynaoui in respectievelijk België, Nederland en Frankrijk stonden.

Goed uitgewerkt plan

Achter de samenstelling van de Marokkaanse selectie zat een goed uitgewerkt plan dat meer dan tien jaar geleden is opgezet door de Marokkaanse voetbalbond. In 2014 schreef Algerije geschiedenis door voor het eerst de knock-outfase van het WK te halen. Dat deed Algerije met een elftal waarin veel spelers zaten die waren geboren in Frankrijk. Marokko had destijds al zestien jaar geen WK gehaald en besloot het Algerijnse voorbeeld te volgen.

De Marokkaanse voetbalbond is vanaf toen gericht gaan scouten op talentvolle spelers in Europa met een Marokkaanse achtergrond, om hen over te halen voor Marokko uit te komen. Deze strategie leverde al snel sportief succes op. In 2018 bereikte Marokko voor het eerst in twintig jaar de eindronde van het WK, waarna het in 2022 een onge-

Panenka van overmoedige Brahim Diaz was een van de slechtste penalties in de voetbalgeschiedenis

kende prestatie leverde door de halve finale van het WK te halen.

Naast het scouten in de diaspora investeerde Marokko honderden miljoenen in de sportfaciliteiten. De finale in Rabat werd gespeeld in het splinternieuwe Prins Moulay Abdellah-stadion, dat pas afgelopen zomer is opgeleverd en 70 miljoen euro heeft gekost.

Dit stadion is onderdeel van een groter sportcomplex in de hoofdstad, met verder onder meer een olympisch zwembad en een atletiekbaan. In totaal kostte de bouw meer dan 300 miljoen euro. Zestig kilometer verder bouwt Marokko bij Casablanca aan het Hassan II-stadion, dat met een capaciteit van 115.000 plekken het grootste voetbalstadion ter wereld wordt. Dit met het oog op het WK 2030, dat door wereldvoetbalbond FIFA is toegewezen aan Marokko, Spanje en Portugal. Aan het Hassan II-stadion hangt een prijskaartje van meer dan 400 miljoen euro.

Grootschalige protesten

Niet iedereen in Marokko is blij met deze investeringen in voetbalstadions. In september braken in het land grootschalige protesten uit, nadat er die maand acht Marokkaanse vrouwen waren overleden bij het bevallen. De dood

van deze vrouwen onderstreepte in de optiek van de demonstranten deslechte staat van de Marokkaanse gezondheidszorg. De werkloosheid onder jongeren is met 35,7 procent ook hoog. „We hebben hier stadions, maar waar zijn de ziekenhuizen?“, luidde een van de slogans van de massale jongerenprotesten. De Marokkaanse overheid trad met harde hand op, maar kondigde na weken onrust uiteindelijk wel beleidswijzigingen aan. De regering verhoogde het budget voor onderwijs en zorg voor dit jaar met 16 procent naar 13 miljard euro.

Lang niet alle duels van andere landen waren uitverkocht, maar bij de wedstrijden van Marokko puilden de tribunes uit van de euforische supporters in het rood en groen van de Marokkaanse vlag. Marokko werd moeiteloos eerste in een groep. In de knock-outfase rekende het af met achtereenvolgens Tanzania, Kameroen en Nigeria.

Run op kaartjes

In aanloop naar de finale was er een run op kaartjes. Oorspronkelijk waren die te koop vanaf 40 euro, maar in de doorverkoop liepen de bedragen op van 800 euro tot in de duizenden per ticket. Als favoriet kon en mocht het niet misgaan tijdens de finale in hoofdstad Rabat. Maar in de finale stond er een gevaarlijke ploeg tegenover de Marokkanen. Senegal heeft een gebalanceerd team, met veteranen als Sadio Mané (Al Nassr, ex-Liverpool) en Édouard Mendy (Al Ahli, ex-Chelsea), gecombineerd met toptalenten als Ibrahim Mbaye (PSG) en Pape Matar Sarr (Tottenham).

De Senegalese voetbalbond (FSF) publiceerde daags voor de finale een statement waarin het sterke kritiek uitte op de Marokkaanse organisatie. Er waren maar 2.850 kaarten beschikbaar gesteld voor Senegalese fans, terwijl het stadion een capaciteit heeft van bijna 70.000. Ook was de bond niet blij met de kwaliteit van het hotel dat hun was toegewezen. Bij aankomst bij het station van Rabat voor de finale was de Senegalese selectie bovendien ingesloten door een massa Marokkaanse supporters, die op de foto wilden met ster-spelers als Sadio Mané. „Het is niet normaal wat er is gebeurd“, zei de Senegalese bondscoach Pape Thiaw. „Er had van alles kunnen gebeuren door kwaadwillende mensen.“

Vlam in de pan

Tijdens de finale floten de Marokkaanse supporters vanaf het begin massaal bij elk balcontact van Senegal. Op het veld zat de spanning er ook zichtbaar in bij beide ploegen, al was Senegal in de eerste helft nipt de betere. In de tweede helft nam Marokko het initiatief over en creëerde het de beste kansen, maar beide landen hielpen de mogelijkheden die ze kregen om zeep.

De vlam sloeg pas in de blessuretijd goed in de pan, toen scheidsrechter Jean Jacques Ndala uit Congo een doelpunt van Senegal afkeurde om een lichte overtreding van Abdoulaye Seck op Achraf Hakimi. De consternatie was compleet toen hij even later een penalty gaf aan Marokko, nadat de VAR had geconstateerd dat Diaz licht was vastgehouden in het strafschopgebied van Senegal.

Op de tribunes zakten Marokkaanse mannen en vrouwen huilend in elkaar, toen Mendy de penalty van Diaz makkelijk stopte en Gueye daarna scoorde voor Senegal. Zo mochten niet de Marokkanen, maar de Senegalezen voor de tweede keer ooit de Afrika Cup omhoog houden. Terwijl de Senegalese selectie uitzinnig feest vierde met de supporters, verdwenen de Marokkaanse spelers gauw in de catacomben. Diaz was zichtbaar aangeslagen. Zijn hoogmoed kwam Marokko duur te staan.

REPORTAGE **SENEGAL**

Even zweeg heel Dakar, om daarna te ontploffen van vreugde

In de Senegalese hoofdstad Dakar was het tijdens de finale een kakofonie van vuvuzela's, claxons en vuurpijlen – behalve rond de penalty voor Marokko. „We zijn zo trots.“

Eva Oude Elferink

DAKAR

God is Senegalees, Ibrahim Gaye weet het zeker. Met een grijs die van zijn gezicht lijkt te breken, knielt de 51-jarige beveiliging voor de televisie die speciaal voor de gelegenheid op straat is getild, kabels bungelend vanuit een naastgelegen garagedeur. Een gebedje na misschien wel de meest knotsgekke finale in de geschiedenis van de Africa Cup of Nations lijkt op zijn plaats.

Dat Senegal deze finale zou winnen van Marokko, vrij letterlijk in het hol van de Leeuwen van de Atlas, daar waren Gaye en de om hem heen verzamelde collega's vooraf stellig van overtuigd. En niet alleen zij. Al sinds de vroege ochtend klonken de straten van de Senegalese hoofdstad Dakar alsof de trofee, Senegals twee-

de in vier jaar tijd, al binnen was.

Maar na een afgekeurd doelpunt van Senegal en kort daarop een penalty voor Marokko, met nog een amper een minuut speeltijd op de klok, had de kakofonie van vuvuzela's, claxons en vuurpijlen plaatsgemaakt voor stilte. Ook hier in de volkswijk Ouakam. „*Voleur!*“ klonk het slechts getergd richting de televisie met daarop de scheidsrechter in beeld. Dief.

Loepzuiver doelpunt

Gelukkig is God Senegalees. Marokko's penalty vloog recht in de handen van keeper Édouard Mendy en middenvelder Pape Gaye maakte het af met een loepzuiver doelpunt. Nog voor dat op hun televisiescherm te zien was, rende beveiliging Gaye al juichend over straat: die had de verlossing meegekregen via de radio, die hij simultaan afspeelde op zijn telefoon.

Als een klein half uur later het fluitsignaal klinkt en Senegal zich, inderdaad, opnieuw de winnaar van de Afrika Cup mag noemen, ontploft de West-Afrikaanse kuststad. Uit alle hoeken en huizen stromen mensen naar buiten, auto's en scooters behangen met vlaggen scheren in een rotvaart voorbij. De vuvuzela's zijn in al hun glorie terug, evenals de fluitjes, claxons en vuurpijlen.

Bij het Monument van de Afrikaanse Renaissance, een ruim vijftig meter hoog gevaarte dat op een heuvel boven de stad uittoert, hebben duizenden supporters zich om een groot scherm verzameld en kleurt de hemel paars en groen door siervuurwerk.

„We zijn zo trots“, grijnst de 29-jarige Saye Mbong die vlakbij het monument met haar vriendinnen naar de uitzinnige menigte kijkt die voor-

Lees verder op pagina 28

Voetbalfan op de Place du Souvenir Africain in Dakar viert de overwinning van Senegal op Marokko. FOTO NICOLAS REMENE/AFP

Senegalese toeschouwers zondag tijdens de finale van de Afrika Cup in de 'fanzone' bij het Renaissance Monument in Dakar. FOTO CARMEN ABD ALI/AFP

» Vervolg van pagina 27

bijtrekt. „Het was geen gemakkelij-
ke wedstrijd, maar we hebben
nooit het vertrouwen verloren.”
Ook de vriendinnen, net als ruim 95
procent van Senegal moslim, zien
in de winst van hun ploeg de hulp
van bovenaf. Allah heeft hen deze
overwinning gegeven, zegt infor-
matica-student Adama Faye stra-
lend. En oké: „Ook Sadio Mané.”

De tweevoudig Afrikaans voet-
baller van het jaar toonde zich de-
ze Afrika Cup wederom de onbe-
twiste ster van het Senegalese
team en een smaakmaker van het
toernooi. Het verlossende doel-
punt kwam deze finale dan mis-
schien niet van hem, zoals in 2022
tegen Egypte, maar de Al Nasr-
speler (voorheen Liverpool) was
zoals zo vaak wel de sleutel in het
spel van Senegal.

Ditmaal onder meer door als
plaatsvervangend captain de ge-
moederen tot bedaren te brengen
en zijn team weer terug te halen,
dat na de onder betwistbare om-
standigheden aan Marokko toege-
wezen penalty boos van het veld
was gelopen. „Dit is voetbal”, zei
hij achteraf tegen journalisten.
„Sommige beslissingen zijn juist,
andere niet. Maar de hele wereld
kijkt naar ons. Dan is het niet fair
om niet te spelen.”

Mede dankzij Mané groeide Se-
negal de afgelopen jaren uit tot één
van de beste teams op het conti-
nent, met alleen Marokko voor zich
op de wereldranglijst (nummer 11
tegen nummer 19). Dat maakte dit
ook tot de door velen gedroomde
slotwedstrijd van het toernooi. Had
Marokko daarbij het thuisvoordeel,
Senegal had de ervaring: van de af-
gelopen vier Afrika Cups, stond Se-
negal drie keer in de finale (in 2019,
2022 en nu weer in 2026). Iedere
keer was Sadio Mané daarbij.

Als het aan de inmiddels 33-jari-
ge vedette zelf ligt, was dit wel zijn
laatste, zo zei hij na de halve finale
tegen Egypte. Daarmee zinspeelde
Mané ook op een einde van zijn
carrière in de nationale ploeg, na
het wereldkampioenschap in de
Verenigde Staten komende zomer.
Het vorige WK, waarvoor Senegal
zich eveneens wist te kwalificeren,
miste hij op het laatste moment
door een blessure.

Grote sterren en nieuw talent

Bondscoach Pape Thiaw denkt
daar anders over: „Een heel volk
staat achter hem en zij willen hem
graag zien doorspelen.” De aanval-
ler past dan ook naadloos in de
strategie van oud-international
Thiaw, wiens ploeg een mix is van
grote sterren als Mané, Édouard
Mendy en Kalidou Koulibaly en
nieuw talent met ervaring binnen
Europese clubs, onder wie de 17-
jarige Ibrahim Mbaye, die uitkomt
voor Paris Saint-Germain.

„Mané is een monument”, be-
aamt Yaya Mané (geen familie),
van pet tot broek in het groen-geel-
rood van de Senegalese vlag gesto-
ken, enkele uren voor de finale. Al
sinds de ochtend zit de 37-jarige
vastgoedondernemer samen met
zijn broers en zussen op plastic
stoelen onderaan het Renaissance-
monument om zeker te zijn van
een goede plek voor het scherm.

Over de uitkomst was het gezelschap toen al heel stellig. „*Nous sommes des lions*”, wij zijn leeuwen, zegt Mané. „Wij kennen al-
leen de overwinning.”

REPORTAGE POPPODIUM ANNABEL

Na Diaz' mislukte penalty valt de zaal in Rotterdam stil

Vooraf was er veel
zelfvertrouwen bij de
voetbalfans in Rotterdam.
Maar dat slonk weg, na een
mislukt kunststukje door
Brahim Diaz. „We hebben
het zelf verkloot.”

Pim Molenaar

ROTTERDAM

Poppodium Annabel in Rot-
terdam valt stil. Verbijste-
ring overheerst bij de drie-
honderd voetbalfans na
het laatste fluitsignaal in de finale
van de Afrika Cup. Senegal wint en
is kampioen, na een zinderende fi-
nale. Marokko heeft de hoge ver-
wachtingen niet waargemaakt.

„Gezonde spanning”, noemen
de meeste bezoekers de nervositeit
vooraf. Marokko staat weer in een
voetbalfinale en dat is goed voor
het zelfvertrouwen. In 1976 won
het land de Afrika Cup voor het
laatst, na vijftig jaar wordt het tijd
om weer een grote beker aan de
prijzenkast toe te voegen. Zakaria
Jaiathe (34), pas een jaar in Neder-
land, is er ook „zeker van” dat het
goed komt. Het zal weliswaar „geen
makkie” worden, maar Marokko
speelt de finale in eigen huis en
overall is volgens hem veel *support*.

Aan de steun ligt het inderdaad
niet. Op deze *viewing party* is An-
nabel omgetoverd in een voetbal-
tempel. Er hangen Marokkaanse
shirts en vlaggen, mensen slaan op
trommels en er worden lekkernij-
en verkocht. Het publiek is divers:
jong en oud, man en vrouw, men-
sen met Marokkaanse roots en
zonder. En wie goed kijkt ziet zelfs
een enkeling met een Senegalees
voetbalshirt. Annabel wilde vol-
gens productiemanager Okke Ro-
vekamp „iets terugdoen voor de
gemeenschap”. „We hebben ook
wedstrijden in de groepsfase uitge-
zonden, voor de finale wilden we
dat heel graag nog een keer doen.”

Moment om 'samen te zijn'

Veel fans willen de finale absoluut
niet missen. Zo ook Mohammed
Elmasoudi (28) en Rosa Marsman
(27). Elmasoudi: „We zijn pas ver-
loofd en in afwachting van ons
eerste kind. Het is leuk om later te-
gen hem te zeggen dat we hier ge-
weest zijn: mischien wordt hij
wel de volgende voetballer van het
Marokkaanse elftal.” Voor Ranya
Dimna (23) is vanavond een mo-
ment om met iedereen „samen te
zijn”. „We zijn blij dat Marokko zo
ver is gekomen. Iedereen in de fa-
milie kijkt mee, vooral de laatste
tijd. Het zorgt voor verbinding.”

Verbinding of niet, op het grote
scherm worden de hoge verwach-
tingen niet waargemaakt. Marokko
en Senegal leggen een draak van
een wedstrijd op de mat: veel over-
tredingen, weinig grote kansen.

Het venijn zit in de staart. De fi-
nale komt tot ontbranding en

Verbijstering bij suppor-
ters van Marokko in pop-
podium Annabel in Rot-
terdam.
FOTO HEDAYATULLAH AMID

groeit uit tot een waar spektakel-
stuk. Een doelpunt van Senegal
wordt afgekeurd en Marokko krijgt
in de slotseconden van de regulie-
re speeltijd nog een discutabele
penalty toegekend. Even lijkt het
alsof het Senegalese elftal daarop
van het veld stapt - uit de zaal
klinkt fanatiek boegeroep. Na tien
minuten onduidelijkheid mag Ma-
rokko dan toch de penalty nemen.
De zaal juicht, de fans gaan staan,
telefoons gaan de lucht in. Dit is
het moment waarop Marokko ge-
schiedenis gaat schrijven.

Voor het eerst in vijftig jaar
weer kampioen. De fans voelen
het al, dit kan niet misgaan. Toch?

Het loopt anders. Brahim Diaz
(Real Madrid) neemt een aanloop
en besluit te gaan voor een panen-
ka. Een simpel stiftballetje door
het midden. Als het lukt is het ge-
weldig. Als het niet goed gaat... De
keeper van Senegal heeft het door,
blijft staan en vangt de bal op.

De zaal valt stil. Maar Abraham
Muzumwa (34) lacht hardop. „*Jus-
tice!*” Hij komt uit Zambia en is
vanavond voor Senegal, omdat zijn
land eerder in het toernooi door
Marokko is uitgeschakeld. Enkele
momenten later mag hij weer jui-
chen. Senegal maakt in de verlen-
ging ook nog het winnende doel-
punt. De Marokkaanse supporters
in Annabel reageren gelaten.

Het land probeert het daarna
nog wel, maar de droom is uiteen-
gespat. In Annabel is iedereen er
snel klaar mee: na het laatste fluit-
signaal stroomt de zaal in een mum
van tijd leeg. Toch overheerst de
trots. De twintigjarige Adib Dar-
dikh: „We hebben het zelf verkloot.
Maar we mogen trots op ze zijn: ze
zijn nog jong, het zijn goede jon-
gens, en deze ervaring nemen we
mee naar het WK voetbal aankom-
ende zomer.” Daar sluit ook Asma
Salhi (47) zich bij aan. „Ze hebben
hun best gedaan, op naar het WK!”

Overleden

Vaarwel onze lieve mamma, mijn grote liefde,
onze dierbare zus en tante.
Je was er voor ons, tot op het laatst.

Liesbeth Eva Maartje Oosten

9 juni 1975, Oegstgeest – 15 januari 2026, Leiden

Leiden Arjen van Loon
Rosa, Sophie, Marije

Groningen Eva Ketting
Remco Ketting
Ernst, Jarich, Anna

Leiden Maarten Oosten
Julia Krul
Jonathan, Roeland

Akkrum Johanneke Buning
Wouter Buning
Ronja, Jacob, Casper

Correspondentieadres:
Arum Uitvaartzorg
Eikenlaan 25 – 2351 NT – Leiderdorp
o.v.v. Liesbeth Oosten

We nemen afscheid van Liesbeth op
zaterdag 24 januari om 10:15 op begraafplaats
Rhijnhof, Laan te Rhijnhof 4, Leiden.

Heel verdrietig, maar ook met grote
bewondering voor wie zij was, nemen wij
afschied van onze collega

Liesbeth Oosten

Liesbeth was internist-hematoloog en
transfusiegeneskundige en op haar
bescheiden manier, maar met gedrevenheid
en oprechte interesse, ging zij om met
patiënten en collega's. Zij was er altijd op
uit om te verbinden, kennis te delen en
samenwerking te versterken.
Tijdens haar ziekte toonde Liesbeth zich sterk
en moedig, realistisch én altijd positief. Met
dankbaarheid denken wij terug aan alles wat
zij voor ons heeft betekend.

Wij zullen haar missen en wensen haar partner
en kinderen veel sterkte met dit verlies.

Leids Universitair Medisch Centrum

Namens de Raad van Bestuur
Prof.dr. M.J. Schalij, voorzitter

Namens de afdeling Hematologie,
in het bijzonder de collega's van de
Hemaferese, het Stamcellaboratorium en
de polikliniek Hematologie,
Prof.dr. J.H. Veelken, afdelingshoofd

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw
familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC

nrcadverteren.nl/familieberichten

*Inspirerend, veelzijdig, positief,
breed geïnteresseerd*

Met veel verdriet hebben wij afscheid genomen
van mijn lieve man, onze betrokken vader,
schoonvader en trotse opa

Gert van Noord

Punta Cardón, Venezuela Ermelo
27 november 1952 9 januari 2026

Els Wismeijer

Cecile van Noord

Iris van Noord, Pieter Bas Bouwman
Bowie Gerrit Bouwman

We zijn trots op hem en dankbaar voor
de vele dierbare herinneringen.

De uitvaart heeft in besloten kring
plaatsgevonden.

Correspondentieadres:
DELA, Colijnstraat 51, 7331 PJ Apeldoorn
o.v.v. familie van Noord

Met intens verdriet, maar dankbaar voor alle liefde die
hij ons gaf, nemen we afscheid van

Carl Haarnack

Paramaribo, Amsterdam,
29 oktober 1963 10 januari 2026

Hij heeft ons leven zo verrijkt en zal
voor altijd in ons hart blijven.

Sonja Klein

Rubia Astrid Blom
Audrey & Glenn
Kendall & Nick
Sawitri

Archana
Surendra & Victoria
Nimmi & Ivo
Ferre
Renu

De uitvaart zal plaatsvinden in besloten kring.

Colofon familieberichten

Afdeling familieberichten

Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052
(ma t/m vr 08.30 uur - 1700 uur) of via e-mail:
familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden

Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op
de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag
uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Europa heeft een onderschatte zwakke plek

Europese landen zijn financieel enorm verweven met de Verenigde Staten, ziet *Steven Everts*. Die afhankelijkheid moet worden verminderd.

In Europese hoofdsteden domineren bekende ramp-scenario's het debat. Hoe overleven we de Trump-tornado, met nieuwe heffingen vanwege Groenland als recentste dreiging? Hoe nu verder met Oekraïne en wat te doen tegen Ruslands hybride oorlog? Hoe ontrekken we ons aan de Chinese wurggreep op kritieke grondstoffen?

Allemaal reële zorgen, maar ze verdringen een fundamentele vraag: wat als Trump met het mondiale financiële systeem doet wat hij al heeft gedaan met de internationale veiligheidsorde: regels overboord, instituties onder druk en afhankelijkheden gebrui-

ken als machtsmiddel? Dat is geen theorie en ook niet alleen iets voor financiële specialisten. Dit is pure geopolitiek en het raakt ons allemaal.

Wat is er gaande? Vorige week dagvaarde het Amerikaanse ministerie van Justitie Jerome Powell, de voorzitter van de Federal Reserve, de Amerikaanse centrale bank. Mogelijk opent Justitie zelfs een strafzaak tegen Powell. Daarmee ondermijnt de regering-Trump openlijk de onafhankelijkheid van de Fed, de pijler onder het mondiale vertrouwen in de dollar. En van de dollar zijn we allemaal afhankelijk. Tegelijkertijd ontspoorde de Amerikaanse begroting, met tekorten die oplopen tot meer dan 2.000 miljard dollar per

De aandelenbeurs in New York, eerder deze maand FOTO AFP

jaar, ofwel 6,2 procent van het bbp.

Dertig keer zoveel vraag

Het meest veelzeggende signaal komt echter niet uit Washington, maar van de markten. Begin januari schreef China een staatslening uit in dollars tegen exact dezelfde rente als die op Amerikaanse staatsobligaties. Dit alles ondanks dat China een lagere kredietwaardigheid heeft (A+ tegenover AA voor de VS) - iets dat normaal gesproken zou betekenen dat degene die de obligatie koopt, een hogere rente zou ontvangen. Toch stroomde het kapitaal toe: er was ongeveer dertig keer zoveel belangstelling als er obligaties beschikbaar kwamen. Dat is historisch ongekend. Het gaat hier niet over financiële fitnesses,

maar over macht en vertrouwen.

Vijftig jaar lang kon Amerika de wereld sturen via de dollar. Afgesloten worden van het Swift-betalingsstelsel betekende economische wurging. Het intrekken van noodkredieten of bevriezen van valutareserves leidde tot onmiddellijke crises. Sancties dwongen landen tot politieke gehoorzaamheid. Die financiële macht van de VS was effectiever dan welk vliegdekschip dan ook.

Maar dat wapen slijt - en sneller dan Europese beleidsmakers lijken te beseffen. Dat proces was al gaande vóór Trump maar, zoals altijd versnellen zijn capriolen wel de trend.

Kijk even wat andere landen doen. De meerderheid van de handel tussen de Brics-landen Brazilië, Rusland India, China en Zuid-Afrika wordt niet meer gedaan in dollars maar in lokale valuta. Saoedi-Arabië verkoopt een kwart van zijn olie aan China in yuan in plaats van dollars.

Belangrijker nog: deze landen bouwen een parallelle infrastructuur. Ze tuigen alternatieve betalingssystemen op, buiten Swift om. Er komen ontwikkelingsbanken als alternatief voor het IMF en de Wereldbank. En grondstoffenbeurzen waar olie, goud en graan in lokale valuta worden verhandeld. Dit is deels klassiek positie nemen tegen 'het Westen', maar ook deels rationeel risicomanagement in een wereld waarin financiële afhankelijkheid een strategisch risico is geworden.

Voor Europa is dit bijzonder ongemakkelijk. Wij zijn dieper dan de Brics-landen verweven met het Amerikaanse financiële systeem, en alles rust op vertrouwen. Europese banken, pensioenfondsen en centrale banken bezitten gezamenlijk meer dan 3.000 miljard dollar aan Amerikaanse staatsobligaties. Zij rekenen op rechtszekerheid en politieke terughoudendheid in Washington.

Maar wat als dat niet meer geldt? Wat als Trump besluit om buitenlandse beleggers in Amerikaanse obligaties te treffen met een extra heffing, onder het mom van nationale noodzaak? Wat als toegang tot dollars wordt gepolitiseerd? En hoeveel Europees goud ligt eigenlijk opgeslagen op Amerikaanse bodem? Als Europa dat goud in een geopolitieke crisis - zeg, rond Groenland - zou opei-

sen, zijn we er dan absoluut zeker van dat het zonder voorwaarden wordt teruggegeven?

Nóg een zwakke plek

De eerste stap die Europa nu moet zetten, is beginnen met stresstests voor onze financiële kwetsbaarheid, net zoals we dat al doen voor energievoorziening en defensie. Dat is ongemakkelijk, omdat we de handen al vol hebben en liever niet inzien dat we nóg een zwakke plek hebben. Maar feit is dat financiële veiligheid een kernonderdeel is van zelf kunnen beslissen over je eigen toekomst.

Alles draait nu om het opbouwen van Europese macht en het verminderen van eenzijdige afhankelijkheden. De euro moet aantrekkelijker worden als reserve- en transactievaluta. Al jaren werkt men aan een Europese kapitaalmarktunie, zodat Europese en internationale spaarders en beleggers Europese alternatieven hebben voor Amerikaanse markten. Tot nu toe is dat onvoldoende gelukt, omdat lidstaten terugschrikken voor het delen van risico's en nationale controle willen behouden. Die huiver verklaart ook de weerstand tegen *eurobonds*.

Juist daarom was die gezamenlijke lening van 90 miljard euro voor Oekraïne een goed idee. Zowel om het land in de strijd te houden, maar ook als instrument: *samen* lenen in euro's om *samen* te investeren in gemeenschappelijke doelen.

Voor Nederland ligt hier een bijzondere verantwoordelijkheid. Als financieel knooppunt, met grote pensioenfondsen, is het land bovengemiddeld verweven met de markten in de VS. Den Haag zou in Brussel moeten pleiten voor een Europese strategie voor financiële weerbaarheid: diversificatie van reserves, transparantie over goudopslag en scenario's voor wanneer de Amerikanen economische dwang gaan toepassen. Groenland zet de zaak op scherp: we zien dat dreigingen van alle kanten komen en dat zelfs bondgenoten hun macht kunnen misbruiken.

Steven Everts is directeur van het EU-Instituut voor Veiligheidsstudies.

COLUMN
SJOERD DE JONG

Fascisten in het Witte Huis

Hij gedroeg zich al jaren als een beest. Steve Stephenson, de steenrijke topman van de Ku Klux Klan in de Amerikaanse staat Indiana was een narcistische bruut, een *con man* (zwendelaar), verkrachter en dronkenlap. Het stond zijn succes niet in de weg. Maar toen hij zich vergreep aan een jonge witte vrouw, die daarna uit wanhoop zelfmoord pleegde, ging hij te ver. Dat werd een nationaal schandaal.

De ophef luide in 1925 de neergang in van de puntmutsen-organisatie, die tot dan toe openlijk door de straten van dorpen en steden had kunnen paraderen en feestelijke braderieën hield voor het hele (witte) gezin. Een fascistoïde volksbeweging, geënt op anti-zwart racisme en antisemitisme, die laat zien dat het trumpisme in de VS niet uit de lucht komt vallen. Maar nu stroomden de leden weg. De opperpuntmuts in Indiana verdween in de bak.

In Amerika wordt nu gespeculeerd dat het doodschieten van Renee Good door een ICE-agent in Minneapolis eenzelfde effect zal hebben. Zwarte Amerikanen wisten allang dat wie een agent tegenspreekt met zijn leven speelt - witte burgers konden nog het naïeve idee koesteren dat het hen niet zou gebeuren. „Rustig, gozer, ik ben niet boos op je”, glimlachte Good - vlak voor ze probeerde weg te rijden, de ICE-agent al dan niet schampte en hij haar in het hoofd schoot.

Glijdt het Trump-regime af naar regerecht fascisme? Voor wie er nog aan twijfelt, het proces ontvouwt zich snel. De megalomane persoonscultus. Het afdwingen van een culturele revolutie. De mythe van nationale teloorgang en wedergeboorte. Intimideren van universiteiten en media. Decreten en loyaliteit boven recht en procedures. Demonsen van protest als landverraad. Buitenlandse annexatiedrift. Een paramilitaire organisatie die geweld gebruikt tegen de eigen bevolking (en rekruten werft met symboliek van witte suprematie: de poster van een cowboy met de tekst „We zullen ons huis terug hebben”). De verheerlijking van masculiene kracht en het 'natuurlijke' recht van de sterkste. En, niet te vergeten, de openlijke wreedheid en harte-loosheid.

Of die fascistoïde golf doorrolt dan wel het hoogste punt al is genaderd en in het tweede jaar zal breken, staat te bezien. De achtbaan-intensiteit van het eerste jaar was

ijzingwekkend, aangejaagd door fanatici in het Witte Huis als Trumps machtige adviseur Stephen Miller.

Tegelijk flakkt hier en daar nog de hoop dat van de *Sturm und Drang* weinig zal beklijven. Trump is een 'performatieve' president, een man die leeft van voltdijse aandacht maar nul belangstelling heeft voor politiek handwerk - zoals wetgeving - laat staan voor wat er na hem komt. Extremisten als Miller hebben die wél, maar hun hatelijke cynisme en oorlogszucht zal de meeste Amerikanen uiteindelijk afschrikken, hopen critici. Zie het verzet van burgers, instituties en rechtbanken - waar Trump nederlaag op nederlaag lijdt - en nu zelfs van zijn eigen Republikeinen. Of doet dat er al niet meer toe?

Sceptici klampen zich vast aan de kans dat van de Sturm und Drang weinig beklijft

Ook Ezra Klein van *The New York Times* probeert in een gesprek met Ruslandkenner Masha Gessen optimistisch te blijven. Hij wijst erop dat Trumps populariteit op een dieptepunt is beland door de kosten van levensonderhoud en de voortdurende chaos. Gessen, die de Poetin-dictatuur van nabij beleefde, is niet overtuigd. De steun voor Poetin schoot juist omhoog toen het de Russen slechter ging: hij gaf ze namelijk het gevoel, hoe beroerd hun leven ook was, dat ze deel uitmaakten van een grootse historische omwenteling. Dat is wat Trump nu zijn aanhang voorspiegelt - zoals Hitler ooit de Duitsers.

In 1925 luidde de ontvoering, verkrachting en dood van de 28-jarige Madge Oberholzer in Indiana het einde in van de Ku Klux Klan als sociale beweging. De puntmutsen gingen ondergronds. Maar ze hadden toen al flink resultaat geboekt: de immigratiewetten werden spijkerhard, segregatie bleef tot in de jaren zestig schering en inslag, de staat Indiana nam een eugenetische sterilisatie-wet aan (ook een stokpaardje van de Klan) die pas in 1974 werd herroepen.

Of het met *con man* Trump anders loopt, is nu de vraag.

Sjoerd de Jong is redacteur van NRC.

Commentaar

AMERIKAANSE MACHTSPOLITIEK

Brussel trekt terecht een streep over Groenland, ongeacht de uitkomst

Hoe om te gaan met een totaal onvoorspelbare president in het Witte Huis? Al ruim een jaar proberen regeringsleiders in de hele wereld een strategie te bedenken om het spervuur aan vijandigheden vanuit Washington het hoofd te bieden. Ieder kiest daarin zijn eigen positie, afhankelijk van de politieke en economische relatie tot de Verenigde Staten. Van keihard terugslaan (China, Canada) tot ongenoemd slijmen (Saoedi-Arabië en andere oliestaten).

Tot nu toe opereerde Europa onder het adagium „onder druk wordt alles vloeibaar”. Dat betekende vooral meebuigen met de onberekenbare Trump in de hoop de scherpste randjes van zijn handelsoorlog af te vijlen. Dat leek te werken, gezien het vorig jaar op de Schotse Turnberry-golfclub van Trump gesloten handelsakkoord tussen Europa en de VS, waarbij de VS heffingen van 15 procent oplegde op tal van Europese goederen, terwijl de EU afzag van tegenmaatregelen en zelfs de eigen importheffingen voor Amerikanen verlaagde.

Destijds was al de vraag: hoe houdbaar zal de deal zijn als de Amerikaanse president nieuwe noten op zijn zang krijgt? Het antwoord volgde afgelopen weekend: uit onvrede over de Europese verkenningmissies op Groenland, een direct antwoord op de dreigementen van Trump om Groenland te annexeren, kondigde Trump extra importheffingen aan voor de acht deelnemende Europese landen van 10 procent per 1 februari en, bij uitblijvend

Amerikaans succes, van 25 procent per 1 juni aanstaande.

Vooropgesteld: nog steeds is het voor Europa verstandiger om nieuwe heffingen niet te beantwoorden met

gelijksortige vergeldingsmaatregelen. De pijn van de heffingen wordt immers grotendeels betaald door de consumenten in het land dat ze oplegt. Het punt is hier echter dat Trumps economische dreigementen eigenlijk over iets anders gaan: de territoriale integriteit van Groenland, en daarmee van Denemarken en de hele Europese Unie plus het voortbestaan van de NAVO. De bedreiging daarvan kan én mag niet anders dan tot een resolute reactie uit Brussel leiden.

Het wekt vertrouwen dat zondagavond de Europese ambassadeurs dan ook een ferm antwoord in voorbereiding hebben na Trumps getreiter.

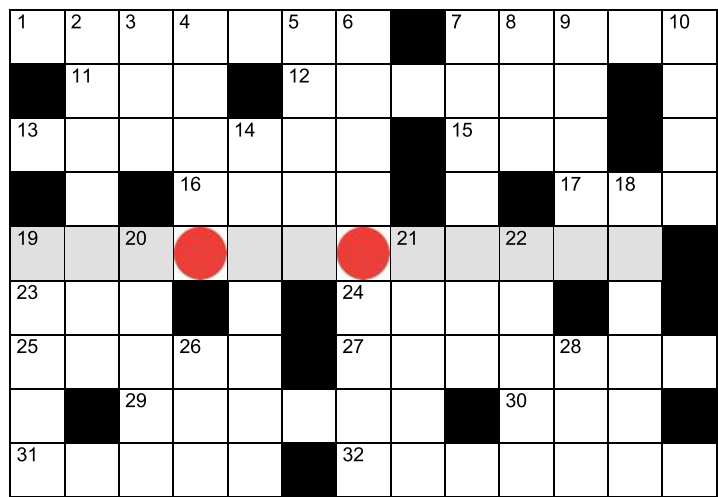
Meest in het oog springt het voorstel om eventuele Amerikaanse extra heffingen te beantwoorden met een eigen heffingenpakket van 93 miljard euro aan tegenmaatregelen. Naast het heffingenpakket ligt in Brussel ook het zogenoemde anti-dwanginstrument (*anti-coercion instrument*, ACI) op tafel, dat de toegang van Amerikaanse bedrijven tot de Europese interne markt kan beperken.

Europa trekt dus een streep in het zand en dat is het enige juiste antwoord. Als signaal, maar ook als onvermijdelijke route mocht de nog altijd te prefereren diplomatieke uitweg uit de huidige crisis stuklopen.

Principes zijn echter niet gratis. De snelheid waarmee Brussel dit weekend een lijst met mogelijke tegenmaatregelen opstelde, laat zien dat er is nagedacht over een onafhankelijker positie van Europa ten opzichte van de VS. Dat gaat om goederen, maar uiteindelijk om veel meer. Techbedrijven, financiële diensten, defensie, maar ook cultuur; de Europese afhankelijkheid van de VS is enorm. Daar een einde aan maken kan zeker verstandig zijn, maar komt met een prijs. Het leven hier zal onzekerder, duurder en ingewikkelder worden. Overheden, burgers en bedrijven zullen daadwerkelijk moeten overstappen naar niet-Amerikaanse alternatieven voor diensten die nu dagelijks gebruikt worden. Het alternatief, speelbal blijven van een onberekenbare autocraat, is geen optie. Daarvoor zijn de kernwaarden van Europa te belangrijk.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Stifbal die je de Afrika Cup kan kosten 7. Huurkoop 11. Lloret de 12. 'Kook drinkwater Amersfoort ingetrokken' 13. Won overtuigend van Ajax, toch ontslagen 15. Klaverjasterm 16. Bord of go 17. Etappe 23. 'House', Madness 24. Solo met begeleiding 25. Malfidus, vijand van Harry 27. Bij deze stad gebeurde een groot treinongeluk 29. Wet van, over online-discussies en nazi-vergelijkingen 30. 'I like', verkiezingsleus 31. Britse zangeres, voor onbepaalde tijd gestopt 32. , wat is het koud!

Verticaal: 2. Maakt van zijn hobby niet zijn beroep 3. Joker 4. Grondstof 5. Smullen van spekjes 6. Breedband-technologie 7. Rechthoekig 8. Uiteenlopende zaken 9. Kosmisch voorvoegsel 10. Waargebeurd in Limburg 14. Aflevering 18. Allende, (Het huis met de geesten) 19. Russisch watertje 20. Nicht im 21. Gezien boven legerbases 22. Quo, vroeg Petrus aan Jezus 24. house of jazz 26. Bergtrui? 28. Prima

Oplossing puzzel 19 januari. Horizontaal: 1. TV'S 6. SLIB 10. SHIITAKE 12. POSE 13. HABE 14. PORTUGAL 16. EIERBAL 18. ALERT 19. APNEU 22. ESTEBAN 28. BOUWTENT 30. CIAO 31. EMMA 32. EDELHERT 33. LOBS 34. ORDE Verticaal: 1. THAI 2. VIBE 3. SIERGEWAS 4. BAPAO 5. VER 6. SPUL 7. LOGÉ 8. ISAR 9. BELT 10. SHE 11. KOLKEND 15. TACT 17. BRUT 19. ABEL 20. POMO 21. NUMB 23. STEM 24. ECHO 25. BIER 26. AARD 27. NOTE 29. EER In het midden: GROK

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

NEE!

Zondagavond, 18:02 uur, in de auto, het radiojournaal staat op. Het is donker, het miezert en ik stuur de bocht uit als mijn vriend opeens angstig „Nee!” schreeuwt en richting de pook duikt. In een split second sta ik vol op de rem en kijk geschrokken rond wie of wat ik bijna aanreed. Als ik mijn vriend aankijk, haalt hij zijn handen op en prevelt schuldbe-wust: „Studio Sport. In gedachten hoorde ik de journaallezer weer zeggen: ‘Vanmiddag speelde Telstar tegen Ajax, de stand werd...’”

Vincent Elzinga

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

BOEK UIT DE KAST

Uit straatboekenkastjes in heel Nederland haalt Arjen Fortuin steeds een boek, bespreekt het, en geeft het door. Deze week een boek uit een Zeeuwse telefooncel.

Een intellectuele thriller vol vrolijke geintjes

De kleine kangoeroes op Schouwen-Duiveland kijken de wintergast verwonderd aan: wat doet die mensachtige hier nu, midden in de winter, net buiten hun afrastering? Uit een van de buidels steekt een roze hoofdje. De mensachtige is niet voor de wal-laby's naar het zonloze Zonnemaire geko-men, maar voor de oude Telfort-telefooncel bij de ingang van de camping, die de buidel vol met honderden boeken heeft.

Inclusief een gesigneerd exemplaar van Laurent Binets *De zevende functie van taal* uit 2016. De door Liesbeth van Nes vertaalde roman was de opvolger van Binets tamel-ijk briljante bestseller *Hhhh* (Hitlers her-sens heten Heydrich). *De zevende functie van taal* begint met de beschrijving van een rechttoe-rechtaan verkeersongeval in Parijs op 25 februari 1980: een man is in gedach-ten verzonken bij het oversteken, ziet een busje over het hoofd („Ik had geen tijd om te rremmen!”), wordt aangereden, sterft later in het ziekenhuis.

De man blijkt de vermaarde literatuurwe-tenschapper Roland Barthes te zijn, die bo-vendien juist terugkeert van een lunch met presidentskandidaat François Mitterrand. Dus wordt er een heuse commissaris op de zaak gezet. Binet - een schrijver die altijd wel in is voor een geintje - heeft hem de naam Jacques Bayard gegeven, naar de au-teur van de bestseller *Hoe te spreken over boeken die je niet hebt gelezen*. Uiteraard heeft deze Bayard nooit iets gelezen van Barthes. Wanneer zijn onderzoek hem een collegezaal van Barthes' collega Michel Fou-cault binnenleidt, is zijn ontzetting groot: „Verdient die vent meer dan hij?”

De commissaris „snapt dat hij niets van dit gelul snapt” en zoekt dus iemand die de geheimtaal van de semiotiek voor hem kan

ontsluiten en vindt de jonge wetenschapper Simon Herzog. Samen gaan ze op pad om de moord op Barthes (want dat is het echt!) te onderzoeken. Dat maakt *De zevende functie van taal* tot een thriller, maar dan een vol kennis over Barthes en zijn werk.

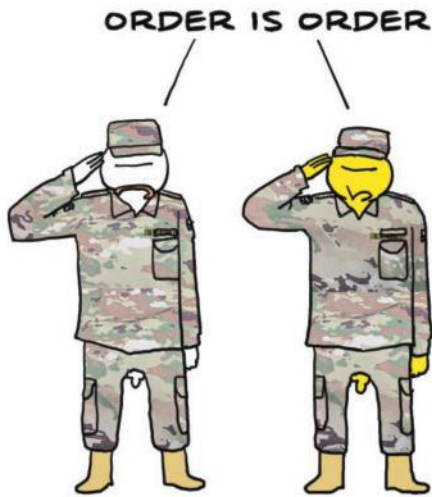
Dat is fijn, maar het is niet wat dit boek zo onweerstaanbaar maakt. Belangrijker is de ontombare vrolijkheid waarmee Binet zijn verhaal opdiend. Soms gebeurt dat door kleine aardigheidjes, bijvoorbeeld wanneer Bayard op bezoek is bij filosoof Gilles De-leuze. Daar vermengt het filosofische ge-sprek („Hola! De waarheid... Waar ze begint, waar ze eindigt...”) zich met de banale waarheid van een tenniswedstrijd op tv. „Con-nors wint de eerste set met 6-2.”

Zo wervelt Binet door zijn verhaal, van doldwaze achtervolging naar een plotseling onderhoud met de president van de repu-bliek. Geweldig zijn de scènes in de hoogste intellectuele kringen, op feesten waar de grote denkers zich verliezen in drank, drugs en gigolo's. Dan zit Jean-Paul Sartre weer in de hoek van een café te hoesten, terwijl Françoise Sagan hem de opgaven van een kruiswoordpuzzel voorleest. Of er begint ineens een man te schreeuwen: „Spinoza fuckt Hegel! Spinoza fuckt Hegel! Weg met de dialectiek!” Intussen rijden er onophou-delijk twee mannen in een Citroën DS door het beeld, als de legendarische Jansen en Janssen uit de Kuifje-reeks, maar dan gewa-pend met giftige paraplu's. Eigenlijk is het enige dat nog ontbreekt aan deze alles-in-een-ideeënroman een kleine kangoeroe.

Wilt u het exemplaar van **De zevende functie van taal** hebben? Mail boek-uitdekast@nrc.nl; het boek wordt verloot, de winnaar krijgt bericht.

FOKKE & SUKKE
WORDEN NAAR MINNESOTA GESTUURD

RGVT

nrc > puzzels

NIEUW

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

4			2					
		3	4			7	1	2
			8		5			
			1					
						3		
								4
2	6			7				5
3					8			9
						4	6	

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het dia-gram dat elk cijfer precies één keer voor-komt in elke rij, kolom, de negen vetomran-de 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter Ritmeester PZZL.com
Rechts: de oplossing van gisteren.

7	1	2	5	4	3	9	8	6
4	8	9	2	6	7	5	1	3
5	6	3	1	9	8	2	4	7
2	7	5	4	8	6	3	9	1
1	4	8	9	3	5	6	7	2
3	9	6	7	2	1	8	5	4
6	5	4	8	1	2	7	3	9
8	2	1	3	7	9	4	6	5
9	3	7	6	5	4	1	2	8

A photograph of Gerrie van der Klei, an older woman with short, curly, reddish-pink hair. She is standing on a wooden staircase with a dark railing, looking upwards and to the right with a slight smile. She is wearing a bright yellow top and a patterned jacket with yellow and purple floral designs. The background is dark, and the lighting is dramatic, highlighting her face and clothing.

Gerrie van der Klei speelde in 1977 in 'Foxtrot' en nu weer

INTERVIEW EN RECENSIE
PAGINA C4-C5

Cultuur
CULTUUR & MEDIA

Zanger Jamai Loman aan het werk in dirigeercompetitie 'Maestro'. BEELD AVROTROS

Een lichtpuntje in bange dagen: dirigent Jamai

Laterdag ontving Nederland straf van Trump: binnenkort konden we verhoogde invoerheffingen verwachten. Aanleiding was de aankondiging van het sturen van NAVO-militairen richting Groenland. Nederland zou eerst één verkenner sturen, maar schaalde al snel op tot een verdubbeling. Joost Vullings constateerde zondagmiddag als *Buitenhof*-presenterator dat „heel veel mensen” daar „ontzettend veel lol” over hadden gehad. Hijzelf inclus, deden zijn grinnikende ogen nogal sterk vermoeden. Maar als hij het goed had begrepen, zei hij erachteraan, ging dit Nederlandse duo slechts voor een „vóórbereiding op een oefening”. „Toch?”

Tegenover hem zat demissionair defensieminister Ruben Brekelmans. Ook hij had een wat lacherige sfeer „waargenomen”. Hij probeerde zijn lippen te pletten tot een zuinig glimlachend streepje. Duidelijk was echter dat er volgens hem volstrekt niets te lachen viel. En Vullings had bijna gelijk: geen „vóórbereiding op een oefening”, maar „een voorbereiding op een mogelijke oefening”. (Ik stelde me voor: met de halve NAVO-armada naar Groenland, eenmaal daar een *warming-up* (voorbereiding) voor het kleiduivenschieten (oefening), om daarna te horen dat je je biezen weer mag pakken. Het gaat tóch niet door.) Gelukkig kunnen we onszelf in bange dagen laten afleiden door Jamai Loman. De zanger blijkt pardoes een natuurtalent in het leiden van een voltallig symfonieorkest. Hij doet mee aan het achtste seizoen van *Maestro*, waarin bekende mensen een orkest proberen te dirigeren. Het is een van de vele programma's waarin gepoogd wordt om bekendheden in wedstrijdvorm iets te leren. Koken vinden we allang niet meer indrukwekkend, en we hebben BN'ers ook al schapen drijvend voorbij zien trekken. (Wellicht binnenkort een BN'er-divisie plus cameraploeg naar Groenland om, uiteraard in vernuftige competitiespelvorm, te helpen bij de voorbereidingen van een mogelijke militaire oefening?)

Maestro is een categorie apart. Met fotograferen (*Het perfecte plaatje*) of pottenbakken (*Stelletje pottenbakkers*) kunnen de BN'ers in eigen tijd ook nog wel aan de slag. Het lijkt me echter onwaarschijnlijk dat de kandidaten van *Maestro* na het programma zo nu en dan nog een symfonieorkestje zullen aanvoeren.

Je kan op het programma aanmerken dat het de indruk wekt dat je dirigeren wel even kan leren in een paar weken durende *Maestro*-cursus bij AvroTros. Het wekt echter evengoed de omgekeerde indruk. De eerste afleveringen draaien hoofdzakelijk om het uitsélectioneren en uitlachen van de BN'ers die er echt te weinig van kunnen, en wanhopig met hun armen zwaaiend het orkest kwijtraken. Gisteravond liep het vooral in de soep bij theatermaker Isabelle Kafando. Eerst breide ze twee noten voor het einde onverwachts een einde aan Mozarts *Gran Partita*, de houtblazerssectie in verwarring achterlatend. Later ging het mis bij Verdi. „Dit is niet wat Verdi heeft geschreven!”, zei jurylid Dominic Seldis streng tegen Kafando, die later op de avond werd geëlimineerd.

Jamai was zoals elke week de beste. Extra knap was dat hij tijdens het volgens de jury nagenoeg perfect dirigeren van het slotkoor van Beethovens negende symfonie, óók nog tijd wist te vinden om de voortdurend bijna van zijn neus glijdende bril telkens vliegensvlug recht te zetten.

En betekende het nog iets dat Jamai's slotstuk het officiële volkslied van de Europese Unie is? Je gaat je toch afvragen wat de zanger nog meer in zijn mars heeft. Een hoofdrol in het verenigen van een verdeeld Europa? Of zit er nog een tactisch briljant krijgshoofd in hem? Een beslissende rol in de bescherming van Groenland? Ik ben alvast benieuwd welke BN'er-programma's deze kwaliteiten kunnen gaan blootleggen.

Jelle Brumsen

Al het denken vergaat je bij Mahlers overweldigende 'Tweede symfonie'

Recensie Klassiek

Tweede symfonie van Mahler door het Nederlands Philharmonisch o.l.v. Lorenzo Viotti. Gehoord: 16/1, Concertgebouw Amsterdam. ●●●●○

Rahul Gandolahage
AMSTERDAM

Ik heb een plekje op mijn hoofd dat pijn doet als mijn lichaam niet meer kippenvel kan hebben.

Wat is de *Tweede symfonie* van Mahler toch een uitzinnig meesterwerk. Spannend opgebouwd, heerlijk geïnstrumenteerd, maar ook totaal over de top, schaafteloos groots, bloot en eerlijk manisch emotioneel. Voor sommigen is het te, maar welke gek durft zulke emoties nou a) aan zichzelf toe te geven en b) daar een heel publiek mee op te zadelen. Voor iemand die zich zo kan laten gaan, moet je wel respect hebben.

Voormalig chefdirigent Lorenzo Viotti leidde het Nederlands Philharmonisch afgelopen weekend door Mahlers Tweede heen.

Lorenzo Viotti dirigeert het Nederlands Philharmonisch FOTO MELLE MEIWOGL

Viotti kiest voor een explosieve aanzet in de strijkers; direct alle registers open. Nodig is het niet, want je oren zijn aan het begin nog vers - ook medium - luid is dan al intens. Maar het zet wel de toon: we gaan een krachtig Mahler tegemoet.

Krachtig, ja inderdaad. Diepzinnigheid ontbreekt aan het begin nog. Viotti zit eerst op de contouren, met enorme vertragingen en versnellingen over het randje van karikaturaal. Maar dat trekt bij. Langzaam begint op te vallen hoe ongelooflijk mooi uitgebalanceerd de houtblazers en hoorns zijn. En hoe traag die samen met de rest een crescendo kunnen uitrollen.

Na een uitbarsting halverwege presteert iemand in het publiek het om 'Hoi!' te roepen. 'Tarab', noemen ze dat in de Arabische muziek; als de emotionele vervoe-ring het publiek te veel wordt, waardoor het zich niet meer kan inhouden en reageert.

Het vrolijke tweede deel houdt Viotti succesvol sierlijk en klein, mooi en gemeend. De klarinetten swingen in een bewegelijk en ook dynamisch vloeiend derde deel, waar zoveel gebeurt (het lijkt wel

een kleuterklas met allerlei instrumenten die zitten te klieren) dat het soms even troebel wordt.

Voor het vierde deel heeft Lorenzo Viotti alle partijen er weer van overtuigd om zijn zus, mezzo-sopraan Marina Viotti, uit te nodigen. Iets meer dan een jaar geleden viel ze een beetje tegen in een concert, maar haar eerste woorden van 'Urlicht', het vierde deel, zijn raak. „*Der Mensch liegt in größter Not. Der Mensch liegt in größter Pein*” zingt ze zacht, maar zo intens dat het zelfs op het balkon nog in je maag stoot. Maar later, als ze voluit moet zingen, lijkt Marina Viotti een beetje bang voor haar eigen stem.

Dat Viotti al zo snel de pieken van het orkest heeft opgezocht, wrekt zich een beetje in het laatste deel, dat een aaneenschakeling van pieken en dalen is. Als de pieken en dalen niet steeds een fractie hoger of intenser zijn, dan gaat dat vijfde deel wat fragmentarisch aanvoelen; je wil niet vóór het koor begint al denken: Het zou nu ook wel klaar kunnen zijn. Daar staat tegenover dat de rauwe kracht die Viotti uitstraalt, een attractie op zich is.

Maar als dat koor, dat in de *Tweede symfonie* een frustrerend uur moet wachten (of beter gezegd, jij luisteraar wordt door dat wachtende koor een uur opgeëild), dan éindelijk zijn fabelachtig hoopvolle boodschap begint te zingen, van fluisterzacht tot en met het grote orgel allesverzendend, begint dat ene plekje bovenop mijn hoofd langzaam pijn te doen.

Viotti, het Nederlands Philharmonisch, sopraan Nikola Hillebrand en mezzo Marina Viotti, en het Laurens Symfonisch musiceren op dit punt zo betrouwbaar, dat Mahlers manische geest de boel kan overnemen. Rationale, scepsis, argwaan, nadenken überhaupt, alles vergaat je. „*Sterben werd' ich, um zu leben! Aufersteh'n, ja aufersteh'n wirst du mein Herz, in einem Nu!*”

Annette McLaughlin als Peggy White en Sting (rechts) als Jackie White in 'The Last Ship'. FOTO MARK SENIOR

Hester Carvalho

AMSTERDAM

The *Last Ship* is een musical over sombere mensen in een somber dorp. Hun vooruitzichten zijn niet rooskleurig, net zo min als de onderlinge relaties. Dit is het uitgangspunt van de musical van de Britse zanger en muzikant Sting (*The Police*), en toch ontstaat hier een schouwspel dat verheft, vermaakt en ontroert. Vooral dankzij de zang en muziek, twee indrukwekkende pijlers van de show.

In de bijna drie uur dat *The Last Ship* duurt, verblijft de toeschouwer in het plaatsje Wallsend, naast Newcastle, aan de noordoostkust van Engeland. Tegen de achterwand van Carré staat de romp van een enorm schip, dat de huisjes van het dorp nog kleiner maakt. Mensen leven er 'in de schaduw van het schip', zeggen ze. Alles draait om de werf, het maken van schepen, en om zeelieden.

Het verhaal speelt zich af in de jaren tachtig, de tijd van 'iron lady' Margaret Thatcher. Het dok wordt gesloten en daarmee verliezen de dorpsbewoners hun inkomen en hun levensdoel, schetst Sting, zelf opgegroeid in Wallsend. Ondertussen zijn er persoonlijke verwickelingen, vooral rond caféhoudster Meg, die haar lang geleden naar

Sympathie voor de underdog in musical van popster Sting

In 'The Last Ship', de musical van popster Sting, wordt een werf in Wallsend met sluiting bedreigd en komt het dorp in opstand.

zee vertrokken geliefde Gideon terugziet. Dochter Ellen is zijn dochter. Gideon wil terugkeren bij Meg, die het hof wordt gemaakt door een welgestelde concurrent.

Geen glitter en glamour

Deze soapachtige ontwikkelingen worden zonder omhaal uitgeserveerd. Ook de dood van Sting alias Jackie White verloopt fluks, als bijzaak tijdens de acties van de dokwerkers, die als laatste daad een laatste schip willen afmaken en daarvoor illegaal de werf betreden.

Deze scènes - gespeeld door niet al te veel acteurs - zijn fantastisch. Ze dragen protestborden ('*Cold steel for iron lady*'), zingen uitdagend, haken de armen in elkaar: schijnbaar weerloos, maar

machtig door hun wilskracht. Stings sympathie ligt duidelijk bij de underdog, hun stijl wordt realistisch weergegeven. Zo is dit een musical zonder glitter en glamour, de enige schittering komt van de lassers op de scheepshelling. Kleding is grauw en in plaats van flitsende choreografieën zijn er hoe-kige bewegingen van zeelui in de kroeg. Er is humor dankzij twee zeemannen die elkaar vliegen afvangen: de een met dichtregels, de ander met dronkenmansgebral.

Spreeken en zingen wisselen elkaar op natuurlijke manier af. De muziek zweemt naar volksmuziek en shanty (zeemanslied), de smaakvolle arrangementen geven ruim baan aan de zangers (de Britse teksten zijn op een scherm te le-

zen). Met hun zang beelden zij hun personages uit: de kil berekenende en technisch volmaakt zingende mezzo-sopraan Cassiopeia Berkeley-Agyepong (als ijzige zakenvrouw), de tegelijk woedend en verleidelijk klinkende Lauren Samuels in haar rol als verlaten vrouw Meg. En Hannah Richardson die als dochter Ellen met klaterend optimisme haar vader en moeder wil verzoenen.

Sleutelen aan een betere versie

De musical is 2011 bedacht door Sting, en is sindsdien in ontwikkeling. Bij de eerste uitvoering in 2014 speelde Sting niet mee, er was een iets ander verhaal met een deels andere selectie van liedjes. Net zo koppig als zijn personages

sleutelde Sting met anderen aan het geheel tot hij een betere (en succesvollere) versie kreeg. Die nieuwe uitvoering ging zondag in wereldpremière in Carré.

Er zijn wel knelpunten. De gevoelvol zingende Sting als Jackie White beweegt zich ingehouden over het toneel, zonder de bravoure die zou passen bij zijn rol als voorman van de opstandige werkers. Soms wordt er emotioneel gezongen maar verdwijnt de inleving zodra het lied klaar is. Zo loopt Gideon Fletcher na zijn vurige liefdesbetuiging aan Meg zake-lijk het beeld uit.

The Last Ship is in meerdere opzichten een autobiografisch verhaal, en niet alleen omdat Sting hier opgroeide. Dochter Ellen werd beeldt zijn geschiedenis. Ook Ellen wil niet blijven in Wallsend. Ze wil naar Londen, wil daar in een kraakpand wonen en gitaar spelen in een band. Met haar wervelende voordracht en het in al zijn levenslust juist schrijnende 'All This Time' maakt ze duidelijk dat Wallsend, hoe saamhorig ook, voor sommigen nu eenmaal te klein is.

Recensie Musical

The Last Ship. Gehoord: 18/1 Carré, Amsterdam. Herhaling: t/m 1/2, 29/8 t/m 13/9 Carré, Amsterdam. ●●●●○

INTERVIEW **GERRIE VAN DER KLEI** ACTRICE EN ZANGERES

‘De recensies in 1977 waren van ‘oh lala’

In 1977 had Gerrie van der Klei de hoofdrol in de musical ‘Foxtrot’, nu speelt ze Mathilda, die kamers verhuurt aan acteurs die worstelen met homoseksualiteit en ongewenste zwangerschappen.

Anouk Kragtwijk

AMSTERDAM

Het interview begint met een verschrikt gezicht van Gerrie van der Klei. „Was je gisteren bij de voorstelling? O God, ik maakte een foutje, ik zong twee keer dezelfde tekst. Dan ben ik echt boos op mezelf.”

Het grootste applaus in de musical *Foxtrot* brak los na de solo van Van der Klei, de 80-jarige actrice. Van der Klei tilt musicals vaak naar een hoger niveau met haar ironische speelstijl. Haar solo, het lied ‘Kleine zwakke vrouw’, komt uit een andere musical, *Heerlijk duurt het Langst*, en is speciaal voor Van der Klei erin gestopt. Het script is überhaupt gewijzigd, voornamelijk ingekort. De eerste versie in 1977 begon rond acht uur en duurde tot half 1’s nachts.

Van der Kleis deelname aan *Foxtrot* is bijzonder. In 1977 had ze al de hoofdrol in de musical van Annie M.G. Schmidt en Harry Bannink. Lisette, nu gespeeld door Renée de Gruijl, is zelfs geïnspireerd op Van der Klei die in die tijd met Willem Nijholt optrad als zangeres. Voordat Van der Klei musicalactrice werd, had ze al een carrière in de jazz en maakte ze deel uit van het succesvolle duo The Sissies, met haar zus Dorine.

Nu speelt ze Mathilde, een pensionhouder die kamers verhuurt aan artiesten die worstelen met onder andere homoseksualiteit en ongewenste zwangerschappen. Op de achtergrond dreigt de Tweede Wereldoorlog. Thema’s die Van der Klei ook hebben gevormd. Haar oom is Gerrit van der Veen, een verzetsheld die 1944 door de Duitsers werd gefusilleerd bij Overveen.

Het interview in DeLaMar vindt een paar uur later plaats dan gepland. Van der Klei heeft die ochtend rust genomen.

Is het repetitieproces zwaar?

„We zijn nu zes dagen per week bezig. Overdag repeteren, ’s avonds voorstelling. Niks bijzonders, alleen de repetitietijden zijn tegenwoordig veel korter. Vroeger had je acht weken, nu vier. De choreografie is daarentegen veel complexer. Maar ik ben wel altijd blij als ik die jonge mensen hoor klagen over dat ze zo moe zijn. Dan denk ik: oh gelukkig, het ligt niet aan mijn leeftijd.” Met ironie: „Ik zeg er alleen niets over. Die jongelui moeten het de hele tijd vertellen.”

Oefent u ook dansjes thuis?

„Van de finale heb ik een filmpje gemaakt omdat het zo’n rare openvolging is van deze, en deze, en dan deze (ze doet het voor)

en dan denk ik ja, verdomme, wat is het nou? Ik kan wel bewegen maar het wordt natuurlijk langzaam wat minder. Dus dan sta ik dat in de keuken te oefenen. Ik ben immers nooit een professionele danser geweest. Op Wikipedia stond laatst dat ik een professionele danser was, ik heb het er met een afgehaald. Sodemieter op.”

Hoeveel invloed had u in 1977 op het script?

„Die ruzies tussen Jules en Lisette waren discussies die Willem en ik samen hadden tijdens het repeteren. Nooit echt ruzies, want we waren vrienden. In een nummer schreeuw ik ‘amateur’ tegen hem en hij roept ‘struisverentrut’. Ergens in de voorstelling zit ook nog een scatsolo die ik heb geïmproviseerd.”

Ik begreep dat mensen in ’77 geschokt reageerden op die musical.

„O God, het ging over abortus en er waren twee mannen op het toneel aan het zoenen! De recensies waren van ‘oh lala’. Aansluitend aan *Foxtrot* speelde ik in *Alle laatjes open*. Daarin zat een nummer in waarin Willem met Paul Deen een tango danste. Oho! In Kampen liep toen de zaal leeg. Dat was in 1979 of 1980.”

Wat dacht u daarvan?

„Ha, wen er maar aan. Aan abortus en dat soort dingen. Van nu af aan gaat het zo. Maar het gaat nu allemaal de verkeerde kant op. Ik kan me vreselijk opwinden over al die tirannen als ik naar het nieuws kijk. En de naïviteit van mensen over het oprukkend fascisme! De domheid dat ze niet verder denken! Toe nou jongens, maak ons nou niet kapot op die manier. En ik denk ook aan al die vrouwen in al die oorlogsgebieden die ongewenst zwanger worden. Dat er baby’s worden geboren in Oekraïne en in Iran en overal waar oorlog is. Wat vreselijk. Zorg nou toch voor voorbehoedsmiddelen.”

Uw moeder raakte zwanger van u in de oorlog.

„Dat klopt, ze had daarvoor al verschillende miskramen en ook abortussen gehad omdat de huisarts had gezegd dat ze voor haar eigen gezondheid geen kinderen moest krijgen in de oorlog. Ik denk ook eerlijk gezegd: waarom ben je nou zwanger geworden? Ja, seks oké. Je hebt entertainment nodig in de oorlog, maar wees een beetje voorzichtig.”

De huisarts heeft daar ook mee geholpen?

„Hartstikke illegaal natuurlijk. Maar toen ik me aankondigde, vlak na de executie van

Gerrie van der Klei in 'Foxtrot'. FOTO DANNY KAAAN

haar broer, zei ze: dit kind wil ik hebben, godverdomme. Ze heeft maanden plat op bed geleden en honger geleden. Dus ik heb mijn leven op een bepaalde manier aan hem te danken.”

Elk interview met u gaat over Gerrit van der Veen. Wat voor band heeft u met hem?

„Ja niets. Ja, de band van de geschiedenis. Hij zit wel in onze familie natuurlijk, ik heb wel een deel van zijn bloed. Maar ik ben daar niet emotioneel over. Gerrit was mijn moeders lievelingsbroer en ze waren allebei beeldend kunstenaars. Ik heb nog doeken thuis hangen die mijn moeder en hij samen als jonge mensen hebben gemaakt.”

Lachend: „Hij was wel mijn type man, hij was niet onknap.

„In mijn familie was er een trauma. Over de oorlog mocht absoluut niet gepraat worden. Mijn moeder, vader en oom maakten aan het begin van de oorlog al valse persoonsbewijzen. Ze waren lid van de verzetsgroep beeldende kunstenaars. Mijn vader was Joods en is verraden door een collega-tandarts die in Amstelveen tegenover ons woonde. Maar mijn vader had toch het ‘juiste’ persoonsbewijs en zo heeft hij zich eruit geluld.

„Ik heb ooit een productie gespeeld, *Victor/Victoria*, over een actrice die onder dwang een propagandafilms moest maken voor de Duitsers, anders zouden ze haar geliefde, een joodse violist, deporteren. Ik speelde drie rollen en het was fantastisch. Maar uiteindelijk gooide die vrouw zich uit

het raam. Mijn moeder was een heel sterke, dominante vrouw, maar in de laatste scène – terwijl die actrice uitkeek op het raam en je op de achtergrond de laarzen van de nazi’s hoorde – barstte mijn moeder heel hard in tranen uit.”

Denkt u dat u op de een of andere manier uw ouders hebt willen helpen in hun trauma?

„Nee. Er is geen hulp voor. Nee, nee, nee. Ze hielden zichzelf. Net nadat mijn vader en mijn partner [Boy Edgar, jazzartiest en huisarts (1915-1980), red.] waren overleden, zei mijn moeder: ik heb jouw vaders steunkousen nog, wat moet ik daar nou mee? Ik zei, ik heb Boys bril nog, wat moet ik daar nou mee? We moesten vreselijk lachen omdat we de hulpmiddelen van onze echtgenoten niet wilden weggooien. Zo’n vrouw was ze, altijd positief maar ook licht ironisch. Dat heb ik van mijn ouders.

„Mijn ouders wilden vooral een lekker leven hebben na de oorlog. Ze gingen ook meteen na de bevrijding met de auto naar België en Frankrijk om lekker eten te kopen. Als baby at ik courgettes en aubergines. Ik ben erg trots op mijn ouders. Ik vind dat ze het heel goed gedaan hebben.”

Hebben uw ouders u ook artistiek gestimuleerd?

„Ik heb zoveel feestjes meegemaakt bij ons thuis. Dat was zo leuk. Ik dronk volgens de overlevering als kind dan de restjes van de glaasjes leeg. Als gezin maakten we op die feestjes samen muziek. Daar heb ik foto’s van. Drie meisjes, ik en mijn zussen, allemaal in dezelfde jurkjes. Een oom op de viool, mijn moeder op de trekharmonica, mijn vader op de piano en mijn andere oudste zus op de ukelele, wat ik later ook deed. Het was een hecht gezin. En later kwamen The Sissies. We werden ontdekt door de Duitse televisie en toen kregen we overal uit Duitsland aanvragen.”

Wat vonden uw ouders er eigenlijk van dat jullie in Duitsland succes hadden?

„Dat was een dingetje. Maar wij riepen dan: ‘Mam, pap, we halen jullie fietsen terug.’ Daar moesten ze hard om lachen.”

In de docu ‘Volle zalen’ hoorde ik u zeggen dat in verzet gaan een traditie van uw familie is en dat u die verantwoordelijkheid ook voelt. Hoe?

„Heb ik dat gezegd? Dat zal Cornald [presentator Cornald Maas, red] er wel uitgetrokken hebben dan.”

Wat ik grappig vind, u tapt uit een heel vat aan mooie verhalen, maar als ik vraag naar psychologische patronen, dan heb ik het idee dat u daar niet graag over wilt praten.

„Ja dat is een generatiedingetje denk ik. Jouw generatie is veel meer bezig met de psychologie en achtergronden van dingen.”

U had 10 jaar geleden een solo. Ik begreep van uw goede vriend Frans Mulder dat er toen op werd gehamerd dat er iets persoonlijks in zou komen en dat u zich daar tegen verzette.

„Stanley Burselon heeft toen mijn soloprogramma geregisseerd en die zei op een gegeven moment bij de repetities: doe nou eens wat persoonlijks. Uiteindelijk heb ik een prachtig Portugees lied gepakt. Dat komt uit een televisieserie over een vrouw die breekt met haar man en zegt: ‘Rot jij maar op, ik doe het vanaf nu helemaal zelf. Ik begin opnieuw.’ Op de repetitie begin ik dat te zingen en ik barst in snikken uit. Toen zei Stanley: ‘Oh, emotie, eindelijk! Eindelijk is het persoonlijk. Oh, dan ui!’”

Is het erin gekomen?

„Ja, zeker. Het staat op een van de cd’s. Omdat het gaat over opnieuw beginnen, dat spreekt mij aan. Het is voortdurend opnieuw beginnen in het leven.”

Foxtrot door MediaLane Theater. **Te zien t/m** 26 juli 2026. Info: foxtrotthemusical.nl

Musical 'Foxtrot'. FOTO DANNY KAAAN

Legendarische musical Foxtrot is vijftig jaar later nog net zo actueel

MUSICAL In de jaren zeventig was de musical *Foxtrot*, gemaakt door Annie M.G. Schmidt en Harry Bannink, een grote hit. De nieuwe bewerking blijkt, vijftig jaar na dato, onheilsPELLend actueel.

Elisabeth Oosterling

AMSTERDAM

Krantenkop op de dag van de première van *Foxtrot*: ‘Trumps dreigementen rond Groenland zijn voor Europese politici een rode lijn’. Amerika en Europa staan op gespannen voet. Thema’s waar de kranten nu vol van staan – politieke onrust, oorlogen, populisme – werpen ook een schaduw over de showballetten in *Foxtrot*, een musical die zich afspeelt in de jaren dertig. In slotnummer ‘De laatste dans’ zingt de cast uitgelaten: „Maar we trekken ons er niets van aan (...) dansen op een vulkaan”.

Foxtrot is een begrip. In 1977 was de voorstelling van het befaamde duo Annie M.G. Schmidt (script) en Harry Bannink (muziek) een groot succes. De productie betekende een grote stap in de ontwikkeling van de Nederlandse musical. Maar je zet zo’n voorstelling vijftig jaar later niet zomaar weer op de planken. Regisseur Joep Onderdelinden bewerkte de oorspronkelijke versie in samenwerking met schrijver Dick van den Heuvel. Zij zetten het mes in dialogen, liedjes werden verplaatst of toegevoegd uit andere Schmidt/Bannink-creaties. Het resultaat is een wervelende show, waarin het ensemble in talloze formaties over de scène waaiert, en waar ook drama de ruimte krijgt. In *Foxtrot* verhuist de jonge Jo-

sien (netjes gespeeld door nieuwkomer Teuntje Post) van een strenggelovig platteland naar Amsterdam. Haar rijke vader regelt een kamer in het pension, waar ze onder de vleugels belandt van revueartiesten Jules en Lisette (William Spaaij en Renée de Gruijl). Zij doen zich anders voor dan ze zijn en ook Josien speelt niet altijd open kaart. Tussen het gefluister op de gangen komen onderwerpen als abortus en homoseksualiteit aan bod – die in de jaren dertig taboe waren.

Het is verontrustend om te merken hoezeer de politieke tendensen uit het vooroorlogs Nederland, die in het verhaal naar voren komen, nu opnieuw een rol spelen. Op andere vlakken heeft de tijd ge-

Een wervelende show, waarin het ensemble in talloze formaties over de scène waaiert

lukkig niet stil gestaan. Toen Willem Nijholt in ‘77 als Jules op het toneel een kus gaf aan zijn vriend, ging er nog een geschokt gefluister door de zaal. Nu kijkt geen theaterbezoeker daar meer van op. Natuurlijk is er nog sprake van homofobie, maar van de onzichtbaarheid van homoseksuele personages, waarover Jules zingt in het nummer ‘Sorry dat ik besta’, is geen sprake meer.

Benen in de lucht

Sinds 2020 produceert MediaLane steevast musicals van een hoog artistiek niveau, zoals *Dear Evan Hansen* (2025), *Sweeney Todd* (2023), *Come from away* (2021) en *Hello Dolly* (2020). *Foxtrot* past perfect in dat rijtje, met z’n imposante decor met schuivende trappen, grote projecties en ruim opgezette choreografieën. Dat is sow-

se de kracht van deze voorstelling: bij nummers als ‘De dertiger jaren’ veren de acteurs lichtvoetig over de scène, opgezweept door het spetterende orkest. Er zijn boas, benen worden hoog in de lucht gewiept. Choreograaf Eline Vroon heeft vakwerk afgeleverd en de performers doen haar creaties eer aan. Hun uitvoering is strak, en een lust voor het oog.

Naast de dans zijn ook het spel en de zang op orde. In het middelpunt staan Spaaij en De Gruijl. Hun revueretitities zijn door het verhaal gevlochten en geven lucht aan het drama. Het is een koppel waar je naar wilt blijven kijken door hun humor en een stembuik dat elkaar goed aanvult. Spaaij maakt ook indruk in dramatische scènes. Actrice Marjolijn Touw heeft ondertussen de lachers op haar hand. Gerrie van der Klei speelde al in de oorspronkelijke *Foxtrot* en zingt nu, als pension-eigenaresse, het nummer ‘Kleine zwakke vrouw’ met een heerlijke jazzy rauwheid.

Waar *Foxtrot* niet altijd in slaagt, is het overtuigend brengen van de serieuzere noten. Tussen de kleurrijke balletten en liedjes over het bezoek aan een hoedenwinkel is het soms lastig schakelen naar illegale abortussen of zelfmoord. Die worstelingen overtuigen vooral in de muziek, dankzij Schmidts scherpe teksten en Banninks prachtige composities. Zo voelt *Foxtrot* toch uitgesproken maatschappijkritisch. En ja, we dansen ook steeds op die vulkaan uit dat bekende slotnummer.

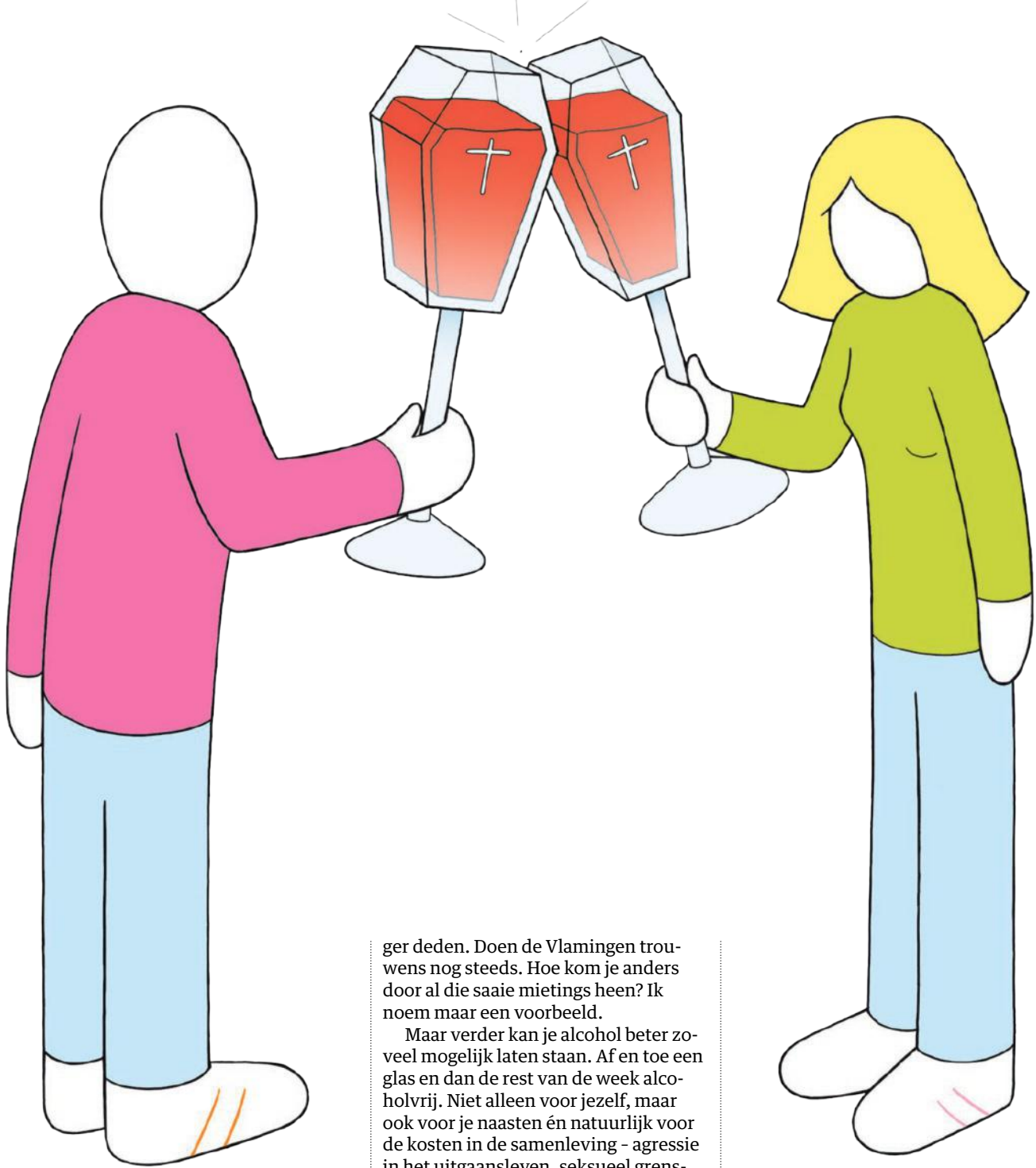
Recensie Musical

Foxtrot door MediaLane Theater. Gezien: DeLaMar, Amsterdam, zondag 18 januari 2026

Te zien t/m 26 juli 2026
foxtrotthemusical.nl
●●●●○

Alcohol is slecht voor je. Toch proosten we op onze „gezondheid“. Moet dat niet anders, vraagt *Japke-d. Bouma* zich af. „Misschien moeten we stoppen met: ‘santé’ en er: ‘op je lever!’ van maken.”

‘Proost’? Je kan beter ‘memento mori’ zeggen als je alcohol drinkt

Voor de mensen die elke dag drinken wordt dit geen fijne column. Want alcohol is ontzettend slecht voor je. Ja, ook één glas per dag. En nee, er zijn geen betrouwbare studies die anders aantonen. Toch is het meestal niet de bedoeling dat je daar iets over zegt. Dan ben je ‘saai’, ‘verpest’ je de sfeer en ben je ‘echt superongezellig’.

Ik weet dat, omdat ik wel eens zeg dat alcohol heel slecht voor je is. Vooral tegen mensen die elke dag drinken. Dan zeg ik: weet je dat je van één glas per dag al een verhoogde kans op borstkanker hebt? En dat alcohol sowieso de kans vergroot op zeven (!) soorten kanker? Vinden ze niet zo leuk. Snap ik wel.

Tuurlijk, er zijn noodsituaties. Ik schreef ooit dat alcohol terug moet komen op kantoor. Een borrel vlak voor een vergadering, een tequila voor een functioneringsgesprek en een safari jus bij het kopieerapparaat. Zoals we vroe-

ger deden. Doen de Vlamingen trouwens nog steeds. Hoe kom je anders door al die saaië mietings heen? Ik noem maar een voorbeeld.

Maar verder kan je alcohol beter zoveel mogelijk laten staan. Af en toe een glas en dan de rest van de week alcoholvrij. Niet alleen voor jezelf, maar ook voor je naasten én natuurlijk voor de kosten in de samenleving - agressie in het uitgaansleven, seksueel grensoverschrijdend gedrag, doden in het verkeer, ziekteverzuim, ik noem er maar een paar die me zo te binnen schieten.

Ik heb dit niet zelf bedacht. Afgelopen week zag ik een nieuwe campagne van KWF Kankerbestrijding in samenwerking met het MDL (maag, darm en lever) Fonds. Daarin gaat het over de dingen die we zeggen als het over alcohol gaat.

Waarom denken we bij ‘iets sterks’ meteen aan een dubbele whisky, en niet aan een gemberthee? Waarom zou een ‘glaasje bubbels’ geen bruiswater kunnen zijn. En een ‘glas wit’ een melk? De campagne wil mensen bewust maken dat alcohol niet overal automatisch bij hoort.

Een vriendin vond het maar overdreven. Volgens haar drinkt iedereen al 0.0 op netwerkborrels waar vroeger de alcohol tegen de plinten klotste. En krijgt ze nooit meer een fles wijn cadeau. Ze ziet überhaupt nog weinig mensen die op doordeweekse dagen drinken. „Drinken is het nieuwe ro-

ken”, zei ze. „Over een paar jaar kunnen we ons niet meer voorstellen dat we het ooit deden!”

Ik ben somberder. Ja, mijn vriendin is een veertiger. Die zijn verstandig. Maar de vijftig-, zestig- en zeventig-plussers? Misschien hebben die allemaal voortdurend een noodgeval. Maar man, die kunnen zuipen! Die beginnen vaak al bij de lunch. Ze noemen het dan ‘wijntjes’, ‘rosetjes’, ‘glaasjes’ en ‘biertjes’ om te verdoezelen dat ze het met bakken tegelijk naar binnen hakken. Hoewel ze de ochtend erna wel een kater hebben, en geen katertje. Of een kegel, en geen kegeltje.

Halverwege alle cijfers over kanker en alcohol dacht ik ineens: eigenlijk is het best gek dat we ‘gezondheid’ en ‘op het leven’ zeggen bij het proosten, terwijl alcohol de kansen daarop fors vermindert. Alcohol is een sluipmoordeenaar. Misschien moeten we nieuwe dingen gaan verzinnen. Wat tegengas, om te laten zien dat alcohol niet zo onschuldig is.

Stoppen met de termen: ‘wijntjes, rosetjes en bubbeltjes’ bijvoorbeeld. En zeggen, ‘hee, je hebt al bijna een fles op!’ In plaats van ‘gezondheid’: ‘op je lever’ zeggen. Verder zou je in antwoord op: ‘Ik doe aan Dry January!’: misschien kunnen antwoorden: ‘Doe je ook aan tril-februari, maagklachten-maart, en bierbuik-april?’

Ik denk maar even hardop hoor.

Feessie gemist

Wat ik ook vaak hoor: „Mijn opa dronk iedere dag twee jenever en werd 95!” Misschien kunnen we daarop: „Waarvan de laatste 20 jaar onuitstaanbaar!” terugzeggen. Na: „Ik slaap altijd goed op alcohol” - ‘je bedoelt: je wordt elke drie uur wakker!’ En niet ‘one for the road’, maar ‘none for the road’.

Waar ik ook heel erg voor ben, is om eens wat strenger te worden op alle ‘gezelligheid’ rondom alcohol. Zo onschuldig is het namelijk niet. Dus als mensen zeggen: ‘Zonder alcohol is het leven een stuk minder leuk!’, zeg jij: ‘zonder gezondheid ook!’. Wat dat betreft is: ‘Liever te dik in de kist, dan weer een feessie gemist’ natuurlijk ook een hele goeie! Die klinkt pas écht gezellig!

Maar de beste vind ik om in plaats van: ‘op je gezondheid’, ‘proost’, ‘santé’ en ‘op het leven’: ‘memento mori’ te gaan zeggen. Een tijdloze klassieker, die ook goed past bij onze calvinistische wortels, hoewel hij het in Brabant en zuidelijker misschien wat minder zal doen. Ik ben er nog niet helemaal uit, hoor, dat zeg ik eerlijk.

Jullie nog suggesties?

Heb je een vraag van de week, taboe, of ‘kwestie’ voor deze rubriek? Mail dan naar japkedentknee@nrc.nl

Alcohol Feiten en cijfers

Van de volwassen Nederlanders drinkt 56 procent meer dan het advies van de Gezondheidsraad (drink geen alcohol of in ieder geval niet meer dan één glas per dag). Alcohol vergroot de kans op minimaal 7 soorten kanker (mond-, keelholte-, strottenhoofd-, slokdarm-, lever-, darm- en borstkanker). Gemiddeld één glas per dag vergroot al de kans op borstkanker.

In de categorie 15-49 jaar is alcohol de belangrijkste risicofactor voor vroegtijdige sterfte en invaliditeit. Jongeren die niet drinken vóór hun 18de, drinken later ook minder. Niet-drinken is makkelijker als het sociaal normaal is.

Bronnen: Trimbos-instituut, KWF Kankerbestrijding, De Gezonde Generatie

ELLEN DECKWITZ

Waarom iedereen op slipcursus moet

BEGIN dit jaar gleed ik over een bevroren A1 richting de vangrail en dacht „jammer”, en „had ik maar een slipcursus gedaan.” Op het nippertje hervond ik de controle over het stuur en dacht: „Nu móét ik wel een slipcursus gaan doen.”

En zo reed ik afgelopen week naar een hoog aangeschreven rijvaardigheidscentrum. De instructie-mail loog er niet om: er werd benadrukt dat het dragen van slippers tijdens de cursus niet was toegestaan, en ook dat je geen huisdier mocht meenemen. Na een kort welkomstwoord gaf de instructeur mijn groep een hele reeks vervolg tips om onze overlevingskansen in het verkeer te vergroten. De meest memorabele was dat je niet in een wagen moet stappen met mobiel of sleutels in je voorste broekzakken, want bij een botsing kunnen die dingen in je lies schieten.

„Of erger!”, giehielden de twee negentienjarige jongens naast me.

Terwijl de instructeur doorging met het opsommen van alle risico’s „wanneer je vijf kilometer per uur harder rijdt dan toegestaan heb je twee keer zoveel kans om bij een ongeval betrokken te raken dan iemand die dat niet doet!!!”) be kroop me de gedachte dat je overlevingskansen op de weg hoofdzakelijk afhangen van anderen, en vooral of zij zich een beetje gedragen. Maar goed, wie het afgelopen jaar ook maar een kilometer op het asfalt heeft doorgebracht, weet dat daar nog wat verbeterpunten zitten.

Het was net ‘The Dukes of Hazzard’ maar dan in een Fiat

Dus als je ’s avonds een krat leegzuip, kan je de volgende dag echt niet veilig de ochtendspits in.

De negentienjarigen grinnikten dat dat prima kon. Toen we de rijbaan opgingen bleek ook dat zij de training vooral als een stuntcursus zagen. Ze raasden over het terrein, het was net *The Dukes of Hazzard* maar dan in een Fiat.

Je hebt er al-tijd van die types bij”, mopperde de instructeur. „Soms denk ik weleens dat ik dit soort trainingen alleen maar geef zodat de overige cursisten leren wat voor idioten er ook de weg op mogen.”

Verderop stapte een van de tieners uit de wagen. Zijn grote zwarte capuchon hing over een gezicht dat bleek was van het vaperen, en even leek hij wel een soort eigentijdse Magere Hein.

Toen hij zijn gulp opripte om naast de baan te gaan plassen, stooft de instructeur woedend op hem af. Ondertussen deed ik mijn gordel om voor het laatste onderdeel, en gaf gas. In mijn achteruitkijkspiegel zag ik Magere Hein lachen tegen de instructeur.

Hoe harder ik wegreed, hoe kleiner hij leek.

Dichter en schrijver **Ellen Deckwitz** schrijft een keer per week een column.

OPGEVOED

Elke week legt Annemiek Leclaire een lezersvraag voor aan deskundigen. **Deze week:** onze 4-jarige heeft last van overgangsmomenten.

Hoe leer ik mijn kind omgaan met overgangsmomenten?

Vader: „Onze jongste zoon (4 jaar) lijkt moeite te hebben met overgangsmomenten. Hij heeft een sterk karakter en bepaalt graag alles zelf. Als hij zijn pyjama aanheeft, wil hij zich niet aankleden, en als het tijd is om naar bed te gaan, wil hij zijn pyjama niet aandoen. Zodra we benoemen dat we richting eten gaan wordt hij al boos. Dan komt hij in opstand, en zegt dingen als: ‘Ik ga niet aan tafel’, ‘En ik ga ook zus en zo niet eten’.

„Hij huilt vaak even hard en wordt boos. En daarna eet hij vaak wel een deel. We kondigen het bijtijds aan als we gaan eten, zeggen dat hij niks hoeft

te eten, maar dat we wel willen dat hij aan tafel blijft. Het zou fijn zijn als hij zijn weerstand makkelijker kan laten gaan. Het speelt meer als hij moe is of veel te verwerken heeft gehad. Op school heeft hij minder last van die weerstand, omdat hij daar zelf mag kiezen met welk taakje hij begint.”

Naam en woonplaats zijn bij de redactie bekend.

De rubriek Opgevoed is anoniem, omdat moeilijkheden in de opvoeding gevoelig liggen. Wilt u een dilemma in de opvoeding voorleggen? Stuur uw vraag of reacties naar opgevoed@nrc.nl

Weerstand verminderen

Patty Leijten: „Goed dat u uw zoon helpt door die overgangsmomenten aan te kondigen en geen druk te leggen op eten. Uw zoon heeft nog weinig controle over de weerstand die hijervaart.

„Als kinderen weerstand uiten, zijn ouders geneigd daar negatief op te reageren: ‘Ik vind het vervelend dat je zo moppert!’ Logisch, maar niet effectief. Positief gedrag benoemen kan helpen om weerstand te doorbreken: ‘Ik vind het fijn dat je bij ons aan tafel zit.’

„U helpt uw zoon door zijn emoties te benoemen: ‘Ik snap dat je boos bent’, en te erkennen: ‘Je vindt het niet fijn als je moet stoppen met spelen.’ Daardoor voelen kinderen zich gezien en begrepen. Ook dit kan weerstand verminderen. En als hij daar even om moet huilen, mag dat. Als hij dan, zodra het hem lukk om rustig te worden, een bemoedigende blik of een boks krijgt, laat je merken dat je weet dat hij zijn best doet.

„Vraag uw zoon regelmatig naar zijn spel, en om uit te leggen hoe het werkt. Volg hierin zijn leiding. Dat geeft hem een gevoel van autonomie. Kinderen moeten zich vaak aan het ritme van volwassenen aanpassen, het is fijn als er momenten zijn waarop dat niet het geval is.”

Vanuit verbinding

Tischa Neve: „Als een kind met een intens karakter en een sterke wil ook prikkelgevoelig is, worden overgangsmomenten lastig. Zeker op momenten dat hij een vol hoofd heeft, of moe is.

„Een goede routine van terugkerende gewoontes is dan belangrijk, net als de voorbereiding op de volgende stap: ‘We gaan zo eten’, ‘Het is bijna bedtijd.’

„Start die overgangsmomenten vanuit verbinding. Als ouders wil je vaak snel dóór. Dan gaan de hakken helemaal in het zand. Kijk eerst wat hij aan het doen is, maak even contact met hem, en zet van daaruit de overgang in.

„Geef woorden aan zijn ongemak: ‘Balen hè, nu moet er een pyjama aan en je hebt er helemaal geen zin in! Daar mag je best even boos over zijn.’ Maar blijf wel bij uw plan.

„Geef hem binnen uw kaders de regie: ‘Wil je naast mij of naast mamma zitten? Wil je voor me de trap op, of loop je achter me aan?’ Niet gaan dreigen of van alles beloven, zo maak je een onrustig kind nog onrustiger.

„Vraag niet te veel van hem als u voelt dat zijn emmer aan het vollopen is. Zeg: ‘Zal ik even je pyjama aan en uit doen?’ ‘Kom lekker bij mij op schoot eten vanavond.”

Patty Leijten doet als universitair hoofd-docent aan de Universiteit van Amsterdam onderzoek naar gezinsinteracties bij dwars en opstandig gedrag. Tischa Neve is kinderpsycholoog en opvoedkundige.

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen
Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht
© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●● zeer goed
●●●● goed
●●● matig
●●●● zwak

BEDRIJVEN ZOEKEN BETROUWBARE PARTNER VOOR DUURZAME RELATIE

**Wij, bedrijven van Nederland, willen vooruit.
Geef ons een duurzaam perspectief.**

Dat vraagt om een groene koers van de overheid,
met heldere doelen, normen en middelen,
in lijn met het Klimaatakkoord van Parijs.

Als bedrijven met groene ambities
committeren wij ons daaraan, maar
we hebben daarvoor wel een
voorspelbare overheid nodig.
Wij vragen om stabiliteit,
geen wispelturigheid.

Lees onze brief
aan de
formerende partijen

SAMEN DUURZAAM VOORUIT, IN ONS ALLER BELANG.

Wij rekenen op een match!

Dit is een politieke reclameboodschap over beleid of maatschappelijke thema's.
Meer informatie op politiekereclame.nl